

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

CİLT: 24 SAYI: 62 / OCAK - MART 2024

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına

Hüseyin KAYA

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Aslı COŞKUN

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A

Çankaya – ANKARA

e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Enes ÇAĞATAY

Batuhan Turgut ILIK

Yapım

Semih Ofset Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. 1. Cad. No:74/1 İskitler Altındağ/ANKARA

Tel : 0 312 341 40 75 Faks: 0 312 341 98 98 E-Posta: semihofsetmatbaa@gmail.com

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir.

Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

CİLT: 24 SAYI: 62 / OCAK - MART 2024

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Leyla Zeynep ÇAMLI
Bengü ÇIKRIK ERKEN
Betül TEKBAŞ HELVACI

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT * İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel BULUT * İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Azize Aslıhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Deniz SEZGİN EMÜLER* Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPİNAR * Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Emine Nilgün METİN * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Esra Burcu SAĞLAM * Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Senem ERTAN * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hakan TÜRKÇAPAR* Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Betül ULUKOL * Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Sutay YAVUZ * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA
Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:
Leyla Zeynep ÇAMLI
Betül TEKBAŞ HELVACI
e-posta:spcdergisi@aile.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

2024 senesinin ilk sayısı olan 62. sayımızla yeniden karşınızdayız. Bu sayıda, boşanma, yerinde yaşlanma, evde bakım hizmeti, gelişimsel yetersizliği olan çocuklar, aile örüntüleri, engelli istihdamı, mülteci öğrenciler konularında yapılan çalışmalara yer veriliyor. Bir kısmı tezlerden, proje çıktılarından ve sahadan alınan verilere dayalı bu çalışmaları, politika yapıcılara, sahadaki uygulayıcılara, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemsedüğimizi belirtmek istiyoruz.

Bu sayımızda 7 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU, Ali Serdar SAGKAL ve Yalçın ÖZDEMİR tarafından birlikte kaleme alınan “Türkiye’de Boşanma Sonrası Birlikte Ebeveynlik Deneyimleri: Nitel Bir Çalışma” isimli araştırma makalesidir. Bu çalışmada, eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimleri ve algıları incelenmiştir. Eski eşler ile yüz yüze veya çevrim içi görüşmelerin gerçekleştirilmesinin ardından elde edilen sözel veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların boşanma sonrası çocuk yetiştirme süreçlerinde birlikte hareket etmeye ve ortak karar vermeye çalıştıkları fakat bu süreçlerin anne temelli ilerlediği veya sorumluluğun daha çok annede olduğu; babanın gerekli durumlarda destek sunduğu ebeveynlik ilişkilerinin de yaygın olduğu görülmüştür. Eski eşler arasında çocuk yetiştirme süreçlerinde

anlaşmazlıkların ise ebeveynlik stili ve davranışlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Eski eşlerin, ebeveynlik ilişkileri içerisindeki olumsuzluklara çocuklarının tanıklık etmeleri durumunda çocuklarda duygu durum sorunları, davranış sorunları, aile sistemine ve ebeveyne tepkisellik gibi etkiler gözlemledikleri belirlenmiştir.

“Yaşlı Bireylerin Yerinde Yaşlanma Düzeyleri İle Yaşam Kalitesi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” isimli Tevfik GELEN tarafından yapılan çalışma derginin ikinci makalesidir. Çalışmada yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri arasındaki ilişki konu edilmektedir. Bu temel amaç doğrultusunda, yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri, bu düzeylerin bazı bağımsız değişkenlere göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı ve yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin yaşam kalitesi düzeylerini anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırmada veri toplama araçları olarak demografik bilgi formu, Yerinde Yaşlanma Ölçeği (YYÖ) ve Yaşam Kalitesi Ölçeği (YVK-Kısa) kullanılmıştır. Buna göre yaşlı bireylerin YVK-Kısa’dan aldıkları puanlar ile YYÖ ve tüm alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca yaşlı bireylerin YYÖ düzeylerinin yüksek, YVK-Kısa düzeylerinin çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Yaşlı bireylerin YYÖ düzeylerinin YVK-Kısa düzeylerini anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Yaşlı bireylerin YYÖ ve YVK-Kısa düzeylerine ilişkin görüşlerinde cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre farklılaşmadığı; medeni durumu, yaşadığı yerleşim alanı, ikamet ettiği evin mülkiyeti, kiminle yaşadığı, öğrenim durumu, sağlık durumu, evde bakım hizmeti alma durumu ve gelir düzeylerinin bazı alt boyutlar ve ölçek toplamında farklılaştığı belirlenmiştir.

Derginin üçüncü makalesi “Evde Bakım Hizmeti Alan Yaşlı Bireylerin Ve Bakım Verenlerinin Karşılaştıkları Sosyal Sorunlar Üzerine Nitel Bir Çalışma: Oltu Örneği” ismiyle Lokman CERRAH, Esra KARAKUŞ UMAR, Meltem ORAL ve Melike PAK tarafından birlikte yapılan çalışmadır. Bu çalışmada yaşlı birey ile bakım veren bireyin ilişkisine odaklanılırken yaşlı bireyin ve bakım verenin deneyimlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmada yaşlı birey ile bakım verenin etkileşimleri “ekosistem yaklaşımı”

özelinde incelenmiştir. Nitel araştırma deseninin seçildiği çalışmada yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat teknikleri kullanılarak otuz ailenin ev ortamına altı ay boyunca yapılan ev ziyaretlerinde veriler toplanmıştır. Yaşlı birey ile bakım veren bireyin bakım etkileşimi, “sağlık sorunları”, “kayıp ve yas”, “ekonomik yetersizlikler” ve “sosyal çevre kaybı” kategorileri özelinde incelenmiştir. Sonuçta bakım alanlar ile bakım verenler arasında bakım ayrılığı üzerinden ekonomik temelli bir alışveriş sürecinin yaşandığı görülmektedir. Bu süreçte ailede bakım rolünü üstlenen yine kadındır. Ayrıca Oltu’da geleneksel yapıdan modern yapıya geçişin izlerinden sayılabilecek yaşlının hanedeki aktif rolünün ortadan kalktığı tespitine yer verilmektedir.

Dördüncü çalışma Özlem YILMAZ DEMİREL ve Bedia YILDIRIM tarafından birlikte kaleme alınan “Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuklar İçin Tehlike İçeren Unsurların Ebeveyn Bağlamında İncelenmesi” isimli araştırma makalesidir. Bu çalışmada gelişimsel yetersizliği bulunan çocuklara sahip ebeveynlerin, ev, okul ve dış ortamlarda çocukları için tehlikeli olarak tanımladıkları unsurların neler olduğu, belirttikleri unsurlara yönelik almış oldukları tedbirler ve olası risklerin kendilerinde oluşturdukları ruhsal durumu belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma, belirlenen amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiş ve çalışmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır ve özel gereksinimli çocuğa sahip 20 ebeveyn çalışma grubuna dahil edilmiştir. Verilerin toplanması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiş, görüşme sonrasında ebeveynlerden gelen cevaplar kategorize edilerek tablolastırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; ebeveynlerin ev içerisinde yanıcı kesici ve delici aletler, merdivenler, elektronik aletler ve ıslak zeminleri, okul içerisinde merdiven, oyun alanları, kapı ve pencereler ile tuvaletleri, ev ve okul dışı ortamlarda yabancı insanları, trafik ve oyun/park alanlarını tehlikeli olarak gördükleri, ebeveynlerin çocuklarına dair en büyük kaygılarının ise gelecek kaygısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Berfin VARIŞLI, İris KURDOĞLU ve Su ERGİN tarafından birlikte kaleme alınan “Değişen Toplumda Dünya Aileleri: Aile Örüntüleri ve Hastalıkta,

Sağlıkta Evlilikler” isimli çalışma derginin beşinci makalesidir. Çalışmada, dünya aileleri kavramından hareketle Türkiye’de ve dünyada ailenin değişen yapısı ve örüntüleri OECD ve TÜİK verilerinin desteğiyle incelenmiştir. Buna göre çekirdek aile, mevcut kültürel değerlerin bir kısmını bünyesinde barındırsa da günümüz toplumlarının bireyselleşmiş yaşam deneyimlerinin bir sonucu ve geleneğin otoritesinde yaşanan değişime paralel olarak temelinde farklı ülkelerden ve kültürlerden gelen ya da farklı ülkelerde yaşayan bireyler arasında kurulan yeni aileler ortaya çıkmıştır. Bu yeni postmodern aileler, Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernsheim tarafından dünya aileleri olarak tanımlanmıştır. Dünya aileleri, günümüzde yapısal ve mekânsal sınırların belirsizleşmesi ile mümkün hale gelmiştir. Bununla birlikte günümüzde boşanma, küresel bir olguya dönüşmekte, yeniden evlenmelerse daha yaygın hale gelmektedir. Çalışmada günümüz ailelerinin, dünya aileleri kavramı kapsamında değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır.

Derginin altıncı makalesi “Engelli İş Koçluğu Programının Engelli Bireylerin İstihdamına Katkısı: Nitel Bir Araştırma” ismiyle Abdulkadir DEVELİ ve Hüseyin MOLLAOĞLU tarafından birlikte kaleme alınan çalışmadır. Bu çalışma engelli bireylerin iş bulma, iş gücü piyasasına aktif katılımlarını ve işte başarılı olma süreçlerini detaylı bir şekilde inceleyerek, Engelli iş koçluğu programlarının bu süreçlere olan katkısını değerlendirmeyi hedeflemektedir. Araştırma, toplam 13 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir; bu katılımcıların 4’ü kadın, 9’u erkektir. Veriler, mülakat yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Toplanan veriler, MAXQDA nitel veri analiz yazılımı ile detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, özellikle eğitim eksikliğinden kaynaklanan iletişim sorunları ve sosyal beceri eksikliklerinin iş arama süreçlerinde mülakatlar ve işyeri ilişkileri gibi sorunlara yol açabildiğini göstermektedir. Araştırmanın sonuçları, iş koçluğu programlarının engelli bireylerin iş bulma ve sürdürme süreçlerine olumlu katkılar sağladığını ve bu programların bu süreçlerde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Derginin son makalesi Mehmet AKSOY ve Fuat GÜLLÜPINAR tarafından birlikte yapılan “Eskişehir’deki Mülteci Lise Öğrencilerinin Yoksulluk Deneyimlerinin Çok Boyutlu Perspektiften Analizi” isimli İngilizce çalışmadır.

Bu alışmada Eskişehir’de bulunan farklı türdeki liselerde okuyan mülteci lise ğrencilerinin yoksulluk deneyimlerini, yoksulluk sebebiyle yaşadıkları sorunları çok boyutlu perspektiften ortaya koymak amaçlanmaktadır. Karma yöntemin açımlayıcı sıralı deseniyle hazırlanan bu araştırmada, Eskişehir’deki liselerde öğrenim hayatına devam eden 976 mülteci ğrenci çalışma evrenini oluştırmaktadır. Araştırmada, mülteci lise ğrencilerinin eğitim, barınma, katılım, kişisel gereksinimlerin karşılanması, serbest zaman faaliyetleri, toplumsal ilişkiler vb. gibi alanlarda belli ölçülerde güçlük çektikleri belirlenmiştir. Büyük bölümünün kirada oturduğu, bazılarının okul saatleri dışında şartları iyi olmayan bir işte çalıştıkları; büyük bir bölümünün serbest zaman faaliyetlerine katılamadığı tespit edilmiştir. Yine, ğrencilerin önemli bir kısmının yardımlarla geçindiği, bazılarının ise ulusötesi göçmen ağlarını kullanarak yardım alma yoluna gittikleri belirlenmiştir.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İÇİNDEKİLER

Türkiye'de Boşanma Sonrası Birlikte Ebeveynlik Deneyimleri: Nitel Bir Çalışma Post-Divorce Coparenting Experiences in Türkiye: A Qualitative Study.....	13
<i>Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU, Ali Serdar SAĞKAL, Yalçın ÖZDEMİR</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Yaşlı Bireylerin Yerinde Yaşlanma Düzeyleri İle Yaşam Kalitesi Düzeyleri Arasında İlişkinin İncelenmesi Investigation of the Relationship Between Levels and Quality of Life of Elderly Individuals.....	45
<i>Tevfik GELEN</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Evde Bakım Hizmeti Alan Yaşlı Bireylerin ve Bakım Verenlerinin Karşılaştıkları Sosyal Sorunlar Üzerine Nitel Bir Çalışma: Oltu Örneği A Qualitative Study on The Social Problems Faced by Elderly Individuals and Their Care Providers Receiving Home Care Services:Example of Oltu	77
<i>Lokman CERRAH, Esra KARAKUŞ UMAR, Meltem ORAL, Melike PAK</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuklar İçin Tehlike İçeren Unsurların Ebeveyn Bağlamında İncelenmesi Examination of Dangerous Elements for Children with Developmental Disabilities in the Context of Parents	97
<i>Özlem YILMAZ DEMİREL, Bedia YILDIRIM</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Değişen Toplumda Dünya Aileleri: Aile Örüntüleri Ve Hastalıkta, Sağlıkta Evlilikler World Families in A Changing Society: Family Patterns and Marriages in Sickness, Health	115
<i>Berfin VARIŞLI, İris KURDOĞLU, Su ERGİN</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
Engelli İş Koçluğu Programının Engelli Bireylerin İstihdamına Katkısı: Nitel Bir Araştırma The Contribution of Disability Job Coaching Programs to the Employment of Individuals with Disabilities: A Qualitative Study.....	137
<i>Abdulkadir DEVELİ, Hüseyin MOLLAOĞLU</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	
A Multidimensional Analysis of Refugee High School Students Poverty Experiences in Eskişehir Eskişehir'deki Mülteci Lise Öğrencilerinin Yoksulluk Deneyimlerinin Çok Boyutlu Perspektiften Analizi	161
<i>Mehmet AKSOY, Fuat GÜLLÜPINAR</i> <i>Araştırma Makalesi</i>	

TÜRKİYE’DE BOŞANMA SONRASI BİRLİKTE EBEVEYNLIK DENEYİMLERİ: NİTEL BİR ÇALIŞMA*

Berna ERDEMİR AŞIKOĞLU¹

Ali Serdar SAĞKAL²

Yalçın ÖZDEMİR³

Öz

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım ile eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimleri ve algıları incelenmiştir. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılarak ölçütleri karşılayan resmi olarak boşanmış 0-18 yaş aralığında çocuk sahibi olan 14 çift (28 yetişkin) araştırmaya katılım sağlamıştır. Veri toplama süreci kuramsal açıklamalar, ampirik bulgular ve uzman görüşleri dikkate alınarak oluşturulan Demografik Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Eski eşler ile yüz yüze veya çevrim içi görüşmelerin gerçekleştirilmesinin ardından elde edilen sözel veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların boşanma sonrası çocuk yetiştirme süreçlerinde birlikte hareket etmeye ve ortak karar vermeye çalıştıkları fakat bu süreçlerin anne temelli ilerlediği veya sorumluluğun daha çok annede olduğu; babanın gerekli durumlarda destek sunduğu ebeveynlik ilişkilerinin de yaygın olduğu görülmüştür. Eski eşler arasında çocuk yetiştirme süreçlerinde anlaşmazlıkların ise ebeveynlik stili ve davranışlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Eski eşlerin, ebeveynlik ilişkileri içerisindeki olumsuzluklara çocuklarının tanıklık etmeleri durumunda çocuklarda duygu durum sorunları, davranış sorunları, aile sistemine ve ebeveyne tepkisellik gibi etkiler gözlemledikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birlikte ebeveynlik, boşanma, nitel araştırma, fenomenolojik yaklaşım, yarı yapılandırılmış görüşme

Bu çalışma, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiş (Proje No: EĞF-21004) ve birinci yazarın yüksek lisans tez çalışması kapsamında gerçekleştirilmiştir.

¹ Uzm. Aile Danışmanı/Psikolog, Kayseri Cumhuriyet Başsavcılığı, Kayseri Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü, E-posta: erdemirberna92@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7379-2630

² Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, E-posta: serdarsagkal@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2597-8115

³ Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, E-posta: yalcin.ozdemir@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2698-0900

ERDEMİR AŞIKOĞLU, B., SAĞKAL, A S., ÖZDEMİR, (2024). Türkiye’de Boşanma Sonrası Birlikte Ebeveynlik Deneyimleri: Nitel Bir Çalışma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(62), 13-44. DOI:10.21560/spcd.vi.1244361

POST-DIVORCE COPARENTING EXPERIENCES IN TÜRKİYE: A QUALITATIVE STUDY

Abstract

In this research, post-divorce co-parenting experiences and perceptions of ex-spouses were assessed with the phenomenological approach, one of the qualitative research methods. 14 officially divorced couples (28 adults) with children aged 0-18 who met the criteria participated in the study and these participants were recruited by using criterion sampling technique, one of the purposive sampling methods. The data collection process was carried out through the Demographic Information Form and Semi-Structured Interview Form, which was developed by the researchers considering theoretical explanations, empirical findings, expert opinions. The verbal data obtained by face-to-face or online interviews were analyzed by content analysis method. When the research findings were evaluated, it was seen that the participants tried to act together and make joint decisions in the post-divorce child-rearing processes, but these processes were generally mother-based or the parenting relationships, where the responsibility was more on the mother, and the father provided support, when necessary, were also common. It has been determined that the disagreements between ex-spouses in the process of raising children arise from the differences in parenting styles and behaviors. It has been reported that affective problems, behavioral problems, negative reactions to the family system and parents can be encountered when the children witness negative situations between the parents.

Key Words: *Coparenting, divorce, qualitative research, phenomenological approach, semi-structured interview.*

GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye’de ve dünyada artan boşanma oranları önemli bir olgu olarak öne çıkmaya başlamıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2022) verileri incelendiğinde, Türkiye’de boşanma oranlarının bir önceki yıla göre artış göstererek devam ettiği görülmektedir. TÜİK (2022) verilerine göre, 2020 yılında boşanan çiftlerin sayısı 136 bin 570 iken 2021 yılında 174 bin 85 çiftin boşandığı tespit edilmiştir. Kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2021 yılında 165 bin 937 çocuğun velayetinin kime verileceği sorunu ortaya çıkmıştır. Bu davaların sonucunda, çocukların %76.1’inin velayetinin annelere verildiği tespit edilmiştir. Babalara verilen velayet oranı ise %23.9’da kalmıştır (TÜİK, 2022). Dolayısıyla, tüm bu istatistikler boşanmaların sadece çiftleri değil; ailelerin birer üyesi olan çocukları da çok yakından ilgilendirdiğini göstermektedir.

Evlilik sürecinde yaşanan çatışma konuları çözülmemesinde bu konular boşanma aşamasına getiren sebepler haline gelebilmektedir. Boşanma süreci başladığında ise bireylerin kazanmaya odaklı olduğu ve bireyler arası çatışmaların arttığı mal paylaşımı, nafaka, tazminat, velayet gibi hukuki süreçler yaşanabilmektedir. Evlilikteki çatışmaların boşanma sürecinde de yoğun bir şekilde devam ettiği çiftlerde evlilik çatışmaları ebeveyn rolü üzerinden devam etmekte olup çocuklar bu çatışmaların tanıkları ve ebeveynlerinin müttefikleri konumunda olabilmektedir (Nuhoğlu, 2019). Başta velayet sahibi ebeveyn olmak üzere boşanmanın ebeveynler üzerinde yarattığı psikolojik sıkıntılar göz önünde bulundurulduğunda, boşanmanın ebeveynlik becerilerini ve pratiklerini olumsuz yönde etkilediği ve bunun sonucunda da çocuklarda uyum problemleri yaşandığı ifade edilmektedir (Hilton ve Desrochers, 2002). Ayrıca boşanma öncesi, sırası ve sonrasında yaşanan ebeveynler arası çatışmaların çocukların iyi oluşlarını anlamlı düzeyde düşürdüğü ileri sürülmektedir (Hilton ve Desrochers, 2002). Boşanma sonrasında çocuk desteği, velayet, ziyaret düzenlemeleri gibi konularda ebeveynler arasında süregiden çatışmalar varsa bunun da çocuğun psikososyal uyumunu olumsuz yönde etkileyebileceği vurgulanmaktadır (Amato, 1993). Boşanma sürecinde ebeveynler arasında düşük düzey çatışmaların olması, anne ve babaların etkili ebeveynlik becerilerini sürdürebilmeleri boşanma sürecinde çocuklar için koruyucu faktörler olarak ele alınmaktadır (Rogers, 2004). Boşanma sonrası ebeveynler arasında çatışmaların sürdüğü ailelerde ebeveynler arası çatışmalara maruz kalmanın çocuklarda artan davranış problemlerini, fiziksel saldırganlık davranışlarını, öfke düzeylerini, depresyon ve kaygı belirtilerini, ileriki romantik ilişkilerindeki sorunları yordadığı birçok çalışmada (Avcı vd., 2021; Lee, 1997) ortaya konmuştur. Bir başka çalışmada (Buchanan vd., 1991) ise 10-18 yaş arası ergenlerin boşanma sonrası yüksek düzey çatışma ve düşük düzey ebeveyn iş birliği deneyimlemelerinin, çocukların ebeveynleri arasında

sıkışmış gibi hissetmelerine neden olduğu saptanmıştır. Çalışma çocukların kendilerini ebeveynleri arasında sıkışmış hissetmelerinin yüksek düzeylerde depresyon ve kaygı belirtileri, suça eğilimli davranışlar ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Buchanan vd., 1991).

Boşanma öncesinden başlamak üzere boşanma süreci ve sonrasında çocuklar ebeveynlerinin çatışmaları arasında kalabilmekte ve bu durum çocuklar için artan fiziksel saldırganlık davranışları, öfke düzeyleri, depresyon ve kaygı belirtileri gibi birçok olumsuz sonucu beraberinde getirebilmektedir (Avcı vd., 2021; Buchanan vd., 1991; Lee, 1997). Bu noktada ise birlikte ebeveynlik kavramı önem kazanmaktadır. Farklı araştırmacıların (Feinberg, 2003; Mchale ve Irace, 2011; Van Egeren ve Hawkins, 2004) farklı tanımlamaları olsa da genel olarak birlikte ebeveynlik, ebeveynlik sorumluluklarını üstlenen en az iki yetişkinin çocuklar ile ilgili konularda birlikte hareket etmeleri, sorumlulukları paylaşmaları ve ikili ilişkilerindeki konulara değil, çocuklarla ilgili konulara odaklanmaları olarak tanımlanabilmektedir. Birlikte ebeveynlik, ebeveynlikten farklı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlik ilişkisi, ebeveynlerin çocuklarıyla olan bireysel ilişkileri olarak tanımlanırken; birlikte ebeveynlik, bireylerin ebeveynlik sorumluluklarını almaları ve çocuklarıyla ilgili konularda ebeveynlerin ortak etkileşime geçmeleri olarak değerlendirilmektedir (Salman-Engin vd., 2019).

Birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalar 1970'li ve 1980'li yıllarda başlamış olup; aile sistemleri kuramının alanyazına kazandırılması ve toplumsal değişimlerle birlikte (Boričević Maršanić ve Kušmić, 2013), özellikle milenyum sonrası birlikte ebeveynlik alanında yeni bakış açıları ve ampirik araştırmalar göze çarpmaya başlamıştır (McHale ve Lindahl, 2011). Sosyal ve toplumsal koşullar ile toplumda kadınların ve erkeklerin sorumluluklarına dair değişimler, kadın ve erkeklerin aile bağlamında nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair yeni beklentiler, inançlar ve tutumlar yaratmıştır (Cabrera vd., 2000). Babayı ailede anneye yardımcı kişi olarak konumlandıran aile modelinin değişime uğrayarak birlikte ebeveynlik gibi kavramların ortaya çıkmasıyla (Cabrera vd., 2000) birlikte ebeveynlik ile ilgili çalışmalar da ön plana çıkmaya başlamıştır.

Birlikte ebeveynlik, aile dinamikleri içerisinde ebeveyn-çocuk ve evlilik alt sistemleriyle bağlantılı olsa da farklı bir alt sistem olarak öne sürülmekte olup; bu bakış açısının temelleri Minuchin'in yapısal aile kuramına dayanmaktadır (Mchale ve Lindahl, 2011). Minuchin tarafından ortaya atılan yapısal aile kuramına göre, her ailenin aile dinamiklerini düzenleyen bir yapıya sahip olduğu, ailenin bütün bir yapı olmasının yanı sıra ailenin alt birimlerden (eş/evlilik alt sistemi, birlikte ebeveynlik alt sistemi, ebeveyn-çocuk alt sistemi, kardeş alt

sistemi gibi) oluştuğu, alt birimlerin aile sisteminin parçaları olduğu ve alt sistemlerin işlevsel olmasının aile sistemini işlevsel hale getirdiği öne sürülmektedir (Gladding, 2017).

Birlikte ebeveynlik, boşanma gerçekleştiğinde çiftlerin genelde ilişkilerini sürdürmeye devam ettirdikleri tek alandır (Margolin vd., 2001). Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik, iki ebeveynin de çocuklarının eğitimi, sağlığı, sosyal faaliyetleri gibi çocuklarını ilgilendiren konularda birlikte karar verme süreçlerine devam etmeleri olarak tanımlanabilmektedir (Markham vd., 2007). Boşanma sonrası birlikte ebeveynlik, eski eşlerin boşanma sonrasında yüz yüze iletişim kurmalarını gerektirmemesinin yanı sıra eski eşleriyle çocuk yetiştirme süreçlerinde belirli düzeyde bir iletişime ve çocuklarıyla da belirli düzeyde bir etkileşime sahip olmalarını gerektirmektedir (Markham vd., 2007). Çünkü boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi çocukların uyum süreçlerini yordamada önemli bir rol üstlenebilmektedir (Ambros vd., 2022; Lamela vd., 2016). Ebeveynler çocuklarıyla ilgili konularda iş birliği içerisinde uyumlu bir şekilde hareket ettiklerinde çocukların boşanmanın getirdiği potansiyel olumsuz durumlardan korunabilmesi mümkün olmaktadır.

Uluslararası alanyazın incelendiğinde birlikte ebeveynliğe ilişkin birçok araştırmanın mevcut olduğu fakat Türkiye'de birlikte ebeveynliğe ilişkin çalışmaların oldukça sınırlı düzeyde kaldığı söylenebilir. Türkiye'de birlikte ebeveynlik konusundaki araştırmalara (örn., Salman-Engin vd., 2018; Salman-Engin vd., 2019; Özdemir vd., 2020; Özdemir vd., 2021) son yıllarda rastlanmakla birlikte; bu araştırmaların örneklemelerinin temelde evli ve bir arada yaşayan çiftlere dayandığı söylenebilir. Ulusal alanyazın detaylı bir biçimde incelendiğinde, Türkiye'de boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik henüz bir çalışmanın bulunmadığı görülmektedir.

Mevcut araştırma, ulusal alanyazında belirlenen bu boşluğu doldurmayı ve alanyazına katkı sunmayı hedefleyen önemli bir çalışma olma özelliği taşımaktadır. Bu nitel çalışmayla Türkiye'de boşanma sonrasında çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerini nasıl yürüttüklerine dair önemli bulgular elde edilerek gelecekteki çalışmalara ışık tutulabilir. Gelecek çalışmalarda geliştirilecek müdahale programlarıyla, boşanma sonrasında daha sağlıklı birlikte ebeveynlik ilişkisi kurabilmeleri noktasında boşanan ebeveynler açısından önemli adımlar atılabilir. Elde edilen bulgular ışığında boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisine dair toplumumuzda farkındalık oluşturularak bu süreci deneyimleyen aileler için de önemli katkılar sağlanabilir. Ayrıca günlük hayatta ve alanyazında karşılık bulan birlikte ebeveynlik ilişkisi kavramı, çocuklarla ve ailelerle çalışan araştırmacılar, eğitimciler, aile terapistleri, ruh sağlığı çalışanları,

sosyal hizmet çalışanları, mahkemeler, kanun koyucular için farkındalık sağlayabilir ve gelecek çalışmalar için bir temel oluşturabilir.

Mevcut gereksinimlerden yola çıkılarak bu çalışmada Türkiye’de resmi olarak boşanmış 0-18 yaş aralığında müşterek çocuğa sahip çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerindeki deneyimlerinin keşfedilmesi ve ampirik olarak ortaya konması hedeflenmiştir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Boşanan çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin deneyimlerinin keşfedilmesinin hedeflendiği bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bir olayın veya olgunun ne kadar iyi olduğu, hangi sıklıkta ortaya çıktığı gibi niceliksel sorgulamalar yerine olgunun niteliği üzerine odaklanmakta ve derinlemesine bilgi sağlamaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Fenomenolojik yaklaşımda, araştırılan olguyu bütün yönleriyle deneyimleyen bir grup bireyle çalışılmaktadır. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin araştırılan olguya ilgili deneyimlerinin hem öznel yönünü hem de bu olguyu deneyimleyen diğer kişilerle ortaklaşan nesnel deneyimlerini ortaya çıkarmayı sağlamaktadır (Creswell ve Creswell, 2018). Mevcut çalışmada da nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik yaklaşım kullanılarak eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair deneyimleri ve algıları derinlemesine incelenmiş ve bu deneyimlerin öznel ve nesnel yönleri ortaya çıkarılmıştır.

Katılımcılar

Bu çalışmada, katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme tekniklerinden ölçüt örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme tekniğinde, örneklem için belirlenen kriterleri karşılayan nesneler, olaylar, kişiler örnekleme alınmakta ve çalışılmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Bu çalışmada, ölçütler araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur. Araştırma için oluşturulan dâhil etme ölçütleri şunlardır: (i) Araştırmaya katılacak çiftlerin resmi olarak boşanmış olmaları, (ii) araştırmaya katılacak boşanmış çiftlerin çocuklarından en az birinin 0-18 yaş aralığında olması, (iii) araştırmaya katılacak boşanmış çiftlerin belli bir düzeyde ebeveynlik ilişkisi yürütüyor olmaları (örneğin, çocuğun eğitim ve sağlık süreçlerinin takibi gibi), (iv) bilgilendirilmiş onam kapsamında çalışmaya gönüllülük esasına dayalı olarak

katılma isteği içerisinde olmaları ve (v) bilgilendirilmiş onam kapsamında görüşmelerin ses kaydına alınmasına izin vermeleri.

Çalışma ölçütlerini karşılayan ve gönüllü bir şekilde katılım sağlayan 14 boşanan çiftle (28 yetişkin) görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler, 10 çift ile yüz yüze, 4 çift ile çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, her bir eski eşle farklı zamanlarda ve farklı ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Katılım sağlayan tüm çiftlerde velayet düzenlemesinin tek başına velayet olduğu ve müşterek çocukların velayetlerinin annelerde olduğu tespit edilmiştir. Velayet sahibi olmayan babaların hepsine ziyaret hakkı tanındığı ve kişisel ilişki günlerinin iki haftada bir olarak belirlendiği görülmüştür. 28 katılımcıdan 3'ü kırsal kesimde, 25'i ise kent merkezinde ikamet etmektedir. Katılımcıların yaşamlarının çoğunluğunu geçirdikleri yerleşim yeri incelendiğinde, katılımcıların 5'inin kırsalda, 23'ünün ise kentlerde yaşamlarını geçirdikleri öğrenilmiştir. Boşanan 12 çiftin aynı ilde ikamet ettiği ve birbirlerine yakın mesafede oldukları (5 dakika ile 60 dakika arasında değişen ulaşım mesafesinde), bir çiftin farklı illerde ikamet ettikleri ve birbirlerine 6 saat seyahat süresinde oldukları, diğer bir çiftin ise ayrı ülkelerde yaşadıkları öğrenilmiştir. 28 katılımcıdan sadece birinin başka evliliğinden bir çocuğunun daha olduğu öğrenilmiş olup diğer katılımcıların başka ilişkilerden çocuk sahibi olmadıkları belirlenmiştir. Birden fazla çocuk sahibi olan çiftlerden çocuklarından sadece birini hedefleyerek soruları cevaplandırmaları istenmiştir. 10 çiftin tek müşterek çocuğa sahip olmalarından dolayı bu çiftler tek müşterek çocuklarını temel alarak soruları cevaplamışlardır. İki müşterek çocuğa sahip çiftlerde ise üç çift birinci çocuklarını temel alırken; bir çift ise ikinci çocuklarını hedefleyerek soruları cevaplandırmıştır. Görüşmelerde hedef çocukların yaşlarının 3 ile 18 arasında (Ort = 10.07, ss = 4.44) değiştiği tespit edilmiştir. Hedef alınan çocukların beşi kız, dokuzu erkek çocuklardan oluşmaktadır. Hedef çocuklardan ikisinin okul çağına olmadığı, bir çocuğun kreşe gittiği, iki çocuğun ilköğretim düzeyinde olduğu, yedi çocuğun ortaokul düzeyinde olduğu, bir çocuğun lise düzeyinde ve bir çocuğun ise üniversite hazırlık sınıfında olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın katılımcılarına ilişkin sosyo-demografik veriler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Sosyo-Demografik Veriler

Çiftler	Yaş	Eğitim	Meslek	Gelir	Evlilik Süresi
A1	36	Ortaokul mezunu	Yönetici asistanı	2000 TL-4000 TL arası	8 yıl 7 ay
B1	42	Lise mezunu	Şoför	2000 TL-4000 TL arası	8 yıl 7 ay
A2	41	İlkokul mezunu	Çalışmıyor	2000 TL ve altı	23 yıl 4 ay
B2	44	İlkokul mezunu	Serbest meslek	2000 TL-4000 TL arası	23 yıl 4 ay
A3	33	Ortaokul mezunu	Çalışmıyor	2000 TL-4000 TL arası	12 yıl 7 ay
B3	41	Ortaokul mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	12 yıl 7 ay
A4	30	Ön lisans mezunu	Hasta danışmanı	2000 TL-4000 TL arası	4 yıl 9 ay
B4	32	Lise mezunu	İşletmeci	2000 TL-4000 TL arası	4 yıl 9 ay
A5	34	Lise mezunu	Hemşire	2000 TL-4000 TL arası	9 yıl 11 ay
B5	41	Ortaokul mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	9 yıl 11 ay
A6	37	İlkokul mezunu	Temizlik çalışanı	2000 TL ve altı	15 yıl 6 ay
B6	41	İlkokul mezunu	Pazarlama	2000 TL-4000 TL arası	15 yıl 6 ay
A7	33	Lise mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 6 ay
B7	43	İlkokul mezunu	Şoför	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 6 ay
A8	39	Lisans mezunu	Çalışmıyor	2000 TL-4000 TL arası	6 yıl 4 ay
B8	40	Lisans mezunu	Serbest meslek	2000 TL-4000 TL arası	6 yıl 4 ay
A9	44	Lisans mezunu	Mali müşavir	4000 TL-6000 TL arası	5 yıl 7 ay
B9	58	Yüksek lisans mezunu	Mali müşavir	10000 TL ve üzeri	5 yıl 7 ay
A10	39	Ön lisans mezunu	İnsan kaynakları	4000 TL-6000 TL arası	14 yıl 1 ay
B10	49	Lise mezunu	Turizmci	6000 TL-8000 TL arası	14 yıl 1 ay
A11	43	Lise mezunu	Güzellik uzmanı	4000 TL-6000 TL arası	7 yıl 3 ay
B11	43	Lise mezunu	Kadın kuaförü	4000 TL-6000 TL arası	7 yıl 3 ay
A12	31	Doktora mezunu	Çocuk doktoru	10000 TL ve üzeri	5 yıl
B12	32	Doktora mezunu	Göğüs cerrahı	100000 TL ve üzeri	5 yıl
A13	35	Doktora mezunu	Dahiliye doktoru	10000 TL ve üzeri	8 yıl 1 ay
B13	36	Doktora mezunu	Elektronik mühendisi	10000 TL ve üzeri	8 yıl 1 ay
A14	30	Lise mezunu	İşçi	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 3 ay
B14	30	Lise mezunu	Çiftçi	2000 TL-4000 TL arası	7 yıl 3 ay

Not. A = Anne, B = Baba

Boşanmanın Üzerinden Geçen Süre	Boşanma Nedeni	Boşanma Sürecinde Çatışma Düzeyi	Müşterek Çocuk Sayısı	İlişki Durumu
6 yıl 7 ay	Anlaşamama	Çatışma yaşamadım	1	Yok
6 yıl 7 ay	Anlaşamama	Çatışma yaşamadım	1	Yok
2 yıl	Aldatılma	Çatışma yaşamadım	2	Yok
2 yıl	Geçimsizlik	Orta düzey	2	Flört
1 yıl 6 ay	Maddiyat	Düşük düzey	1	Yok
1 yıl 6 ay	Maddiyat	Orta düzey	1	Yok
2 yıl 3 ay	İlgisizlik	Düşük düzey	1	Yok
2 yıl 3 ay	Anlaşamama	Orta düzey	1	Yok
2 yıl 4 ay	Aldatılma	Çatışma yaşamadım	2	Flört
2 yıl 4 ay	Geçimsizlik	Düşük düzey	2	Evli
10 ay	Güvensizlik	Düşük düzey	2	Yok
10 ay	Maddiyat	Çatışma yaşamadım	2	Yok
3 yıl 1 ay	Şiddetli geçimsizlik	Düşük düzey	1	Yok
3 yıl 1 ay	Geçimsizlik	Çatışma yaşamadım	1	Yok
6 yıl 10 ay	Aldatılma	Orta düzey	1	Flört
6 yıl 10 ay	Aldatma	Düşük düzey	1	Evli
13 yıl 7 ay	Sorumsuzluk	Çatışma yaşamadım	1	Yok
13 yıl 7 ay	Anlaşmazlık	Çatışma yaşamadım	1	Evli
2 yıl 6 ay	Sevgisizlik	Orta düzey	1	Flört
2 yıl 6 ay	Anlaşmazlık	Düşük düzey	1	Flört
12 yıl 4 ay	Saygısızlık	Orta düzey	1	Yok
12 yıl 4 ay	Anlaşmazlık	Orta düzey	1	Yok
6 ay	Anlaşmazlık	Yüksek düzey	1	Yok
6 ay	İlgisizlik	Orta düzey	1	Flört
3 yıl 1 ay	Anlaşmazlık	Düşük düzey	1	Yok
3 yıl 1 ay	Görüş farklılığı	Düşük düzey	1	Yok
3 yıl 10 ay	Şiddetli geçimsizlik	Orta düzey	2	Yok
3 yıl 10 ay	Anlaşamama	Orta düzey	2	Yok

Veri Toplama Aracı

Demografik Bilgi Formu: Araştırmada katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen Demografik Bilgi Formu (DBF) kullanılmıştır. DBF’de yer alan sorular ile katılımcıların yaşadıkları yer, yaşadıkları ve yetiştikleri yerlerin özellikleri (kır-kent), yaşları, eğitim düzeyleri, çalışıp çalışmama durumları, meslekleri, aylık gelir düzeyleri, ne kadar süre evli kaldıkları, boşanmanın üzerinden ne kadar süre geçtiği, boşanma nedenleri, boşanma sürecinde ne düzeyde çatışma yaşadıkları (çatışma yaşamadım, düşük düzey çatışma yaşadım, orta düzey çatışma yaşadım ve yüksek düzey çatışma yaşadım), eski eşe ne kadar uzaklıkta yaşadıkları, velayet düzenlemesi (tek başına velayet, ortak velayet), velayetin kime verildiği, velayet sahibi olmayan ebeveyne tanınan ziyaret hakkı düzenlemesi, şu an kimlerle yaşadıkları, mevcut romantik ilişki durumları, müşterek çocukların sayısı, cinsiyetleri, yaşları ve öğrenim durumları, başka ilişkilerden çocuk sahibi olup olmadıkları, görüşmede hedef çocuğun doğum sırası, yaşı, cinsiyeti ve öğrenim durumu bilgileri alınmıştır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu: Bu çalışmada bireylerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçleriyle ilgili deneyimlerini keşfetmek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, önceden belirlenmiş soruların sistematik ve tutarlı bir şekilde katılımcılara sorulmasını sağlamanın yanı sıra katılımcıların deneyimlerini açmalarında serbestlik imkânı tanımaktadır (Türnüklü, 2000). Ayrıca, yarı yapılandırılmış görüşmelerde katılımcılardan sorulan soruları cevaplandırırken daha da detaylandırmaları istendiğinde araştırmacıların yan ve alt sorular sorabilme olanağı bulunmaktadır. Boşanan çiftlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerini derinlemesine incelemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılmıştır. Kuramsal açıklamalar (örn., Feinberg, 2003; McHale, 1995) ve ampirik bulgular (örn. Bonach, 2005; Ganong vd., 2011) dikkate alınarak geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular için üç alan uzmanından uzman görüşleri alınmıştır. Boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik deneyimlerini daha iyi anlayabilmek amacıyla hazırlanan açık uçlu sorular sondalarla zenginleştirilmiştir. Görüşme formu uzman görüşleri doğrultusunda revize edilmiş ve soruların anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla bir boşanmış çift ile ayrı ayrı görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Soruların anlaşılabilirliği pilot uygulama ile test edildikten sonra görüşme formuna nihai şekli verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda boşanan çiftlerin çocuklarıyla ilgili konularda birlikte nasıl hareket ettikleri, çocuk yetiştirme süreçlerinde birbirleriyle hangi konularda anlaştıkları ve anlaşamadıkları, aralarında nasıl bir iş bölümü olduğu, anne-babalık süreçlerinde yaşantılarının çocuklarını nasıl etkilediğine ilişkin deneyimlerini anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir.

Verilerin Analizi

Boşanmış çiftlerin birlikte ebeveynlik deneyimleri yüz yüze veya çevrim içi görüşmelerle kayıt altına alındıktan sonra tüm sözel veriler içerik analizi yoluyla incelenmiştir. Bu çalışma için hazırlanmış olan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara karşılık olarak boşanmış çiftlerin verdikleri tüm sözel ifadeler bilgisayar ortamına aktarılarak içerik analizinde yer alan tüm aşamalar (verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması) uygulanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu aşamalar sonucunda boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik deneyimlerini açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşma imkânı elde edilmiştir. Veri analiz sürecinde geçerliği arttırmak için uzman görüşü alınmış; güvenilirlik için iki hafta arayla tek kodlayıcı güvenilirliği (intra-rater reliability) hesaplanmıştır (Miles ve Huberman, 1994). İki hafta arayla gerçekleştirilen analizlerde kodlayıcı güvenilirlik katsayısı %96.48 olarak hesaplanmıştır. Örnek katılımcı söylemlerinin sunumunda katılımcılara ilişkin tanımlayıcı bilgileri sunmak amacıyla kısaltmalardan (örneğin, Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VS) yararlanılmıştır. Kodun birinci kısmı (Ç10) görüşme yapılan çiftin numarasını; kodun ikinci kısmı katılımcının cinsiyetini (K = Kadın; E = Erkek); kodun üçüncü kısmı katılımcının yaşını; kodun dördüncü kısmı (ES14) katılımcıların evli kaldıkları süreyi; kodun beşinci kısmı (BS3) boşanmanın üzerinden geçen süreyi; kodun altıncı kısmı (ÇS1) katılımcıların müşterek çocuklarının sayısını ve kodun son kısmı katılımcıların velayet sahibi olup olmadıklarını (VS = Velayet sahibi; VSD = Velayet sahibi değil) göstermektedir.

İşlem Yolu

Bu çalışma, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınan etik kurul izni (06.09.2019 tarih ve 2019/07 sayılı izin yazısı) çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmada, katılımcı dâhil etme ölçütlerini karşılayan resmi olarak boşanmış birlikte ebeveynlik süreçlerini sürdüren çiftlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kriterleri karşılayan gönüllü çiftlerle ayrı ortamlarda ayrı zamanlarda yüz yüze veya çevrim içi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşme ortam özelliklerini (ısı, ışık, gürültü, sade, nezih vb.) karşılayan ve katılımcılar tarafından tercih edilen yerlerde ve zamanlarda gerçekleştirilmiştir. Demografik bilgilerin alınmasının ardından ses kaydı başlatılmış olup; görüşme sorularının cevaplandırılma süresi, 8 dakika 27 saniye ile 32 dakika 48 saniye (Ort = 16.17 dakika, ss = 5.00) aralığında değişmiştir. Tüm görüşmeler öncesinde katılımcı çiftlerden bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Görüşmeler gönüllülük ve gizlilik çerçevesinde yürütülmüştür. Görüşmeler öncesinde katılımcılardan ses kayıt cihazı kullanımına ilişkin izin alınmıştır. Araştırmada ses kayıtları, araştırmacı tarafından tek tek deşifre edilmiş ve ardından tüm deşifrelerin doğruluğunun kontrolü sağlanmıştır. Nitel veri analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır.

BULGULAR

Bu araştırmada gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerde, eski eşlerin birlikte ebeveynlik yürütme süreçlerine ilişkin görüşleri, eski eşlerin bu süreçte çocuklarıyla ilgili anlaştıkları ve anlaşamadıkları konular, aralarındaki iş bölümü süreci ve birlikte ebeveynlik süreçlerindeki yaşantılarının çocuklar üzerindeki etkileri öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya katılan eski eşlerin birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar her bir soru için ayrı tablolarda sunulmuştur. Eski eşlerin birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin görüşleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Eski Eşlerin Birlikte Ebeveynlik Yürütme Süreçlerine İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Birlikte ebeveynlik anlaşması	5	31	9	60	Ortak kararlar veriyoruz genelde. Yani ben ona danışmadan hiçbir şey yapmam onunla ilgili. O da bana danışmadan hiçbir şey yapmaz (Ç1/K/36/ES9/BS7/ÇS1/VS)
Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı	2	13	-	-	Ayrılrken de hoş bi şekilde ayrılmadığımız için ya da ayrıldıktan sonra da hoş şeyler yaşamadığımız için ortak bir noktada buluşmamız çok zor oluyo... (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS)
Anne temelli ebeveynlik	4	25	3	20	Öncelikle tabi çocuğumun yani çok yanında olmadığım için çocuğumun her türlü ihtiyaçlarını annesi karşılıyor (Ç10/E/49/ES14/BS3/ÇS1/VSD)
Anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik	4	25	1	7	Yani şöyle ıı genel olarak çocuğa dair ana kararlar veya büyük bütün noktaları hani ben yönlendiriyorum ben daha çok ilgileniyorum. Onlar iki haftada bir hafta sonu görüşüyorlar ıı bir de benim yanımda burda olduğu için ama hani ben mesela sıkıştığım noktada başa çıkamadığım noktada veya destek almak istediğim noktada babaya danışıyorum (Ç8/K/39/ES6/BS7/ÇS1/VS)
Anne baba büyükanne büyükbaba birlikte ebeveynliği	-	-	1	7	Şu an genelde annesinde günlük okul çıkışları annesi alyo annesi bırakıyo tabii bu bundan işte bir ay öncesine kadar sürekli olarak babaanne ve dedede kalıyorlardı ... İhtiyaca binaen işte bana ulaştıklarında ben destek oluyorum... (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD)
Yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltalaması	-	-	1	7	... hayatınıza giren kişi eskiyle görüşmenizi mutlaka anormal derecede engelliyo yani (Ç9/E/58/ES6/BS14/ÇS1/VSD)
Zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik	1	6	-	-	İlk yıllarla şu anki yıllar arasında çok büyük farklar var. İlkte çok zorlu bir süreçti şu an daha koordineliyiz (Ç10/K/39/ES14/BS3/ÇS1/VS)
Toplam	16	100	15	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü üzere, eski eşlerin yürüttükleri birlikte ebeveynlik süreçlerine ilişkin görüşleri yedi kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Birlikte ebeveynlik anlaşması”, “birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı”, “anne temelli ebeveynlik”, “anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik”, “anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği”, “yeni eşin eski eş ile olan birlikte ebeveynliği baltalaması” ve “zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik”.

Kadın katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik söylemleri incelendiğinde, birlikte ebeveynlik anlaşması (%31), anne temelli ebeveynlik (%25) ve anne temelli baba destekli ebeveynlik (%25) kategorilerinin öne çıktığı görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı (%13) ve zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik (%6) kategorilerinde ise az sayıda söylem dile getirilmiştir. Kadın katılımcıların anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği ve yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltaması kategorilerinde ise hiçbir söylem dile getirmedikleri belirlenmiştir.

Erkek katılımcıların eski eşleriyle yürüttükleri birlikte ebeveynlik ilişkilerine yönelik söylemleri incelendiğinde, yoğun olarak birlikte ebeveynlik anlaşması (%60) ve anne temelli ebeveynlik (%20) kategorilerinde söylemler dile getirildiği görülmüştür. Anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik (%7), anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği (%7) ve yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltaması (%7) kategorilerinde ise sınırlı sayıda erkek katılımcıların söylemlerinin yer aldığı görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı ve zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik kategorilerinde ise herhangi bir söylem dile getirmedikleri görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı benzerliklere rastlanmıştır. Eski eşlerin birlikte ebeveynlik anlaşması ve anne temelli ebeveynlik kategorilerinde daha çok söylem dile getirdikleri görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşması kategorisinde, eski eşlerin çocuklarıyla ilgili konularda ortak karar almaları gerektiği durumlarda birbirlerine danışarak hareket etmeye çalıştıkları, çocuklarının yüksek yararını gözeterek ortak karar almaya çalıştıkları, birlikte hareket etmeye özen gösterdikleri, çocukları için gerekli durumlarda çoğunlukla yüz yüze iletişim kurdukları öğrenilmiştir. Katılım sağlayan tüm çiftlerde müşterek çocukların velayetlerinin annede olması ve çocukların anneleriyle yaşamaları gibi sebeplerden dolayı çocuğun beslenmesi, temizliği, eğitimi, günlük rutinleri gibi çocuklarla ilgili konularda annelerin daha çok sorumluluk aldığı, babaların genellikle çocukları hafta sonları görmeleri sebebiyle daha çok sosyal faaliyetler ve eğlence kısmında yer aldıkları, eski eşlerin ortak karar almaları gereken kritik durumlarda veya annelerin baş edemedikleri durumlarda baba figürünün devreye girdiği, çocuklarıyla ilgili konularda ortak karar vermeleri gerekli durumlarda önerileri genellikle ilk olarak annelerin sunduğu, yönlendirmeyi annelerin yaptığı görülmüş olup anne temelli ebeveynliğin öne çıkan kategoriler arasında olduğu anlaşılmıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri bir arada incelendiğinde, bazı farklılıkların da olduğu görülmüştür. Kadın katılımcılarda, birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı ve zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik kategorilerinde söylemlere rastlanırken erkek katılımcıların bu kategorilerde herhangi bir söylem dile getirmedikleri görülmüştür. Erkek katılımcılar ise anne-baba-büyükanne-büyükbaba birlikte ebeveynliği ve yeni eşin eski eşle olan birlikte ebeveynliği baltaması kategorilerinde söylem dile getirirken bu kategorilerde kadın katılımcılara ait söylemlere rastlanmamıştır. Birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı kategorisinde söylem dile getiren iki kadın katılımcı, evlilik sürecinde de birlikte hareket edememe, boşanma ve boşanma

sonrası süreçlerde eşleriyle yaşadıkları olumsuz yaşantılar gibi sebeplerin boşanma sonrasında da birlikte hareket etmelerine engel olduğunu, çocuklarıyla ilgili konularda ortak kararlar alamadıklarını ifade etmişlerdir. Görüşmelerde bir erkek katılımcı ise eski eşiyle yürüttükleri ebeveynlik sürecine büyükanne ve büyükbabanın da katılım sağladığını dile getirmiştir. Boşanma sonrası ikinci evliliğini yapmış olan bir erkek katılımcı ise yeni eşinin çocukla ilgili konularda eski eşiyle görüşmelerini sınırlandırması durumunu "...önemli şeylerde kararlarda birbirimize olabildiğince yakın durduk ama isterdim daha fazla görüşebilelim ama aile durumu müsaade etmiyor" şeklinde ifade etmiştir. Bir kadın katılımcı ise boşanma sonrası ilk yılda eski eşine karşı öfke, kızgınlık gibi yoğun duygular hissetmesi sebebiyle eski eşiyle görüşmelerinin oldukça sınırlı olduğunu, çocuklarıyla ilgili konularda birlikte hareket edemediklerini fakat daha sonrasında yüz yüze iletişim kurmaya başlamalarıyla birlikte şu an çocuklarıyla ilgili konularda koordineli şekilde süreci yönetebildiklerini ifade etmiştir. Eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki anlaşmalara/uyuma ilişkin görüşleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarındaki Anlaşmalara/ Uyuma İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması	7	50	6	43	Valla ben bütün kuralları annesine bıraktım. Çocuğumun geleceğiyle ilgilenmesi için annesine bıraktım ha sıkıştığı zaman ben de yanında yardımcıyım maddi manevi yardımcı oluyorum (Ç7/E/43/ES8/BS3/ÇS1/VSD)
Birlikte ebeveynlik anlaşması	4	29	5	36	Bizim başkasını düşünme gibi ya da başkalarından çocuğumuz olmadığı için tek bi şeyi düşünüyoruz. Ona göre yaşıyoruz. Ona göre davranıyoruz (Ç3/K/33/ES12/BS2/ÇS1/VS) / Her konuda uyumluyuz birbirimize danışmadan hiçbir şey yapmıyoruz. Yani çocuklara bi şey yapılacaksa veyahut da bi şey alınacaksa o bana sorar ben ona sorarım alınacaksa alınacaktır alınmicaksa alınmicaktır. Yani ikimizin kararı da ortaktır (Ç6/E/41/ES16/BS1/ÇS2/VSD)
Anlaşma/uyum yok	3	21	3	21	Aslında şöyle bizim evliliğimizde baştan sona uyumsuzluklar çerçevesinde olduğu için sonrasında da uyum olmadı ... maalesef orta noktada buluşamıyoruz (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS)
Toplam	14	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Tablo 3'te görüldüğü üzere, eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki anlaşmalar/uyuma ilişkin görüşleri üç kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması”, “birlikte ebeveynlik anlaşması” ve “anlaşma/uyum yok”.

Kadın katılımcıların çocuk yetiştirme sürecinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşmalar/uyuma ilişkin görüşleri incelendiğinde, annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması (%50) kategorisinin öne çıktığı görülmüştür. Birlikte ebeveynlik anlaşması (%29) ve anlaşma/uyum yok (%21) kategorilerinde ise daha az söylem dile getirilmiştir. Erkek katılımcıların çocuk yetiştirme sürecinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşmalar/uyuma ilişkin görüşleri incelendiğinde, annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması (%43) kategorisi öne çıkmakla birlikte bu kategoriyi birlikte ebeveynlik anlaşması (%36) kategorisinin yakından takip ettiği görülmüştür. Anlaşma/uyum yok (%21) kategorisinde ise daha az söylem dile getirilmiştir.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı benzerliklere rastlanmıştır. Eski eşler annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması kategorisinde daha çok söylem dile getirmiş olup ardından birlikte ebeveynlik anlaşması kategorisinde görüşlerini dile getirmişlerdir. Ayrıca bu kategorileri anlaşma/uyum yok kategorisi takip etmiş olup erkek ve kadın katılımcılar bu kategoride eşit sayıda söylem dile getirmişlerdir. Bu kategorilerde düşüncelerini dile getiren katılımcıların bazı söylemleri şöyledir: “... ben şunu yapmak istiyorum çocuklarla ilgili dediğimde hayır o düşünce bana saçma demez tamam sen öyle düşünüyorsan doğrudur der.” (Annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması), “Genelde ortak karar almaya çalışıyoruz şöyle diyim mesela ıı bi şey olduğunda çocuğumuz hemen babasına da haber verir mesela babacım annem bunu yapmama izin vermiyor mesela en basitinden. O da beni arıyo neden hani istemediğimi soruyo ben de cevap veriyorum mesela şöyle olması lazım böyle olması lazım diye. Genelde hangi konuda daha haklıysak hani yapılması yapılmaması konusunda ona göre karar veriyoruz...” (Birlikte ebeveynlik anlaşması) ve “Aslında şöyle bizim evliliğimizde baştan sona uyumsuzluklar çerçevesinde olduğu için sonrasında da uyum olmadı yine biraz önce de dediğim gibi mesela sağlık konusunda çocuklardan bir tanesinin dışında ve çenesinde bir sorun olduğu için büyük bir operasyon geçirmesi gerekiyo vs onları aradım bak böyle bir durum olacak belki maddi yardım ihtiyacımız olacak çok iyi bir ilişki olmadığı için iyi de yanıt alamadım bu gibi şeyler oluyo maalesef orta noktada buluşamıyoruz.” (Anlaşma/uyum yok).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı farklılıklar da görülmüştür. Anne ve babaların çocuklarıyla ilgili konularda aralarındaki uyuma ilişkin görüşlerinin sınıflandırıldığı kategorilerde dikkat çeken önemli fark, annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması kategorisinde annelerin söylemlerinin yoğunlaştığı görülürken, babaların söylemlerinin belli bir kategoride belirgin yoğunlaşmadığı tespit edilmiştir. Eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri ise Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarında Yaşadıkları Anlaşmazlıklara İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Anlaşmazlık yok	4	19	6	43	Yani şimdiye kadar anlaşamadığımız olmadı evlilik konusu haricinde (Ç1/E/42/ES9/BS7/ÇS1/VSD)
Ebeveynlik stili ve davranışları	8	38	5	36	İki genelde benim ee babalığımı yargıladığı için sürekli bu konuda anlaşmazlık yaşıyoruz (Ç5/E/41/ES10/BS2/ÇS2/VSD) / Çocuk olunca hayır kelimesi çıkmamasından dolayı dönem dönem ters düştüğümüz oluyor birazcık (Ç10/E/49/ES14/BS3/ÇS1/VSD)
Maddi konular	3	14	2	14	İşte okul masrafı olabilir veya bi şeye ihtiyacı vardır yani durumum müsaitse yapıyorum ama yapamadığım zaman ister istemez bu sefer çatışmalar başlıyo (Ç3/E/41/ES12/BS2/ÇS1/VSD)
Çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi	3	14	-	-	Tamam yaparım diyo ama her zaman ayak uyduramayabiliyo... Söz veriyö ama uygulayamıyo (Ç5/K/34/ES10/BS2/ÇS2/VS)
Çocuğun eğitimi	2	10	-	-	Eğitim konusunda da bi şekilde okur diyo hani benim için de en önemlisi eğitim mesela yani (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS)
Çocuğun beslenmesi	-	-	1	7	... bunu yedirme bunu içirme muhabbetlerine giriyoruz yani (Ç11/E/43/ES7/BS12/ÇS1/VSD)
Çocuğun uyku düzeni	1	5	-	-	İki atıyorum geç yatıyo hani sen nasıl annesin yatıramıyorsun ... hani yatmıyorsa da çok zorlamıyorum ben (Ç11/K/43/ES7/BS12/ÇS1/VS)
Toplam	21	100	14	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans.

Tablo 4'te görüldüğü üzere, eski eşlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri yedi kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “Anlaşmazlık yok”, “ebeveynlik stili ve davranışları”, “maddi konular”, “çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi”, “çocuğun eğitimi”, “çocuğun beslenmesi” ve “çocuğun uyku düzeni”.

Kadın katılımcıların çocuk yetiştirme süreçlerinde eski eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri incelendiğinde, ebeveynlik stili ve davranışları (%38) kategorisinin öne çıktığı görülmektedir. Anlaşmazlık yok (%19), maddi konular (%14), çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi (%14), çocuğun eğitimi (%10) ve çocuğun uyku düzeni (%5) kategorilerinde daha az sayıda söylem dile getirilmiştir. Kadın katılımcıların çocuğun beslenmesi kategorisinde ise herhangi bir söylem dile getirmedikleri görülmüştür.

Erkek katılımcıların çocuk yetiştirme süreçlerinde eski eşleriyle yaşadıkları anlaşmazlıklara ilişkin görüşleri incelendiğinde, anlaşmazlık yok (%43) ve ebeveynlik stili ve davranışları (%36) kategorilerinde daha çok söylem dile getirdikleri belirlenmiştir. Sınırlı da olsa maddi konular (%14) ve çocuğun beslenmesi (%7) kategorilerinde de erkek katılımcıların görüşlerini belirttikleri görülmüştür. Erkek katılımcılarda çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi, çocuğun eğitimi ve çocuğun uyku düzeni kategorilerinde söylemlere rastlanmamıştır.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, bazı benzerliklere rastlanmıştır. Anne ve babaların aralarındaki anlaşmazlıklara ilişkin daha çok ebeveynlik stili ve davranışları ile anlaşmazlık yok kategorilerinde söylem dile getirdikleri belirlenmiştir. Maddi konular kategorisinde ise daha sınırlı düzeyde görüşlerini belirttikleri görülmüştür. Bu kategorilerde görüşlerini dile getiren katılımcıların söylemleri şunlardır: “Yani şimdiye kadar anlaşılmadığımız olmadı. *Evlilik konusu haricinde...*” (Anlaşmazlık yok), “... *kuralcılık konusunda ben biraz daha katıyım sanırım işte bunun çocuğun özgüvenini olumsuz etkilediğini düşünüyö o yüzden o biraz daha gevşek kurallarla gitmek istiyö...*” (Ebeveynlik stili ve davranışları) ve “... *okul masrafı olabilir veya bi şeye ihtiyacı vardır yani durumum müsaitse yapıyom ama yapamadığım zaman ister istemez bu sefer çatışmalar başlıyö ... çocuğun masrafları konusunda işin içine maddiyat girince biraz tırnaklar çıkıyö her iki taraf için de...*” (Maddi konular).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte değerlendirildiğinde, benzerlikler olduğu gibi bazı farklılıkların da olduğu görülmüştür. Dikkat çeken farklılıklardan biri kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla konuda eski eşleriyle anlaşmazlık yaşadıklarını belirtmeleridir. Kadın katılımcılar çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi, çocuğun eğitimi ve çocuğun uyku düzeni kategorilerinde görüşlerini dile getirirken bu kategorilerde erkek katılımcıların söylem dile getirmedikleri görülmüştür. Çocuğun beslenmesi kategorisinde bir erkek katılımcı görüşünü belirtmiş olup kadın katılımcılarda bu kategoride herhangi bir söylem tespit edilmemiştir. Eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
İş birliği/ iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme	4	27	4	27	Yani ikimiz de ahlında bölünüyoruz çocuğumuz için. Yani hem maddi olarak hem manevi olarak (Ç1/K/36/ ES9/BS7/ÇS1/VS) / Hani ıı o benim yetmediğim yer- de takviye ediyö onun yetmediği yerde ben çocuklara takviye ediyom (Ç6/K/37/ES16/BS1/ÇS2/VS)
Anne temelli çocuk yetiştirme	6	40	4	27	Eğitimi, bakımı, hayata yetiştirilmesine her türlü plan organizasyon her şey bende yani bu anlamda sorum- luluğum iki kat arttı evliliğe göre (Ç10/K/39/ES14/ BS3/ÇS1/VS)
Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme	5	33	7	47	Şimdi bakımın çoğu onda ... Biraz daha bu dış dün- yadaki yapı bende tatil kısmı biraz daha bende oluyo ister istemez (Ç8/E/40/ES6/BS7/ÇS1/VSD)
Toplam	15	100	15	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle yüzde hesaplamaları 100'ü aşabilmektedir.

Tablo 5'te görüldüğü üzere, eski eşlerin çocuk yetiştirme sürecinde aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri üç kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: “İş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme”, “anne temelli çocuk yetiştirme” ve “anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme”.

Kadın katılımcıların çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri incelendiğinde, anne temelli çocuk yetiştirme (%40) kategorisinde söylemlerin yoğunlaştığı görülmüştür. Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme (%33) ve iş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme (%27) kategorilerinin de anne temelli çocuk yetiştirme kategorisini takip ettiği belirlenmiştir. Erkek katılımcıların çocuklarıyla ilgili konularda eski eşleriyle aralarındaki iş bölümüne ilişkin görüşleri incelendiğinde, anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme (%47) kategorisinde erkeklerin sık bir biçimde söylem dile getirdikleri görülmüştür. Anne temelli çocuk yetiştirme (%27) ve iş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme (%27) kategorilerinde ise söylemlerin eşit olduğu belirlenmiştir.

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte incelendiğinde, aralarındaki iş bölümü konusunda eski eşlerin görüşlerinde birtakım benzerliklere rastlanmıştır. Çocuklarıyla ilgili konularda herkesin daha iyi olduğu konularda çaba gösterdiği bir iş bölümü yaptıklarını, yetemedikleri konularda birbirlerine destek verdiklerini belirten kadın ve erkek katılımcılar iş birliği/iş bölümüne dayalı çocuk yetiştirme kategorisinde eşit sayıda söylem dile getirmişlerdir. Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme ve anne temelli çocuk yetiştirme kategorilerinde de sıklıkla görüşlerini belirtmişlerdir. Bu kategorilerde görüşlerini belirten kişilerin dikkat çeken söylemleri şu şekildedir: *“Şimdi şöyle daha erkeksel faaliyetleri ı mesela işte atıyorum çocuğun tıraş olmasına ben asla berbere götürmüyorum babasının işi. Bisikleti o öğretti ondan sonra yüzme biraz daha babasıyla ilgiliydi ama onun dışında genelde her şeyi benim yani hani daha çok ı ya da dediğim gibi işte kritik noktalarda babanın otoritesinin girmesi gerektiği noktalarda babayı devreye sokuyoruz. Onun dışında ıı genelde diğer şeyler bende yani bi de sonuçta şey olduğu için 14 günde 2 gün orda 12 günü bende yani öyle olunca zaten ister istemez böyle oluyo.”* (Anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme), *“Evet bizim durumumuz farklı olduğu için uzaktan olduğu için iş bölümü yani her şey benim üzerimde diyebilirim tabii ki çocuğumuzun kişisel bakımı işte şu anda ödev takibi okul takibi çocuğumuzun özel günlerine gitmek vs. fiziksel anlamda her şeyi şu an benim üzerimde yani eski eşim varlığını hissettiriyo sadece telefonla çok iş bölümü yapamıyoruz açıkçası.”* (Anne Temelli Çocuk Yetiştirme).

Kadın ve erkek katılımcıların söylemleri birlikte incelendiğinde, aralarındaki iş bölümü konusunda eski eşlerin görüşlerinde benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da olduğu görülmüştür. Çocuklarıyla ilgili konularda sorumlulukların daha çok kendilerinde olduğunu, çocuklarıyla birlikte yaşamaları sebebiyle çocuk yetiştirme sürecinde çoğu konuyla kendilerinin ilgilendiğini belirten kadın katılımcıların anne temelli çocuk yetiştirme kategorisinde söylemleri yoğunlaşmıştır. Görüşme günlerinde, ihtiyaç halinde veya ortak karar almaları gerekli durumlarda destek sunduklarını belirten erkek katılımcıların anne temelli baba destekli çocuk yetiştirme kategorisinde söylemlerinin yoğunlaştığı görülmüştür. Eski eşlerin anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 5. Eski Eşlerin Çocuk Yetiştirme Sürecinde Aralarındaki İş Bölümüne İlişkin Görüşleri

Kategoriler	K	%	E	%	Söylemler
Çocuğumuzu etkilemiyor	8	53	8	47	Yani çocuklara ben ne edip hissettirmemeye çalışıyorum yani yapabileceğim bi şey olmuyor o yüzden bu konuda etkisinin olduğunu düşünmüyorum (Ç14/K/30/ES7/BS4/ÇS2/VS)
Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkileri					
Duygu durum sorunları	2	13	2	12	Eski eşim çok hediyeler gönderir üst üste sonra tabi ben dengeyi korumaya çalışıp müdahale ettiğimde bi süre bu sefer gelmiyo yani şey oluyo çocuğumun yani dengesi bozuluyo ... üzülüyo bi mutlu oluyo kafası karışuyo (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Davranış sorunları	1	7	1	6	Şu an sadece işte bu bir şey alma almama olayında gerginlik yaşıyoruz ama işte o zamanlar ben kötü polis oluyorum yani ben almayan kişi oluyorum ... ısrarcı oluyo ağlama noktasına gelebiliyo (Ç13/K/35/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Aile sistemine yönelik tepkiler	3	20	2	12	Babasının tarafını daha çok tuttuğu için hani sen neden benim babamın istediğini yapmıyorsun gibi tabii ki sorular alabiliyoruz (Ç7/K/33/ES8/BS3/ÇS1/VS)
Ebeveyne yönelik tepkisellik	1	7	2	12	Ben kendim bilirim diyo ben bi bireyim diyo siz karar vermiceksiniz ben karar vercem diyo sadece fikrinizi söyleyebilirsiniz diyo oğlum (Ç9/K/44/ES6/BS14/ÇS1/VS)
Olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkileri					
Olumlu duygu durum	-	-	2	12	Yani olumlu tartışmalar hani olumlular da tabii doğal olarak bire bir şahit oluyorsa güzel yansıyor ona (Ç3/E/41/ES12/BS2/ÇS1/VSD)
Toplam	15	100	17	100	

Not. K = Kadın Frekans, E = Erkek Frekans. Ondalık sayıların yuvarlanması nedeniyle hesaplamaları yüzde 100'ü aşabilmekte ya da 100'den düşük çıkabilmektedir.

Tablo 6'da görüldüğü üzere, eski eşlerin anne-babalık süreçlerinde yaşadıklarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri altı kategori içerisinde sınıflandırılmıştır: "Çocuğumuzu etkilemiyor", "duygu durum sorunları", "davranış sorunları", "aile sistemine yönelik tepkiler", "ebeveyne yönelik tepkisellik" ve "olumlu duygu durum".

Kadın katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri incelendiğinde, çocuğumuzu etkilemiyor (%53) kategorisinde söylemlerin yoğunlaştığı belirlenmiştir. Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerinde etkilerine yönelik görüşlerine bakıldığında, aile sistemine yönelik tepkiler (%20), duygu durum sorunları (%13), davranış sorunları (%7) ve ebeveyne yönelik tepkisellik (%7) kategorilerinde kadın katılımcıların söylemleri yer almıştır. Olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkilerinden ise kadın katılımcıların söz etmediği ve olumlu duygu durum kategorisinde söylemlerinin yer almadığı tespit edilmiştir.

Erkek katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri incelendiğinde, çocuğumuzu etkilemiyor (%47) kategorisinde söylemlerin yoğunlaştığı görülmüştür. Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerinde etkilerine yönelik, aile sistemine yönelik tepkiler (%12), duygu durum sorunları (%12), ebeveyne yönelik tepkisellik (%12) ve davranış sorunları (%6) kategorilerinde görüşlerini belirtmişlerdir. Olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik, olumlu duygu durum (%12) kategorisinde iki katılımcının görüşlerini dile getirdikleri görülmüştür.

Kadın ve erkek katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri bir arada irdelendiğinde bazı benzerliklerin olduğu görülmüştür. Eski eşlerin yaşantılarını çocuklarına yansıtmadıklarını, bu sebeple çocuklarını etkilemediğini çocuğumuzu etkilemiyor kategorisinde eşit ve yoğun bir şekilde vurgulamışlardır. Bu kategoride bir kadın katılımcı görüşlerini “... mümkün olduğunca ona yansıyan bi şey yok hani dolayısıyla ben yansıtmamaya çalışıyorum babasının da yansıtmadığını düşünüyorum dolayısıyla da gördüğümde bi şey yok...” sözleriyle ifade etmiştir. Olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşlerinde ise, duygu durum ve davranış sorunları kategorilerinde eşit sayıda söylem dile getirdikleri görülmüş olup aile sistemine ve ebeveyne yönelik tepkisellik kategorilerinde birbirlerine yakın sayılarda görüşlerini belirtmişlerdir. Kadın ve erkek katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine yönelik görüşleri birlikte incelendiğinde, belirgin tek fark olumlu birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik olumlu duygu durum kategorisinde erkek katılımcılardan görüşlerini dile getirenlerin olduğu görülürken bu kategoride kadın katılımcıların herhangi bir söylemine rastlanmamış olmasıdır.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, 18 yaşından küçük çocuklara sahip eski eşlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerini yürütme süreçleri incelenmiştir. Araştırmanın ilk sorusunda, katılımcıların eski eşleriyle birlikte yürüttükleri ebeveynlik ilişkilerine dair görüşleri incelendiğinde, çocuk yetiştirme süreçlerini birbirleriyle koordineli bir şekilde yürütmeye çalıştıklarını, çocuklarıyla ilgili konularda sürekli birbirlerine danışarak ortak kararlar vermeye çalıştıklarını söyleyenlerin öne çıktığı görülmüştür. Sorumluluğun annede olduğunu, çocuk yetiştirme süreçlerini annenin yönettiği bir ebeveynlik ilişkisi içerisinde olduklarını söyleyenler ile çocukların anneleriyle birlikte kalmaları sebebiyle babaların genellikle hafta sonları çocukların sosyal aktivitelerinde rol aldıklarını, ortak karar almaları gerekli durumlarda veya baba otoritesine ihtiyaç duyulan zamanlarda baba desteğinin devreye girdiğini söyleyenlerin de çok olduğu görülmüştür. Araştırma sonuçları uluslararası alanyazınla karşılaştırmalı bir biçimde değerlendirildiğinde, farklı araştırmacılar (örn. Beckmeyer vd., 2014; Lamela vd., 2016; Markham ve Coleman, 2012) tarafından ortaya konan boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi tipolojileri ile mevcut araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair görüşlerinden yola çıkılarak oluşturulan kategoriler arasında bazı benzerliklerin olduğu görülmüştür. Eski eşler arasında anlaşma, çatışma, iş bölümü, iş birliği, iletişim, baltalayıcı davranış düzeyleri gibi değişkenlerden yola çıkarak ortaya konan boşanma sonrası birlikte ebeveynlik tipolojileri (yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik, baltalayıcı birlikte ebeveynlik ve işbirlikli birlikte ebeveynlik [Lamela vd., 2016]; işbirlikli birlikte ebeveynlik, paralel ebeveynlik ve tek ebeveynlik [Amato vd., 2011]; işbirlikli ve katılımcı, kısmen katılımcı ve nadiren katılımcı fakat çatışmalı [Beckmeyer vd., 2014]; sürekli çekişmeli, her zaman dostça ve kötüden iyiye giden [Markham ve Coleman, 2012]) ile mevcut araştırmada ortaya çıkan birlikte ebeveynlik anlaşması, birlikte ebeveynlik anlaşmazlığı, anne temelli ebeveynlik, anne temelli baba destekli birlikte ebeveynlik, zamanla iyiye doğru giden birlikte ebeveynlik kategorileri arasında benzerliklerin olduğu söylenebilir. Ulusal alanyazın incelendiğinde, bir araştırma projesi (Özdemir vd., 2020) kapsamında yürütülen çalışma her ne kadar evli ve bir arada yaşayan çiftleri kapsasa da mevcut araştırma bulgularıyla bazı benzerlikler içermektedir. Örneğin, Özdemir vd. (2020), birlikte ebeveynlik deneyimlerinin yaşanılan bölge ve sosyo-ekonomik düzeye göre farklılıklar içerdiğini tespit etmişlerdir. Kentte yapılan görüşmelerde çiftler daha çok çocuk yetiştirme sürecini birlikte yürütmeye çalıştıklarını, iş bölümü yaptıklarını ve babaların da sorumluluk aldığını vurgularlarken; kırsalda yapılan görüşmelerde çiftlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde sorumluluğun daha çok annede olduğu bir ebeveynlik ilişkisi içerisinde olduklarını belirttikleri görülmüştür. Bununla birlikte, kentten ve kırsaldan elde edilen veriler bütüncül bir biçimde değerlendirildiğinde, çocuk yetiştirme süreçlerinde annelerin görece daha çok sorumluluk üstlendiği, babaların bu süreçte çocukların temel bakım süreçlerinde yeterince yer almadıkları, daha çok sosyal etkinlikler vb. faaliyetlerde çocuklarıyla etkileşim içinde olduğu tespit edilmiştir (Özdemir vd., 2020). Bu araştırma bulgularına paralel bir biçimde mevcut araştırmada da birlikte ebeveynlik anlaşması kategorisinin öne çıkmasıyla birlikte erkeklerin bu kategoride daha çok söylem dile getirdiği, kadınların söylemlerinin anne temelli ile anne temelli baba destekli ebeveynlik kategorilerinde yoğunlaşmış olduğu,

annelerin çocuk yetiştirme süreçlerinde çocuklarıyla ilgili konularda verilecek kararlarda yönlendirmenin kendilerinde olduğunu belirttikleri görülmüştür. Benzer şekilde Ganong vd. (2015) çalışmalarında, annelerin kendilerini birlikte ebeveynlik ilişkisinin kaptanı olarak gördüklerini, çocuklarıyla ilgili konularda verilecek kararlarda kimin rol alacağı konusunda kararları annelerin verdiği ortaya koymuşlardır.

Araştırmada cevabı aranan bir başka soru da, katılımcıların çocuk yetiştirme süreçlerinde eski eşleriyle aralarındaki anlaşma/uyuma yönelik görüşleri incelendiğinde, çocuklarıyla ilgili konularda annelerin söz sahibi olduğu, kararları yönettiği, kuralları koyduğu görülmüş olup; babaların ise annelerin kararlarını destekleyen, onaylayan ve uygulayan bir konumda olduğuna dair bulgular öne çıkmıştır. Uluslararası alanyazın incelendiğinde, Feinberg (2003) birlikte ebeveynliğe ilişkin kuramsal bir açıklama getirmek amacıyla oluşturduğu ekolojik modelde birlikte ebeveynlik ilişkisini tanımladığı dört boyuttan biri olan çocuk yetiştirme konularında anlaşma/anlaşmazlık boyutunu çocukla ilgili konularda sorumluluk alan yetişkinlerin çocuk yetiştirme sürecindeki yaklaşımlarında ve çocukla ilgili konularda anlaşma düzeyleri olarak ele almıştır. Mevcut araştırmada eski eşler arasında çocuk yetiştirme süreçlerinde aralarındaki anlaşma/uyum konusunda annenin oluşturduğu babanın onayladığı ebeveynlik anlaşması kategorisinin öne çıkmasında, katılım sağlayan tüm çiftlerin müşterek çocuklarının velayetlerinin annede olmasıyla birlikte çocukların anneleriyle ikamet etmeleri olduğu söylenebilir. Çünkü çocukların temel olarak anneleriyle kalmaları sebebiyle çocuğa kural konması, çocuğun yatma zamanı, beslenmesi, temizliği, evdeki sorumlulukları, eğitimi (sınavları, ödevleri, dersleri) vb. birçok konuda annelerin hâkimiyetinin daha çok olduğu anlaşılmakta olup; babaların ise annelerin düzenini kabullendiği veya bu düzene uyum sağlamaya ya da bu düzeni desteklemeye çalıştığı bir anlaşma biçiminin eski eşler arasında oluşturulduğu görülmektedir. Ayrıca bu durum kapı kapama (gate closing) ve kapı açma (gate opening) terimleriyle de açıklanabilir. Kapı kapama terimi, ebeveyn katılımını engelleyen inanç ve davranışları tanımlarken, kapı açma ebeveyn katılımını arttıran inanç ve davranışları tanımlamak için kullanılmaktadır (Trinder, 2008). Mevcut araştırmada da velayet sahibi ve çocuklarıyla yaşayan anneler, boşanma sonrası çocuk yetiştirme süreçlerinde babaların çocuklarıyla ilgili konularda ne yapıp yapamayacaklarına dair ebeveynlik davranışlarını da etkiliyor olabilir.

Araştırmanın bir diğer sorusunda, araştırmaya katılım sağlayan eski eşlerin çocuk yetiştirme süreçlerinde aralarında yaşadıkları anlaşmazlıklara dair görüşleri incelendiğinde, genellikle anlaşmazlıkların ebeveynlik stilleri ve davranışlarındaki farklılıklardan kaynaklandığı görülmüş olup çocuklarıyla ilgili konularda anlaşmazlık yaşamadığını belirtenlere de sık rastlanmıştır. Erkek katılımcılar daha çok anlaşmazlık yok kategorisinde söylem dile getirirken; kadın katılımcılar daha fazla konuda eski eşleriyle anlaşmazlık yaşadıklarını belirtmişlerdir. Uluslararası alanyazın incelendiğinde, karşı tarafın ebeveynliğinden memnuniyet duymama veya diğer ebeveyni sorumsuz olarak algılama konularının (Markham ve Coleman, 2012; Petren vd., 2017), birlikte ebeveynlik ilişkisini etkileyen değişkenler arasında olduğu görülmektedir. Mevcut araştırmada katılım sağlayan tüm çiftlerde müşterek çocukların anneleriyle kalmaları, çocuklarla ilgili konularda temel olarak sorumluluğun ve hâkimiyetin genellikle annelerde olması, günlük rutinde yer alan eylemleri daha çok annelerin yerine getirmesi, çocuklarıyla ilgili durumlara daha çok şahit olmaları sebeplerinden dolayı annelerin babalara göre daha fazla ve farklı konularda (çocukla ilgili sorumlulukların paylaşımı ve yerine getirilmesi, çocuğun eğitimi, uyku düzeni vb.) anlaşmazlık yaşadıklarını dile getirmelerinin daha anlaşılır olduğu söylenebilir. Madden-Derdich ve Leonard (2000), boşanma davalarının %90'ında fiziksel velayetin annelerde olmasıyla birlikte annelerin baba-çocuk ilişkisinde kontrol sahibi olduğunu; annelerin destekleyici birlikte ebeveynlik ilişki içerisinde olmaması ve baba-çocuk ilişkisine müdahale etmesi durumlarında babaların boşanma sonrası ebeveynlik rollerini yeniden tanımlayamamaları ve ebeveynlik etkileşiminden geri çekilmeleriyle sonuçlanabileceğini ifade etmektedirler. Babaların ebeveynlik etkileşiminden geri çekilmeleriyle birlikte çocuklarıyla ilgili konulara uzak kalmalarının erkek katılımcılarda anlaşmazlık yaşanmadığına dair algılarının oluşmasına, kadın katılımcıların ise sorumluluklarının artmasıyla birçok konuda sorunların olduğuna dair algılara sahip olmalarına neden olmuş olabilir.

Araştırmanın bir diğer sorusunda, katılımcıların boşanma sonrası çocuklarıyla ilgili konularda aralarındaki iş bölümüne yönelik görüşleri incelendiğinde, genellikle çocuklarıyla ilgili konularda temel sorumluluğun annede olduğu, boş zaman etkinliklerinde veya baba figürüne ihtiyaç duyulması halinde babaların devreye girdiğini dile getirenler ile çocuk yetiştirme süreçlerinde neredeyse tüm sorumluluğun annede olduğunu belirtenlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Uluslararası alanyazın incelendiğinde, Feinberg (2003) birlikte ebeveynliğe ilişkin kuramsal bir açıklama getirmek amacıyla oluşturduğu ekolojik modelde birlikte ebeveynlik ilişkisini tanımladığı dört boyuttan biri olan çocuk ile ilgili konularda iş bölümü boyutu çocuklarla ilgili günlük sorumluluklar ile ekonomik, yasal, tıbbi konulardaki sorumluluklara ilişkin ebeveynler arasında iş paylaşımı olarak ortaya konmuştur. Mevcut araştırmada katılımcıların beyanlarına göre oluşturan kategoriler arasında eski eşler arasındaki iş birliği/iş bölümü dengelerinin farklılaştığının görülmesi gibi farklı araştırmacılar tarafından ortaya konan boşanma sonrası birlikte ebeveynlik tipolojilerinde de (işbirlikli birlikte ebeveynlik, paralel ebeveynlik ve tek ebeveynlik [Amato vd., 2011]; işbirlikli ve katılımcı, kısmen katılımcı ve nadiren katılımcı fakat çatışmalı [Beckmeyer vd., 2014]; yüksek çatışmalı birlikte ebeveynlik, baltalayıcı birlikte ebeveynlik ve işbirlikli birlikte ebeveynlik [Lamela vd., 2016]) ebeveynler arasında iş birliği/iş bölümü farklı düzeylerde saptanmıştır. İş birliği/iş bölümü dengelerinin çocuk yetiştirme süreçlerinde önemli değişkenler arasında olmasından dolayı araştırmada da eski eşler arasında iş birliği/iş bölümü dengelerinin irdelendiği söylenebilir. Örneğin, Sobolewski ve King (2005), anne ve babalar boşanma sonrası işbirlikli birlikte ebeveynlik ilişkisi yürüttüklerinde, babalar ile çocuklar arasındaki bağların ve temasın güçlendiği, daha kaliteli ilişkilerin ve daha duyarlı ebeveynlik davranışlarının gözlemlendiğini tespit etmişlerdir. Lamela vd. (2016) ise işbirlikli birlikte ebeveynlik tipolojisinde daha yüksek düzeyde pozitif aile işlevselliği, çocuklarda daha düşük düzeyde içselleştirme ve dışsallaştırma problemlerinin olduğu sonucuna varmıştır.

Son olarak, katılımcıların anne-babalık süreçlerinde eski eşleriyle olan yaşantılarının çocukları üzerindeki etkilerine ilişkin görüşleri incelendiğinde, çocuklarının iyi oluşunu düşünerek eski eşleriyle yaşantılarını çocuklarına yansıtmamaya özen gösterdiklerini ve bu durumun sonucu olarak çocukları üzerinde herhangi bir etki görmediklerini söyleyen katılımcıların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Olumlu veya olumsuz birlikte ebeveynlik deneyimlerinin çocukları üzerinde olumlu (olumlu duygudurum) veya olumsuz (aile sistemine ve ebeveyne yönelik tepkisellik, duygudurum ve davranış sorunları) etkiler bıraktığına dair söylemleri olan katılımcılar da olmuştur. Uluslararası alanyazın incelendiğinde ise eski eşler arasında yürütülen boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin birçok araştırmanın mevcut olduğu görülmektedir. Araştırmalarda boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin yürütülme şeklinin çocuklarda çoğunlukla duygusal ve davranışsal problemler, akademik performans, iyi oluş, kaygı, depresyon ve somatizasyon belirtileri, genel ruh sağlığı, benlik saygısı, çocuk uyumu açısından olumlu veya olumsuz etkiler bıraktığını göstermektedir (Amato vd., 2011; Lamela ve Figueiredo, 2016; Lamela vd., 2016; Lau, 2017; Stallman ve Ohan, 2016; Viry, 2014). Bu bulgulardan farklı olarak Beckmeyer vd. (2014), boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkilerinin türlerine ve ebeveynlerin söylemlerine göre, çocuklarda içselleştirme ve dışsallaştırma problemleri ile sosyal beceriler açısından bir farklılık

gözenmediğini ortaya koymuştur. Mevcut araştırmada da çocukları üzerinde herhangi bir etki görmediklerini söyleyen katılımcıların çoğunlukta olmasıyla paralel bir şekilde Beckmeyer vd. (2014), ebeveynlerin boşanma sonrası birlikte ebeveynliğe yönelik algılarının çocuk uyumuna yönelik algıları üzerinde sınırlı etkiye sahip olabileceğini belirtmiştir. Ayrıca boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisi aile sistemleri kuramı çerçevesinde irdelendiğinde, boşanma sonrası birlikte ebeveynlik ilişkisinin çocuk uyumu üzerindeki etkilerinin doğrudan olmaktan çok dolaylı olabileceği düşünülmektedir (Beckmeyer vd. 2014).

Mevcut araştırma, Türkiye'de boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimlerinin anlaşılmasında alanyazına önemli bir katkı sağlama potansiyeli taşımasının yanı sıra araştırmanın bulgularının yorumlanmasında dikkate alınması gereken bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. İlk olarak, araştırmada elde edilen bulgular, araştırma için oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular ve bu sorulardan elde edilen veriler ile sınırlıdır. Araştırmadan elde edilen bulgular araştırmaya katılan 14 boşanan çiftin deneyimlerine ilişkin söylemleriyle sınırlıdır. Katılımcılar boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecindeki yaklaşımlarını ve deneyimlerini ifade ederken tüm yönleriyle hatırlayamamış, tam olarak kendilerini ifade edememiş veya sosyal beğenirlik etkisiyle yaşantılarını tüm yönleriyle açmamış olabilirler. Bu çalışma, katılımcılarla bir kez görüşme gerçekleştirilmesiyle elde edilen bulgularla sınırlı olup farklı zamanlarda birden çok görüşmeler gerçekleştirilerek, nicel ölçümler alınarak boyamsal araştırmalarla ya da gözlem tekniği kullanılarak daha farklı veriler elde edilebilir. Gelecek çalışmalara daha fazla boşanan çiftin katılımıyla daha heterojen bir grup oluşturularak boşanan çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerine dair daha geniş bir anlayış geliştirilebilir. Mevcut araştırma bulguları sadece araştırmaya katılan boşanmış anne ve babaların söylemleriyle sınırlı olup çiftlerin çocuklarının da araştırmaya dâhil edilerek çiftlerin birlikte ebeveynlik ilişkilerinin çocuklar üzerindeki etkilerine ilişkin daha kapsamlı bulgular elde edilebilir.

Sınırlılıkların yanı sıra mevcut araştırma uygulayıcılar ve araştırmacılar için önemli sonuçları da içinde barındırmaktadır. Boşanmış çiftlerin birlikte ebeveynlik süreçlerinde anlaşılabildikleri veya anlaşılamadıkları konular, aralarındaki iş bölümü ve sorumluluk dengeleri, anne ve babaların birlikte ebeveynlik sürecine dair algıları ve deneyimleri gibi mevcut araştırma bulgularından yola çıkarak aile danışmanları, ailelerle çalışan psikologlar, psikoterapistler ve psikolojik danışmanlar gibi alanda çalışan meslek gruplarında çalışan uygulayıcılar, çiftlerin evlilik yaşamlarındaki birlikte ebeveynlik ilişkilerini boşanma sonrasında yeniden yapılandırmalarına ve boşanma sonrasında birlikte ebeveynler olarak yeni rollerine uyum sağlama süreçlerini kolaylaştırmada yardımcı olabilirler. Uyum sürecinde ailelerle çalışan uygulayıcılar bireylerin boşanma sonrası birlikte ebeveynlik sürecinde baş etme ve ilişkisel becerilerini geliştirmelerinde yardımcı olabilirler. Mevcut araştırma bulgularından yararlanılarak boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreciyle ilgili boşanan eski eşlere yönelik birlikte ebeveynlik eğitim programları geliştirilebilir ve sahada etkililik çalışmaları yapılabilir. Bilişsel davranışçı terapi odaklı çalışan terapistler eski eşlerin birlikte ebeveynler olarak devam etmelerine engel olan uyumsuz davranışları, inançları, bilişsel uyumsuzlukları çalışarak eski eşlerin birlikte ebeveynlik davranışlarını modellemede ve şekillendirmede yardımcı olabilir.

Boşanma sürecinde özel bir müdahale şekli olan aile arabuluculuğunda (Molgora vd., 2014), bu süreçte yaşanan anlaşmazlıklarda eşlerin problem çözme becerilerinin ve çocuklarıyla ilgili konulardaki iş birliği ve iletişimlerinin geliştirilmesinin yanı sıra eşlerin ve çocuklarının boşanma sürecine uyumları konusunda desteklenmeleri amaçlanmaktadır (Kelly, 2004). Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de çiftlerin boşanma sürecinde ve sonrasında iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütebilmeleri için aile arabuluculuğu gibi müdahalelerin ailelerle çalışan uzmanlarca kullanılması oldukça etkili olabilir. Adliyelerde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü çatısı altında çalışan adli destek görevlileri (psikologlar, pedagoglar, sosyal hizmet uzmanları) birlikte ebeveynlik konusunda eğitim alarak boşanma sürecindeki kişiler için ebeveynlik eğitimi, grup müdahaleleri ve ebeveynlik koordinasyonu gibi yaklaşımlar kullanarak boşanma sürecinin başında olan eski eşlerin iyi bir birlikte ebeveynlik ilişkisi yürütebilmelerine yardımcı olabilirler. Bu aşamada yasal zeminin hazırlanması, yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, tarafların mahkemeler tarafından eğitimlere teşvik edilmesi veya katılımın zorunlu tutulması gibi yasal değişikliklerin boşanma sürecinin başında olan ailelere ulaşım konusunda oldukça etkili olabilir.

Sonuç olarak, Türkiye’de boşanma sonrası birlikte ebeveynlik deneyimlerinin keşfedilmesi ve ortaya çıkarılması hem mevcut durumun görgül olarak saptanmasında hem de geleceğe yönelik önleme politikalarının geliştirilmesi ve içeriklerinin şekillenmesinde alanyazına önemli bir katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır. Araştırma bulgularından yola çıkılarak Türkiye’de boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreci ile ilgili bir anlayış kazanılarak gelecek araştırmalara ve araştırmalar sonucunda oluşturulabilecek psiko-eğitim programlarına ışık tutabileceği öngörülmektedir. Mevcut araştırmanın ulusal alanyazında boşanma sonrası birlikte ebeveynlik süreçlerine dair görgül kanıtlar sunması ve araştırmada elde edilen bulguların sahada ailelerle çalışan uzmanlar ve Türkiye’de aileye yönelik planlamalar/projeler hazırlayan politika yapıcılar için yol gösterici nitelikte olması, araştırmayı önemli ve değerli kılmaktadır denilebilir.

KAYNAKÇA

- Amato, P. R. (1993). Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of Marriage and Family*, 55(1), 23-38. <https://doi.org/10.2307/352954>
- Amato, P. R., Kane, J. B., and James, S. (2011). Reconsidering the "good divorce". *Family Relations*, 60, 511-524. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00666.x>
- Ambros, T., Coltro, B. P., Luís Vieira, M., and Lopes, F. M. (2022). Coparenting and child behavior in the context of divorce: A systematic review. *Psicologia: Teoria e Prática*, 24(1), 1-23. <https://doi.org/10.5935/1980-6906/ePTPHD14268.en>
- Avcı, R., Adiguzel, A., Zeybek, S. U., and Çolakkadioğlu, O. (2021). The role of post-divorce parental conflict in predicting aggression, anger, and symptoms of anxiety and depression among university students. *Journal of Divorce and Remarriage*, 62(3), 199-215. <https://doi.org/10.1080/10502556.2021.1871830>
- Beckmeyer, J. J., Coleman, M., and Ganong, L. H. (2014). Postdivorce coparenting typologies and children's adjustment. *Family Relations*, 63(4), 526-537. <https://doi.org/10.1111/fare.12086>
- Bonach, K. (2005). Factors contributing to quality coparenting: Implications for family policy. *Journal of Divorce and Remarriage*, 43(3-4), 79-103. https://doi.org/10.1300/J087v43n03_05
- Boričević Maršanić, V., and Kušmić, E. (2013). Coparenting within the family system: Review of literature. *Collegium Antropologicum*, 37(4), 1379-1384. <https://hrcak.srce.hr/118419>
- Buchanan, C. M., Maccoby, E. E., and Dornbusch, S. M. (1991). Caught between parents: Adolescents' experience in divorced homes. *Child Development*, 62(5), 1008-1029. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01586.x>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Cabrera, N., Tamis-LeMonda, C. S., Bradley, R. H., Hofferth, S., and Lamb, M. E. (2000). Fatherhood in the twenty-first century. *Child Development*, 71(1), 127-136. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00126>
- Creswell, J. W., and Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). Los Angeles, CA: SAGE.
- Feinberg, M. E. (2003). The internal structure and ecological context of coparenting: A framework for research and intervention. *Parenting: Science and Practice*, 3(2), 95-131. https://doi.org/10.1207/S15327922PAR0302_01
- Ganong, L. H., Coleman, M., Markham, M., and Rothrauff, T. (2011). Predicting post-divorce coparental communication. *Journal of Divorce and Remarriage*, 52(1), 1-18. <https://doi.org/10.1080/10502556.2011.534391>

- Ganong, L., Coleman, M., Jamison, T., and Feistman, R. (2015). Divorced mothers' coparental boundary maintenance after parents repartner. *Journal of Family Psychology*, 29(2), 221.
- Gladding, S. T. (2017). *Aile terapisi tarihi, kuram ve uygulamaları*. Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Hilton, J. M., and Desrochers, S. (2002). Children's behavior problems in single-parent and married-parent families: Development of a predictive model. *Journal of Divorce and Remarriage*, 37(1-2), 13-36. https://doi.org/10.1300/J087v37n01_02
- Kelly, J. B. (2004). Family mediation research: Is there empirical support for the field. *Conflict Resolution Quarterly*, 22, 3-35.
- Lamela, D., and Figueiredo, B. (2016). Coparenting after marital dissolution and children's mental health: A systematic review. *Jornal de Pediatria*, 92, 331-342.
- Lamela, D., Figueiredo, B., Bastos, A., and Feinberg, M. (2016). Typologies of post-divorce coparenting and parental well-being, parenting quality and children's psychological adjustment. *Child Psychiatry and Human Development*, 47(5), 716-728. <https://doi.org/10.1007/s10578-015-0604-5>
- Lau, Y. K. (2017). Postdivorce coparenting and children's well-being in Hong Kong. *Journal of Divorce and Remarriage*, 58(5), 329-346. <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1302237>
- Lee, M. Y. (1997). Post-divorce interparental conflict, children's contact with both parents, children's emotional processes, and children's behavioral adjustment. *Journal of Divorce and Remarriage*, 27(3-4), 61-82. https://doi.org/10.1300/J087v27n03_05
- Madden-Derdich, D. A., and Leonard, S. A. (2000). Parental role identity and fathers' involvement in coparental interaction after divorce: Fathers' perspectives. *Family Relations*, 49(3), 311-318. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00311.x>
- Margolin, G., Gordis, E. B., and John, R. S. (2001). Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of Family Psychology*, 15(1), 3-21.
- Markham, M. S., and Coleman, M. (2012). The good, the bad, and the ugly: Divorced mothers' experiences with coparenting. *Family Relations*, 61(4), 586-600. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2012.00718.x>
- Markham, M. S., Ganong, L. H., and Coleman, M. (2007). Coparental identity and mothers' cooperation in coparental relationships. *Family Relations*, 56(4), 369-377. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2007.00466.x>
- McHale, J. P. (1995). Coparenting and triadic interactions during infancy: The roles of marital distress and child gender. *Developmental Psychology*, 31(6), 985-996. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0012-1649.31.6.985>

- Mchale, J. P., and Irace, K. (2011). Coparenting in diverse family systems. McHale, J. P., and Lindahl, K. M. (Eds.), *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems* (pp. 15-37). Washington, DC: American Psychological Association.
- McHale, J. P., and Lindahl, K. M. (Eds.), (2011). *Coparenting: A conceptual and clinical examination of family systems*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Molgora, S., Ranieri, S., and Tamanza, G. (2014). Divorce and coparenting: A qualitative study on family mediation in Italy. *Journal of Divorce and Remarriage*, 55(4), 300-314. <https://doi.org/10.1080/10502556.2014.901854>
- Nuhoğlu, H. (2019). *Boşanma sürecinde çatışma deneyimlerinin stratejik aile terapisi temelinde analizi bir karma yöntem araştırması* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Çakıroğlu Çevik, A., ve Gür, G. (2020). Türkiye’de birlikte ebeveynlik deneyimleri: Nitel bir çalışma. *Nesne Dergisi*, 8(16), 43-68. <https://doi.org/10.7816/nesne-08-16-04>
- Özdemir, Y., Sağkal, A. S., Salman-Engin, S., Şakiroğlu, M., ve Çevik, A. Ç. (2021). Birlikte Ebeveynlik Ölçeği: Ölçek geliştirme, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 24(47), 40-58. <https://doi.org/10.31828/tpy1301996120201201m000031>
- Petren, R. E., Ferraro, A. J., Davis, T. R., and Pasley, K. (2017). Factors linked with coparenting support and conflict after divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, 58(3), 145-160. <https://doi.org/10.1080/10502556.2017.1300013>
- Rogers, K. N. (2004). A theoretical review of risk and protective factors related to post-divorce adjustment in young children. *Journal of Divorce and Remarriage*, 40(3-4), 135-147. https://doi.org/10.1300/J087v40n03_09
- Salman-Engin, S., Sümer, N., Sağel, E., and McHale, J. (2018). Coparenting in the context of mother–father–infant versus mother–grandmother–infant triangular interactions in Turkey. *Journal of Child and Family Studies*, 27(10), 3085-3095. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1094-4>
- Salman-Engin, S., Sümer, N., Sağel Çetiner, E. ve Sakman, E. (2019). Anne ve babaların ortak ebeveynlik davranış ve algılarının romantik bağlanma ile ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(1), 717-741. <https://doi.org/10.33171/dtcjournal.2019.59.1.35>
- Sobolewski, J. M., and King, V. (2005). The importance of the coparental relationship for nonresident fathers’ ties to children. *Journal of Marriage and Family*, 67(5), 1196-1212. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00210.x>

- Stallman, H. M., and Ohan, J. L. (2016). Parenting style, parental adjustment, and co-parental conflict: Differential predictors of child psychosocial adjustment following divorce. *Behaviour Change*, 33(2), 112-126. <https://doi.org/10.1017/bec.2016.7>
- Trinder, L. (2008). Maternal gate closing and gate opening in postdivorce families. *Journal of Family Issues*, 29(10), 1298-1324. <https://doi.org/10.1177/0192513X08315362>
- TÜİK (25 Şubat 2022). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri*, 2021, Erişim tarihi: 24 Ocak 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2021-45568>
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 6(4), 543-559.
- Van Egeren, L. A., and Hawkins, D. P. (2004). Coming to terms with coparenting: Implications of definition and measurement. *Journal of Adult Development*, 11(3), 165-178.
- Viry, G. (2014). Coparenting and children's adjustment to divorce: The Role of geographical distance from fathers. *Journal of Divorce and Remarriage*, 55(7), 503-526. <https://doi.org/10.1080/10502556.2014.950900>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. bs.). Ankara: Seçkin Yayınevi.

YAŞLI BİREYLERİN YERİNDE YAŞLANMA DÜZEYLERİ İLE YAŞAM KALİTESİ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Tevfik GELEN¹

Öz

Bu çalışma yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu temel amaç doğrultusunda ise, yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri, bu düzeylerin bazı bağımsız değişkenlere göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı ve yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin yaşam kalitesi düzeylerini anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Kahramanmaraş'ın Türkoğlu ilçesinde ikamet eden ve uygun örnekleme yöntemiyle seçilen 65 yaş ve üstü 157 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak demografik bilgi formu, Yerinde Yaşlanma Ölçeği (YYÖ) ve Yaşam Kalitesi Ölçeği (YYK-Kısa) kullanılmıştır. Verilerin analizinde frekans, ortalama, standart sapma, t test, ANOVA ile Pearson Çarpımı korelasyon katsayısı ve basit regresyon analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda yaşlı bireylerin YYK-Kısa'dan aldıkları puanlar ile YYÖ ve tüm alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca yaşlı bireylerin YYÖ düzeylerinin yüksek, YYK-Kısa düzeylerinin çok yüksek olduğu belirlenmiştir. Yaşlı bireylerin YYÖ düzeylerinin YYK-Kısa düzeylerini anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir. Yaşlı bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa düzeylerine ilişkin görüşlerinde cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre farklılaşmadığı; medeni durumu, yaşadığı yerleşim alanı, ikamet ettiği evin mülkiyeti, kiminle yaşadığı, öğrenim durumu, sağlık durumu, evde bakım hizmeti alma durumu ve gelir düzeylerinin bazı alt boyutlar ve ölçek toplamında farklılaştığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanma, yaşlılık, yerinde yaşlanma, yaşam kalitesi.

¹Dr. Adayı, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi, E-posta:gazi_gelen@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8719-9010

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN LEVELS AND QUALITY OF LIFE OF ELDERLY INDIVIDUALS

Abstract

This study was carried out to examine the relationship between aging in situ and quality of life levels of elderly individuals. In line with this main purpose, aging in situ and quality of life levels, whether these levels differ significantly according to some independent variables, and whether the aging in situ levels of elderly individuals significantly predict their quality of life were investigated. The sample of the research consists of 157 people aged 65 and over, residing in the Türkoğlu district of Kahramanmaraş and selected by convenient sampling method. Demographic information form, Aging in Place Scale (APS), and Quality of Life Scale (OPQOL-brief) were used as data collection tools in the study. Frequency, mean, standard deviation, t-test, ANOVA and Pearson Product correlation coefficient, and simple regression analysis techniques were used in the analysis of the data. As a result of the research, a positive, moderately significant relationship was found between the scores of the elderly individuals from the OPQOL-brief and the scores they got from the APS and all its sub-dimensions. In addition, it was determined that the elderly individuals had high levels of APS and very high levels of OPQOL-brief. It has been determined that the levels of the elderly individuals' APS significantly affect the levels of OPQOL-brief. It was found that the views of the elderly individuals on the levels of APS and OPQOL-brief did not differ according to the variables of gender and age; It has been determined that marital status, residential area where he lives, ownership of the house he resides, with whom he lives, education status, health status, home care service status and income levels differ in some sub-dimensions and total scale.

Key Words: *Aging, elderly, aging in place, life quality*

GİRİŞ

Küresel ölçekte yaşlı olarak kabul edilen 65 yaş ve üzerindeki insanların sayısı her geçen gün artmaktadır. Dünya nüfusu önemli derecede demografik dönüşüme sahne olmakta, diğer yaş gruplarına göre yaşlı nüfusun artması daha ön plana çıkmaktadır. Böylece belirli bir zamana kadar yaşlanma, ülkeler için bir endişe ve sorun kaynağı olmazken günümüzde yaşlı nüfusun gittikçe artması ülkelerin başa çıkması ve çözmesi gereken bir sorunsala dönüşmüştür. Diğer taraftan yaşlanan nüfusun bir sonucu olarak yaşlılara ilişkin bir dizi problemlerin de ortaya çıkması politika yapıcılar ve araştırmacılar için de bir tartışma odağı olmuştur. Nitekim neredeyse tüm ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısına etki eden nüfus yaşlanmasının artarak devam edeceği ve yaşlı birey sayısının diğer yaş gruplarına oranla daha da fazla artma eğiliminde olacağı dikkate alındığında, yaşlı nüfusun beraberinde getireceği bir dizi sorunlar güncelliğini korumaktadır. Tıp ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişmelerin yanı sıra, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, beslenmenin yeterli hale gelmesi ve doğurganlık hızındaki kayda değer düşüş, küresel ölçekte yaşlı nüfusunda artışa neden olmuştur (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Dünya nüfusunun yaşlanmasıyla birlikte, yaşlanma sürecinde olan bireylerin sayısının arttığı bu dönemde, koruyucu ve önleyici tedbirlerin ihmal edilmesiyle; fiziksel, psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik ve sağlık sorunları gibi çeşitli yaşam alanlarına ilişkin kısıtlamalar ve mahrumiyetler ortaya çıkabilmekte, bu durum ise yaşlı bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkileyen kartopu etkisine benzer bir etki yaratabilmektedir (Akyıldız, 2017, s. 15). Özellikle değişen dünya koşulları birçok alanda (sağlık, ekonomik, kültürel, toplumsal) değişimleri tetiklemiş ve yaşlıların, yaşlılık dönemindeki ihtiyaçlarının bütüncül olarak karşılanması zor bir sürece dönüşmüştür (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022). Söz gelimi, yaşlı bireylerin nerede yaşayacakları, önemli bir sorun alanına dönüşmüştür (Forsyth ve Molinsky, 2020, s. 181). Zira, yaşla birlikte yetkinliklerde meydana gelen azalma, yaşlı bireylerin değişen koşullara ve çevreye uyumunu zorlaştırmaktadır (Kalınkara ve Arpacı, 2013, s. 59). Diğer yandan kentleşmeyle birlikte, geleneksel aile yapısının değişmesi (Akbayrak ve Aysan, 2022, s. 401), kırdan kente göç, emeklilikle birlikte yaşanan statü kaybı (Akt: Kurtkapan ve Şentürk, 2021), yalnızlık, konut ihtiyacı ve talebi (Kalınkara ve Kapıkıran, 2017, s. 56), sosyal ilişkilerdeki zayıflık, bakım desteğine olan ihtiyaç, yaşlı bireylerin kurumsal bakım hizmeti veren yerleri tercih etmesi yönündeki taleplerin de artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla yaşlı bireyler içinde bulundukları dönemin sorunlarıyla baş edebilmek için daha fazla kamusal hizmete ihtiyaç duymaktadırlar (Kurtkapan ve Şentürk, 2021, s. 3). Yaşlanan nüfusun artmasının bir sonucu olarak ortaya çıkan güçlükler de bu kez ülkeler bazında kaygı, politika yapıcılar için de bir gerginlik kaynağı olmuştur. Demografik yaşlanma sorunuyla yüzleşen ülkeler, yaşlı bireylerin ihtiyaçlarını kamu kaynakları ile finanse etmeye çalışmışlar (Kalınkara ve Kapıkıran, 2017, s. 56), kamu harcamalarındaki bu mali yükün artması (Ak, 2016, s. 1022) ise, ülkeler için önemli bir baskı oluşturmıştır. Öyle ki huzurevlerinin doluluk kapasitesi, inşası ve bakımı için kullanılan kamu kaynaklarının yanı sıra huzurevlerinde çalışan personelin maliyetleri de dikkate alındığında, kamu bütçesinin ciddi bir baskı altında olduğu açıkça görülebilmektedir (Akyıldız, 2017, s. 292). Bununla birlikte son yıllarda yaşanan değişimlerin bir yansıması olarak, ülkelerin yaşlanma sürecine maruz kalması, başta bakım hizmetleri olmak üzere, sağlık,

istihdam ve sosyal ilişkiler gibi birçok boyutta sorunlar yaşanmasına neden olmuştur (Çapcıoğlu ve Alpay, 2021, s. 78). Sonuçta yaşlanma ve yaşlı nüfusun sorunsallarının optimize edilmesi, birçok ülke için politik bir hedef, çok sayıda yaşlı insan için ise, kişisel bir hedef olarak kabul edilmiştir (Forsyth ve Molinsky, 2020, s. 181; Kurtkapan ve Şentürk, 2021).

Türkiye'nin demografik yaşlanma sürecini deneyimlediği bağlamında yaşlanma konusu ele alındığında, mevcut literatürde bulunan tabloya koşut olarak benzer bir durumun söz konusu olduğu ifade edilebilir. Türkiye'de de son yıllarda yaşlı bireylere ilişkin birçok sorunun (nüfus artışına bağlı olarak konut ihtiyacına olan taleplerinin artması ve konutların küçülmesi, finansal problemler, kırsal alandan kente göç, yalnızlık, destek ve bakıma olan ihtiyacın artması, evde bakım hizmetlerinin zorlaşması ve kamuya mali yük getirmesi, kentsel dönüşüm nedeniyle evlerini terk etme durumlarının ortaya çıkması, mahalle kültürünün ortadan kalkması, geleneksel aile yapısındaki çözümler ve geniş aileden çekirdek aileye geçiş, sağlık sorunlarının artması ve sıklaşması vb.) daha da gözle görülür hale geldiği belirtilebilir. Bu durum, Türkiye'deki yaşlıların, kendi ihtiyaçlarına yanıt verecek uygun ortamlardan uzaklaşmasına ve aile dışında başka ortamlara veya huzurevlerine yönelmesine neden olmaktadır. Uzun süre yaşanan yerler, kişinin kendi kimliğini oluşturduğu, yaşadığı ev ve mahalleye ilişkin anılar biriktirdiği ve bunların her birinin kişi için anlamlı olduğu yerlerdir. Alışılan bu ortamların dışına çıkmak, kişinin yeni ortama uyum sağlayamaması, kontrolünü ve bağımsızlığını kaybetmesi, zayıf sosyal ilişkiler ve ekonomik güçlükler gibi sorunların ortaya çıkması nedeniyle, psikolojik ve sosyolojik açıdan strese neden olabilir.

Yerinde yaşlanma konusundaki araştırmalar incelendiğinde, genellikle yerel çalışmaların sınırlı olduğu ve çoğunlukla yurt dışında yapılan çalışmaların ön planda olduğu görülmektedir. Yurt dışında yapılan çalışmalar arasında; Gilleard, Hyde ve Higgs (2007)'in, İngiltere'de yaş, yer ve yaşlanma konusunun birbiriyle etkileşimleri, Bookman (2008), toplulukları yaşlanan bir nüfus için dönüştürmek adına emekli olan yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmasına ilişkin ortaya koyduğu modelleri; Sixsmith ve Sixsmith (2008)'in İngiltere'de yerinde yaşlanma politikasıyla ilgili yaşanan sorunlar ve zorluklar; Rioux ve Werner (2011)'in yerinde yaşlanan yaşlı bireylerin konut memnuniyeti; Hammarström ve Torres (2012)'in yerinde yaşlanma ve refah ilişkisi; Sixsmith J. vd., (2014) yerinde yaşlanma ve sağlık ilişkisi; Ahn (2017), yerinde yaşlanma vb. gibi çalışmaların olduğu görülmektedir. Türkiye'de yerinde yaşlanma konusuna ilişkin yapılan araştırmalar (Kalınkara ve Arpacı, 2016; Esendemir, 2016; Kalınkara ve Kapıkıran, 2017; Ögüt, Düzen ve Polat, 2017; Çapcıoğlu ve Alpay, 2019; Kütmec Yılmaz, 2020; Özmete ve Bahadır, 2020; Bilgin, Tamkoç ve Aydoğdu, 2021; Kurtkapan ve Şentürk, 2021; Akbayrak ve Aysan, 2022) incelendiğinde ise, son yıllarda yerinde yaşlanmayla ilgili çalışmalarda bir artış olduğu ve yerinde yaşlanma konusunun farklı değişkenlerle ele alındığı belirtilebilir. Söz gelimi; Kalınkara ve Arpacı (2013) yerinde yaşlanmanın olumlu etkileri ve nedenleri; Ögüt, Ögüt-Düzen ve Polat (2017) huzurevinde yaşayan yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma konusundaki duygu ve düşünceleri; Baysal vd., (2020), yerinde yaşlanma ile başarılı yaşlanma arasındaki ilişki; Kütmec Yılmaz (2020), yerinde yaşlanma ile başarılı yaşlanma ve yaşam doyumu arasındaki ilişki; Tümer vd., (2021), yerinde yaşlanma, yalnızlık ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki; Akbayrak

ve Aysan (2022), yaşlı bakış açısıyla yerinde yaşlanmaya ilişkin tutum ve başarılı yaşlanma algıları gibi bazı araştırmaların yürütüldüğü görülmüştür. Ancak, yerinde yaşlanmanın yaşlı insanların yaşam kaliteleriyle ilişkisini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan, araştırmanın özgün bir değere sahip olduğu ve literatürde önemli bir boşluğu doldurma potansiyeline sahip olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın, politika yapıcılar için de önemli bir rol oynayabileceği öngörülmektedir. Çünkü yaşlılarla ilgili politikaların geliştirilmesi, düzenlenmesi veya güncellenmesi konusunda farkındalık oluşturabilecek bazı veriler ve göstergeler sunulabilir. Bu çalışmanın amacı, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerini belirlemek ve bu düzeylerin çeşitli bağımsız değişkenlere göre nasıl değiştiğini araştırmak, ayrıca yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Bu bağlamda, çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

- 1) Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri nedir?
- 2) Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeyleri ve yaşam kalite düzeyleri bazı demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, yaşadığı yerleşim alanı, ikamet edilen evin mülkiyeti, evde kiminle yaşadığı, öğrenim durumu, sağlık durumu, evde bakım hizmeti alıp almadığı, gelir düzeyi) açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 3) Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeyleri ile yaşam kalite düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 4) Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeyleri yaşam kalitesi düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde konuyla ilgili literatür incelemesine yer verilmiştir.

Yaşlanma, Yaşlılık ve Yerinde Yaşlanma Kavramları

Yaş almak kavramı yerine de kullanılan yaşlanma olgusu (Akyıldız, 2017, s. 85), temelde biyolojik bir süreç olmakla birlikte, iş hayatındaki yavaşlama veya sona erme, ekonomik zorluklar, yaşlanmaya bağlı davranışlardaki değişimler, sosyal aktivitelerdeki azalma ve patolojik ile psikolojik sorunların ortaya çıkması gibi bazı faktörleri içeren fiziksel, zihinsel ve sosyal bir süreci de içinde barındırmaktadır (Karatağ ve Akyıldız, 2019, s. 574). Bu durum ise, yaşlanmanın çok yönlü ve kapsamlı bir değişimi temsil ettiğini vurgulamaktadır (Karatağ ve Akyıldız, 2019, s. 574). Bu nedenle Onur (2021, s. 286)'un da ifade ettiği üzere yaşlanma kavramı; yaşlılığın tüm yönlerini inceleyen gerontologlar tarafından farklı süreçler olarak tanımlanmıştır. Söz gelimi Yerli (2017, s. 1279)'nin belirttiği gibi, bunlardan bazıları kronolojik yaşlanma, biyolojik yaşlanma, psikolojik yaşlanma ve toplumsal yaşlanma olarak sıralanmış ve şu şekilde açıklanmıştır: Doğumla başlayan ve yaşamın ilerlemesiyle geçen zaman kronolojik yaşlanma olarak adlandırılır. Vücuttaki hücresel işlevlerin azalması, doku ve organların yetersiz hale gelmesi veya işlevsiz hale gelmesi durumları biyolojik yaşlanma olarak tanımlanırken; davranışsal uyum yeteneğindeki değişimler psikolojik yaşlanmayı ifade etmektedir. Psikolojik

yaşlanma, anılarda yaşamak, geçmişe özlem duymak, geleceğe güvensiz bakmak gibi davranışlarla kendini gösterebilir ve psikolojik çöküntü yaratabilir. Bununla birlikte, bir toplumun genel yaş ortalamasının artması ve doğumda beklenen yaşam süresinin uzaması gibi göstergelere dayalı olarak değerlendirilen toplumsal yaşlanma, toplumun yaşlanma sürecinin bir ölçüsü olarak kabul edilir.

Yaşlılık ise, 65 yaş ve sonrasını kapsayacak şekilde, emeklilik ve toplumsal sağlık hizmetlerine başvuru süreciyle tanımlanmış ve bu tanım birçok ülkede benimsenmiştir (Onur, 2021, s. 285). Bu nedenle yaşlılık; yetişkinlik döneminden sonra ortaya çıkan fiziksel, kültürel, ekonomik ve sosyal kısıtlamalarla birlikte beliren değişikliklerin, bireylerin sosyal ilişkileri, günlük rutinleri, toplumsal hayata katılımları ve mekânsal kullanımları üzerinde çeşitli düzeylerde etkisi olduğu bir dönemi temsil etmektedir (Akyıldız, 2017, s. 73). Akyıldız (2017, s. 270)'a göre yaşlı bireyler bu dönemde hareketlerinin sınırlı, yavaşlamış ve kısıtlanmış olması sebebiyle çeşitli düzeylerde ihtiyaç talep edebilirler. Özellikle bu dönemde, yaşlı bireyler genellikle eşlerini kaybettikleri için yalnız yaşamak zorunda kalmakta, bu da psikolojik etkilere yol açabilmektedir. Öte yandan hareket kabiliyetlerinin azalması, sosyal yaşamlarının etkilenmesine ve bazen yaşlıların bakım evlerine taşınmasına, çocuklarına ya da bakım hizmetlerine bağımlı hale gelmelerine neden olabilmektedir (Akyıldız, 2023, s. 443). Onun için yaşlı bireylerde hareket kabiliyetlerinin azalması yaşlılık sürecinin en stresli sorunlarından biri olarak iddia edilebilir.

Bu sebeple, yaşlı nüfusun çeşitli ihtiyaçlarının bütüncül bir yaklaşımla karşılanmasının giderek daha önemli hale gelmesiyle (Çapcıoğlu ve Alpay, 2021, s. 77), yaşanan toplumsal ve ekonomik dönüşümün olumsuz yansımalarını en aza indirmek ve yaşlıların başarılı bir yaşlanma süreci geçirebilmelerini sağlamak için (Akbayrak ve Aysan, 2022, s. 401), yaşlı nüfusun yoğun olduğu ülkeler bir dizi girişimlerde bulunmuşlardır. Kamu politikasında yaşlı bireyleri “kurumsuzlaştırma” ve artan sağlık, bakım gibi temel hizmetleri karşılamak adına girilen çabalar, ülkeler için daha uygun maliyetli bir yaşlılık politikası arayışında itici bir güç olmuştur (Bigonnesse ve Chaudhury, 2019, s. 234). Böylece artan sayıda yaşlı insanı barındırmak ve ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılamak adına “yerinde yaşlanma” olgusu bir model önerisi olarak sunulmuş ve sahada var olan sorunlar için popüler bir çözüm olarak görülmüştür (Harrell vd. , 2014). Zira, yaşlıların yaşam kalitesini en çok etkileyen faktörlerden birinin, ailelerinin yanında ve tanıdık çevrede yaşlanabilmesi (Akyıldız, 2017, s. 329), olduğu ifade edilmiştir.

Gerontolojik literatürde gittikçe büyüyen ve üzerinde çalışmalar yapılan “yerinde yaşlanma” kavramı, fiziki mekân, sosyal ilişkiler ve ihtiyaç duyulan bakım hizmetlerini kapsayacak şekilde farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tanımlarda vurgu daha çok yaşlıların değişen ihtiyaç ve beklentilerinin, yaşlıya uygun bir çevrede karşılanması üzerine olmuştur (Akbayrak ve Aysan, 2022, s. 401). Örneğin, en basit haliyle yerinde yaşlanma, yaşlı bireyin olabildiğince kendi evinde yaşlanması ve huzurevine gitmekten kaçınması olarak ifade edilmiştir. Başlangıçta yaşlı bireyin mümkün olduğunca uzun süre “evinde” yaşamasını öngören bu klasik tanım, zaman içerisinde, bakım ve huzurevi gibi kurumsal mekânların dışında “bilindik bir çevrede yaşlanma” gibi bir alternatifi de içerecek şekilde genişleme göstermiştir (Bigonnesse ve Chaudhury,

2019, s. 236). Başka bir deyişle yerinde yaşlanma, yaşlı bireyin yaşadığı semt veya mahalleyi değiştirmeksizin, kendi aile ve yakın çevresiyle yaşlanabilmesi şeklinde açıklanmıştır (Akyıldız, 2017, s. 304). Pastalan (1990) yerinde yaşlanmayı; yaşlılık döneminde azalan sağlık, gelir kaybı ve eş ölümleri gibi yaşamın geçiş evrelerinde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle daha fazla desteğe ihtiyaç duyulduğundan, mevcut ikametgahında kalabilmesi olarak tanımlamıştır (Akt. Greenfield, 2012, s. 1). Bir başka tanımda ise yerinde yaşlanma Johansson vd. (2013, s. 110) tarafından kişi ve çevrenin iyileştirilmesine odaklanarak yerinde yaşlanma sürekliliğinin korunması, yere bağlılığın artırılması ve bağımsızlığın maksimize edilmesi şeklinde açıklanmıştır. Özetle yerinde yaşlanma olgusu en geniş anlamda, yaşlı bireyin yaşam refahlarını, sağlıklı yaşlanmayı ve bağımsız hareket edebilme yeteneklerini artırmayı hedefleyen ve sosyal ilişkiler (katılım) yönünden yaşam düzenlemelerinin iyileştirilmesini öngören temel öncüler olarak kabul edilmiştir (Kalınkara ve Arpacı, 2013, s. 57).

Bununla birlikte yerinde yaşlanma olgusunun yaşlı bireylerin yaşam kalitesini ve memnuniyet düzeylerini artırmaya yönelik bazı temel noktalara vurgu yaptığı da söylenebilir. Bunlar, aynı zamanda yerinde yaşlanma olgusunun farklı yönlerine dikkat çeken ifadeleri de içermektedirler. Literatürde yer alan bu temel vurgular içerisinde; asla hareket etmeme (Ball vd., 2000), olabildiğince uzun süre aynı yerde kalma, aynı çevrede kalma, huzurevlerinden uzak durma, bireysel barınma için kendi kaderini tayin etme (bağımsızlaşma) vb. şekillerde sıralanmaktadır (Forsyth ve Molinsky, 2020, s. 181).

Yerinde Yaşlanma ve Yaşam Kalitesi İlişkisi

Yaşlıların yaşam kalitesini en çok etkileyen faktör, ailesiyle birlikte ve kendi evinde yaşayabilmesi, yani yerinde yaşlanmasıdır (Akyıldız, 2017, ss. 329-331). Yerinde yaşlanma "evin" veya "ikamet edilen bölgenin" iyileştirilmesinin yanı sıra, ulaşım ve fiziksel aktivite olanaklarının da niceliksel ve niteliksel açıdan, bir bütün olarak artırılmasını zorunlu kılmaktadır (Wiles vd., 2012). Bu nedenle yaşlıların yerinde yaşlanma istekleri içerisinde hem fiziksel hem psikolojik hem de toplumsal nedenler yatmaktadır (Kurtkapan ve Şentürk, 2021, s. 3). Bu durum, yerinde yaşlanmayı arzu eden yaşlı bireylerin psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarını karşılayacak ve yaşam kalitesini artıracak bir ortam oluşturabilir (Kalınkara ve Arpacı, 2013). Nitekim ilgili literatür, yaşlıların yaşam kalitesinin; ev, bağımsızlık, sağlık, aile ve sosyal ağlarla ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Dolayısıyla yerinde yaşlanma, yaşlı bireylerin yaşam kalitesine katkıda bulunan önemli bir unsur olduğundan, yaşam kalitesi ile yerinde yaşlanma kavramları birbiriyle ayrılmaz bir şekilde ilintilidir (Vanleerberghe vd., 2017, s. 2900).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), bütüncül bir yaklaşımla yaşam kalitesini; bireyin içinde bulunduğu çevreye dair hedefleri, endişeleri ve beklentilerini karşılayacak öznel bir farkındalıkla birlikte, yaşadığı toplumun kültürü ve değerleriyle uyumlu olarak kendi konumunu anlama şeklinde tanımlamıştır (Vanleerberghe vd., 2017, s. 2899). Bu bağlamda yaşlıların mekânla ilişkisini inceleyen mekân gerontolojisi üzerine yapılan çalışmalar, mekânın bireyler üzerinde önemli bir değişken olabileceğini belirtmektedir. Örneğin Vanleerberghe vd., (2017, s. 2900) tarafından yapılan bir araştırmada, yaşlı insanların ev ve mahalleyi yaşamlarına kalite katan

“iyi şeylerin” bileşenlerinden biri olduğu ortaya konulmuştur. Kalıncara ve Arpacı (2013) da konut veya ikamet edilen yerin yaşam kalitesini etkileyebileceğini ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla bireyin yaşam kalitesinin yerinde yaşanmadan etkilendiği söylenebilir. Çünkü, yaşlıların toplum içinde sosyal bağlantılarının korunması, güvenli ve özerk yaşama tercihlerinin bulunması, başka bir deyişle yerinde yaşanmaları, en iyi yaşam kalitesini sağlayacak bir seçenek olarak değerlendirilmektedir (Grimmer, 2015; Vanleerberghe vd., 2017; Zhang, Loo ve Wang, 2022, s. 1484).

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntem ve modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve araştırma verilerinin toplanması ile çözümlenmesine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaç edinen bu çalışma, ilişkisel (korelasyonel) tarama modelindedir. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasında ortaya konan ilişkiyi inceleyen ve bu değişkenler arasındaki ilişkinin nedenselliği hakkında fikir yürütülemeyen bir araştırma modelidir (Köklü ve Büyüköztürk, 2000; Akt: Can, 2019, s. 9). Bu sebeple ilişkisel araştırmalarda neden-sonuç ilişkisi ortaya konmaz, sadece değişkenler arasındaki ilişki betimlenir (Can, 2019, s. 9).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın ulaşılabilir evrenini Kahramanmaraş ilinin Türkoğlu ilçesinde ikamet eden 65 yaş ve üstü kişiler oluşturmaktadır. Çalışmaya 65 yaş ve üstünde bulunan, ciddi psikolojik rahatsızlığı bulunmayan, rahatlıkla iletişim kurulabilen ve çalışmaya gönüllü olarak katılmak isteyen kişiler dahil edilmiştir. Çalışma evreninin coğrafi büyüklüğünün yanı sıra çalışma evrenine dahil olan 65 yaş ve üstü bireylerin sayısının bilinmemesi ve yaşlı bireylere ilişkin tek bir listenin olmaması nedenlerinden dolayı örneklem çerçevesinin belirlenmesinde güçlükler yaşanmıştır. Araştırmacı tarafından, resmi kurumlara başvurmak suretiyle, yaşlı nüfus sayısını belirlemeye yönelik girişimlerde bulunulmuş, ancak yaşlılara ilişkin kayıtlara çeşitli nedenlerle (kurumsal nedenlerle izin alınamaması, yaşlı nüfusu belirleyecek istatistik veri tabanının olmaması, yaşlıların 6 Şubat 2023'te gerçekleşen deprem veya çeşitli nedenlerle kayıtlı adreslerde bulunmaması vb.) ulaşılamamıştır. Bu durum araştırmanın bir sınırlılığı olarak ifade edilebilir. Bu nedenle, evreni temsil yeterliliği daha yüksek olabilecek bir örnekleme yöntemi kullanılamamış, evreni temsil yeterliliği sınırlı bir yöntem olan “uygun örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi zaman ve maliyet açısından uygun, ulaşılması kolay, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen bireyler üzerinde yapılan örneklemedir (Erkuş, 2011). Ayrıca araştırmada yaşlı bireylere ulaşabilmek için kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak, kriterleri karşılayan yaşlı bireylere ulaşmak için ilgili yerleşim yerlerinde resmi olarak görev yapan muhtarlar ve mahalle sakinleriyle irtibata geçilerek yaşlı bireylere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Yaşlı bireylere ilişkin demografik bilgiler şu şekildedir: Araştırmaya 87'si erkek (% 55,4) ve 70'i kadın (% 44,6) olmak üzere toplam 157 kişi katılmıştır. Medeni durumlarına baktığımızda 116'sının evli (%73,9), 41'inin dul-boşanmış (% 26,1) olduğu görülmektedir. 65-74 yaş aralığında olanların sayısı 113 (% 72,0), 75-84 yaş aralığında olanların sayısı 34 (% 21,7), 85 yaş ve üstünde olanların sayısının ise 10 (% 6,4) olduğu görülmektedir. Bunlardan 53'ü (% 33,8) kırsal alan olarak tanımlayabileceğimiz köy ve kasabalarda, 104'ü (% 66,2) ise kent merkezinde yaşam sürmektedir. Katılımcıların oturdukları evin mülkiyet durumunu incelediğimizde 21'inin (% 13,3) kiracı, 136'sının (% 86,7) ev sahibi olduğu görülmektedir. Katılımcılardan 20'si (% 12,7) evde tek başına, 110'u eşiyile (% 70,1) ve 27'si (% 17,2) sadece çocuklarıyla yaşam sürmektedir. Evde bakım desteklerinden 10 kişinin (% 6,4) yararlandığı, 147 (% 93,6) kişinin ise yararlanmadığı görülmektedir. Katılımcılardan 47'sinin (% 29,9) okur-yazar olmadığı, 51'inin (% 32,5) okur-yazar, 28'inin (% 17,8) ilkokul, 18'inin (% 11,5) ortaokul ve 13'ünün (% 8,3) lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların sağlık durumu incelendiğinde 11'inin (% 7,0) çok iyi, 46'sının (% 29,3) iyi, 84'ünün (% 53,5) orta, 13'ünün (% 8,3) kötü ve 3'ünün (% 1,9) çok kötü olduğu belirtilebilir. Son olarak katılımcıların gelir düzeyi incelendiğinde 82'sinin (% 52,2) asgari ücret ve altında, 75'inin (47,8) asgari ücretin üstünde bir gelire sahip olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak; araştırmacı tarafından geliştirilen demografik bilgi formunun yanı sıra, Kalinkara ve Kapıkıran (2017) tarafından geliştirilen “Yerinde Yaşlanma Ölçeği” ile Bowling vd. (2013) tarafından geliştirilen, Çalışkan vd. (2019) tarafından Türkçe'ye uyarlanarak geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılan “Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ölçeği (YYK-Kısa)” kullanılmıştır. Veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Demografik Bilgi Formu

Araştırmaya katılan bireylerin, cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, yaşadığı yer, yaşadığı bölge, oturduğu evin mülkiyeti, evde kiminle yaşadığı, öğrenim durumu, sağlık durumuna ilişkin öz değerlendirme durumu, evde bakım veya destek hizmeti alma durumu ve gelir düzeylerinin ne olduğuna ilişkin soruları kapsayan bir anket uygulanmıştır.

Yerinde Yaşlanma Ölçeği

“Yerinde Yaşlanma Ölçeği (YYÖ)” yaşlı bireylerin yaşadıkları yerlerdeki memnuniyet düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 15 madde ve 3 alt boyuttan (algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlik, elde edilebilir sosyal destek) oluşmaktadır. Ölçek, ‘kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2) ve kesinlikle katılmıyorum (1)’ şeklinde kodlanan 5'li Likert tipi bir ölçektir. Kalinkara ve Kapıkıran (2017), “Yerinde Yaşlanma Ölçeği” nin iç güvenilirlik katsayısını belirlemek için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısını hesaplamış ve tüm ölçek toplamı için güvenilirlik katsayısını .90 olarak bulmuştur. Mevcut araş-

tırmada hesaplanan Cronbach Alpha kat sayısı ise ölçek alt boyutları için algılanan sosyal destek boyutunda .87, fiziksel yeterlik boyutunda .86, elde edilebilir sosyal destek boyutunda .85 ve ölçek toplamında .90 olarak bulunmuştur.

Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ölçeği (YYK-Kısa)

“Yaşlılarda Yaşam Kalitesi Ölçeği (YYK-Kısa)” yaşlıların yaşam kalitesi düzeylerini belirlemek amacıyla Bowling vd. (2013) tarafından geliştirilmiştir. Çalışkan vd. (2019) tarafından ise geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılarak Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek 13 maddeden oluşmaktadır. Ayrıca, YYK-Kısa ölçeğinde yaşlı bireylerin genel yaşam kalite düzeylerini saptamak amacıyla tek maddeden oluşan, çok iyi’den (5) çok kötü’ye (1) şeklinde kodlanan ve ölçek maddelerinin haricinde tutularak puanlaması yapılmayan bir ön soru bulunmaktadır. YYK-Kısa ölçeğinde yer alan 13 maddenin her biri “kesinlikle katılıyorum (5), katılıyorum (4), kararsızım (3), katılmıyorum (2) ve kesinlikle katılmıyorum (1)” şeklinde kodlanan 5’li Likert tipi bir ölçektir. YYK-Kısa ölçeğine ilişkin iç tutarlılık Cronbach Alpha katsayısının .87 güvenirlik düzeyinde olduğu belirtilmiştir. Mevcut araştırmada hesaplanan Cronbach Alpha güvenirlik kat sayısının ise ölçek toplamı için .85 olarak bulunmuştur. Ayrıca YYK-Kısa ölçeğine ilişkin yapı geçerliliğini test etmek için açıklayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerinin 0,863 ve Bartlett küresellik testinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($Ki-kare=796.517$, $p<0.01$) bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veriler 2022 Kasım ve 2023 Şubat dönemlerinde, araştırmacı tarafından daha önce belirlenen kriterler göz önünde bulundurularak toplanmıştır. Okuma yazma bilmeyen, sağlık vb. gerekçelerle okumakta zorluk çeken, bu tarz ölçeme araçlarına aşinalığı olmayan vb. yaşlı bireylere ölçekler araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme yoluyla uygulanmıştır.

Öncelikle araştırmacı tarafından yaşlı bireylere kendileri tanıtılmış ve niçin kendisiyle görüşülmek istendiğine ilişkin bilgi verilmiştir. Daha sonra araştırmacı tarafından araştırma hakkında kısa bilgi vererek araştırmanın ne amaçla yapıldığı anlatılmıştır. Araştırmanın gönüllülük esasına bağlı olduğu, kişinin araştırmaya katılıp katılmayacağı konusunda özgür olduğu belirtilmiştir. Araştırmaya dahil olmaları halinde kesinlikle isimlerinin hiçbir yerde paylaşılmayacağı, gizli tutulacağı ve verilen bilgilerin bilimsel amaç için kullanılacağı ifade edilmiştir. Verilerin toplanmasında kullanılacak demografik bilgiler ve ölçeklerde yer alan soruların yanıtlanmasını kendileri yapabileceği gibi, araştırmacı tarafından da yardım alınarak doldurabilecekleri ifade edilmiştir. Görüşme süresinin yaklaşık 15-20 dakika arasında sürebileceği belirtildikten sonra, gönüllü olarak çalışmaya katılmak isteyen yaşlı bireylere ölçekler uygulanarak veriler toplanmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilerin analizi için SPSS 25 programından faydalanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Yapılan Kolmogo-

rov-Smirnov normallik testinde yaşam kalitesi ölçek toplamı açısından normallik sayıtlarının karşılandığı ($p = ,200$; $p > .05$); yerinde yaşlanma ölçek toplamı ($p = ,000$; $p < .05$) ve ölçek alt boyutları algılanan sosyal destek ($p = ,000$; $p < .05$), fiziksel yeterlik ($p = ,000$; $p < .05$), elde edilebilir destek ($p = ,001$; $p < .05$) bakımından normallik sayıtlarının karşılanmadığı görülmüştür. Ancak normallik sayıtları için Kolmogorov-Smirnov testinin haricinde veri grubunun skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerlerinin $\pm 1,96$ arasında olması, merkezi eğilim ölçü değerlerinin birbirine yakın olması gibi durumlarının da değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Can, 2019). Yapılan kontrollerde yerinde yaşlanma ölçek toplamı bakımından çarpıklık ($-,837$) ve basıklık ($,925$) değerlerinin $\pm 1,96$ arasında olduğu, diğer alt boyutlardaki çarpıklık ve basıklık değerlerinin de $\pm 1,96$ arasında olduğu ve merkezi eğilim ölçülerinin birbirine yakın değerlerde olduğu görülmüştür. Ayrıca Normal Q-Q pilot grafiği incelendiğinde verilerin normal bir dağılım gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu nedenle verilere ilişkin uç değerler olup olmadığı kontrol edilmiş ve uç değer olarak kabul edilebilecek 3 adet veri değerlendirme dışı bırakılmıştır. Böylece yerinde yaşlanma ölçek toplamı ve alt boyutlarındaki verilerin normallik varsayımlarını karşıladığı dikkate alınarak, parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir. Katılımcıların kişisel demografik bilgilerine ilişkin betimlemenin yapılması için yüzde ve frekans değerlerine, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalite düzeylerini belirlemek amacıyla da aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalite düzeylerinin demografik değişkenler açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için, parametrik testlerden t testi ve ANOVA testleri uygulanmıştır. Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson-Moment Çarpımı Korelasyon, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin yaşam kalitesi düzeylerini anlamlı bir şekilde yordayıp yordamadığını ortaya koymak için ise basit regresyon analizi yapılmıştır. Ölçekler, literatürden elde edilen bilgilere dayanarak belirlenen seçenek sınırları ve puan düzeyleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir:

- 1.00-1.80 Çok düşük
- 1.81-2.60 Düşük
- 2.61-3.40 Orta
- 3.41-4.20 Yüksek
- 4.21-5.00 Çok yüksek

Araştırma Etiği

Bu çalışmada yayın etiği ilkelerine uygun şekilde davranılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçme aracının, evren ve örneklemin ve uygulama sürecinin etik uygunluğu kapsamında Ankara Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığından 05/12/2022 tarih ve 22/278 sayılı kararıyla etik kurul onayı alınmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde, verilerin analizi neticesinde elde edilen bulgular yer almaktadır. Araştırmanın bulguları araştırma alt problemlerine göre sıralanmıştır. Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Ölçeklerinden Aldıkları Puanlara İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Ölçek	n	$\bar{X}$	Ss	Düzy
Algılanan Sosyal Destek	157	4,15	,64	Yüksek
Fiziksel Yeterlik	157	4,12	,86	Yüksek
Elde Edilebilir Sosyal Destek	157	3,62	,83	Yüksek
YYÖ	157	4,00	,63	Yüksek
YYK-Kısa	157	4,22	,38	Çok Yüksek

Tablo 1 incelendiğinde yaşlı bireylerin YYÖ’den aldıkları puanların ortalaması tüm alt boyutlarda; algılanan sosyal destek ($\bar{x} = 4,15$), fiziksel yeterlik ($\bar{x} = 4,12$), elde edilebilir sosyal destek ($\bar{x} = 3,62$) ve toplam puanda ($\bar{x} = 4,00$) yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Yaşlı bireylerin YYK-Kısa’dan aldıkları toplam puanın ortalamasının ise ($\bar{x} = 4,22$) çok yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın “Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeyleri ve yaşam kalite düzeyleri bazı demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, yaşadığı yerleşim alanı, ikamet edilen evin mülkiyeti, evde kiminle yaşadığı, öğrenim durumu, sağlık durumu, evde bakım hizmeti alıp almadığı, gelir düzeyi) açısından anlamlı farklılık göstermekte midir?” şeklinde belirtilen ikinci alt problemine ilişkin bulgular sırasıyla şu şekildedir:

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinin “cinsiyet” değişkenine göre istatistiksel anlamlılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Cinsiyete Göre t Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Algılanan Sosyal Destek	Erkek	87	4,14	,66	,088	155	,930
	Kadın	70	4,15	,61			
Fiziksel Yeterlik	Erkek	87	4,17	,91	-,890	155	,375
	Kadın	70	4,05	,80			
Elde Edilebilir Sosyal Destek	Erkek	87	3,68	,85	-,925	155	,356
	Kadın	70	3,55	,82			
YYÖ	Erkek	87	4,03	,65	-,700	155	,485
	Kadın	70	3,96	,60			
YYK-Kısa	Erkek	87	4,23	,39	-,465	155	,642
	Kadın	70	4,20	,37			

p > 0.05

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılan erkek ve kadın yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşlerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark oluşturmadığı [t(155)= -,700; p > .05], aynı şekilde yaşam kalite düzeylerinde de cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı [t(155)= -,465; p > .05] tespit edilmiştir.

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde “yaş” değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgular Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Yaş Değişkenine Göre ANOVA Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p	An. Fark
Algılanan Sosyal Destek	A.65-74	113	4,10	,68	G. Arası	,957	2	,479			
	B.75-84	34	4,24	,53	G. İçi	62,400	154	,405	1,181	,310	
	C.85 yaş ve üstü	10	4,36	,42	Toplam	63,357	156				-
	Toplam	157	4,15	,64							
Fiziksel Yeterlik	A.65-74	113	4,21	,84	G. Arası	3,97	2	1,99			
	B.75-84	34	3,99	,87	G. İçi	111,43	154	,724	2,743	,068	
	C.85 yaş ve üstü	10	3,62	,88	Toplam	115,403	156				-
	Toplam	157	4,12	,86							
Elde Edilebilir Sosyal Destek	A.65-74	113	3,70	,86	G. Arası	2,67	2	1,339			
	B.75-84	34	3,38	,77	G. İçi	105,774	154	,687	1,949	,146	
	C.85 yaş ve üstü	10	3,62	,65	Toplam	108,451	156				-
	Toplam	157	3,62	,83							
YYÖ	A.65-74	113	4,03	,66	G. Arası	,362	2	,181			
	B.75-84	34	3,92	,53	G. İçi	60,640	154	,394	,460	,632	
	C.85 yaş ve üstü	10	3,91	,50	Toplam	61,002	156				-
	Toplam	157	4,00	,63							
YYK-Kısa	A.65-74	113	4,23	,38	G. Arası	,178	2	,089			
	B.75-84	34	4,24	,35	G. İçi	22,147	154	,144	,618	,540	
	C.85 yaş ve üstü	10	4,09	,48	Toplam	22,325	156				-
	Toplam	157	4,22	,38							

p > 0.05

Tablo 3'te görüldüğü üzere, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşleri yaş değişkenine göre YYÖ ölçek toplamı [$F(2,154)=,460$; $p > .05$] ve alt boyutlarında algılanan sosyal destek [$F(2,154)=1,181$; $p > .05$], fiziksel yeterlik [$F(2,154)=2,743$; $p > .05$] ve elde edilebilir sosyal destek boyutlarında [$F(2,154)=1,949$; $p > .05$] anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Bununla birlikte YYK-Kısa ölçek toplamı bakımından da anlamlı bir farklılığın olmadığı [$F(2,154)=,618$; $p > .05$] tespit edilmiştir.

"Medeni durum" değişkenine göre yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Medeni Durum Değişkenine Göre t Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Algılanan Sosyal Destek	Evli	116	4,14	,67	-,170	155	,865
	Dul	41	4,16	,55			
Fiziksel Yeterlik	Evli	116	4,19	,83	1,638	155	,103
	Dul	41	3,93	,93			
Elde Edilebilir Sosyal Destek	Evli	116	3,70	,81	2,175	155	,031*
	Dul	41	3,38	,86			
YYÖ	Evli	116	4,04	,63	1,447	155	,150
	Dul	41	3,88	,60			
YYK-Kısa	Evli	116	4,25	,35	1,509	155	,133
	Dul	41	4,14	,44			

*($p < .05$)

Tablo 4'te görüldüğü üzere, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşleri yaş değişkenine göre YYÖ ölçek toplamı [$t(155)= 1,447$; $p > .05$] ve alt boyutlarında algılanan sosyal destek [$t(155)= -,170$; $p > .05$], fiziksel yeterlik [$t(155)= 1,638$; $p > .05$] boyutlarında anlamlı farklılık olmazken, elde edilebilir sosyal destek boyutunda [$t(155)= 2,175$; $p < .05$] evli olanlar lehine ($\bar{x}=3,70$) anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bununla birlikte YYK-Kısa ölçek toplamı bakımından ise anlamlı bir farklılığın olmadığı [$t(155)= 1,509$; $p > .05$] tespit edilmiştir.

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerinin bulunduğu "yerleşim alanı" değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Yaşadığı Yerleşim Alanı Değişkenine Göre t Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Algılanan Sosyal Destek	Kırsal	53	4,15	,71	,043	155	,966
	Kent	104	4,15	,60			
Fiziksel Yeterlik	Kırsal	53	4,06	,84	-,581	155	,562
	Kent	104	4,15	,87			
Elde Edilebilir Sosyal Destek	Kırsal	53	3,62	,75	-,028	155	,978
	Kent	104	3,62	,88			
YYÖ	Kırsal	53	3,98	,63	-,258	155	,796
	Kent	104	4,00	,63			
YYK-Kısa	Kırsal	53	4,09	,42	-3,144	155	,002*
	Kent	104	4,29	,38			

* (p < 0.05)

Tablo 5'deki verilere göre, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerinin yaşadığı yerleşim alanı değişkenine ilişkin görüşlerinde YYÖ toplam puanı ve alt boyutlar bakımından istatistiksel bir farkın olmadığı [t(155)= -,258; p >.05] belirlenmiştir. Diğer taraftan yerleşim alanı değişkeninin yaşlı bireylerin yaşam kalitesi düzeyleri üzerinde kent merkezinde yaşayanların lehine ($\bar{x}$ =4,29) anlamlı bir fark oluşturduğu görülmektedir [t(155)= -3,144; p < .05].

Yaşlı bireylerin ikamet ettikleri 'evlerinin mülkiyet durumu'na ilişkin görüşlerinin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerinde anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin İkamet Edilen Evin Mülkiyeti Değişkenine Göre t Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Algılanan Sosyal Destek	Kiracı	21	4,02	,57	-,956	155	,340
	Ev sahibi	136	4,16	,65			
Fiziksel Yeterlik	Kiracı	21	3,73	,88	-2,170	155	,032*
	Ev sahibi	136	4,17	,85			
Elde Edilebilir Sosyal Destek	Kiracı	21	3,07	,84	-,648	155	,518
	Ev sahibi	136	3,62	,83			
YYÖ	Kiracı	21	3,78	,51	-1,616	155	,108
	Ev sahibi	136	4,02	,64			
YYK-Kısa	Kiracı	21	4,12	,38	-1,238	155	,218
	Ev sahibi	136	4,23	,37			

*(p < 0.05)

Tablo 6'ya bakıldığında, ikamet edilen evin mülkiyeti değişkenine göre yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşleri YYÖ ölçek toplamı [t(154)= -1,616; p > .05] ve YYK-Kısa ölçek toplamı açısından [t(154)= -1,238; p > .05] anlamlı farklılık oluşturmadığı; ancak YYÖ ölçek alt boyutlarından sadece fiziksel yeterlik boyutunda anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir [t(154)= -2,170; p < .05]. Fiziksel yeterlik alt boyutunda ortaya çıkan bu farklılık ev sahibi olarak görüş belirtenlerin lehine ($\bar{x}$ =4,17) olmuştur.

"Evde kiminle yaşadığı" değişkeniyle ilgili yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir farklılığın olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Evde Kiminle Yaşadığı Değişkenine Göre ANOVA Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	SS	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p	An. Fark
Algılanan Sosyal Destek	A.Tek	20	4,27	,39	G. Arası	1,642	2	,821			
	B.Eşiyle	110	4,18	,61	G. İçi	61,715	154	,401	2,048	,132	
	C.Sadece çocuklarıyla	27	3,93	,83	Toplam	63,357	156				-
	Toplam	157	4,15	,64							
Fiziksel Yeterlik	A.Tek	20	3,96	,84	G. Arası	4,720	2	2,360			
	B.Eşiyle	110	4,23	,87	G. İçi	110,683	154	,719	3,283	,040*	
	C.Sadece çocuklarıyla	27	3,79	,88	Toplam	115,403	156				B>C
	Toplam	157	4,12	,86							
Elde Edilebilir Sosyal Destek	A.Tek	20	3,41	,80	G. Arası	4,356	2	2,178			
	B.Eşiyle	110	3,73	,80	G. İçi	104,095	154	,676	3,222	,043*	
	C.Sadece çocuklarıyla	27	3,34	,92	Toplam	108,451	156				B>C
	Toplam	157	3,62	,83							
YYÖ	A.Tek	20	3,94	,63	G. Arası	2,694	2	1,347			
	B.Eşiyle	110	4,08	,59	G. İçi	58,308	154	,379	3,558	,031*	
	C.Sadece çocuklarıyla	27	3,73	,69	Toplam	61,002	156				B>C
	Toplam	157	4,00	,63							
YYK-Kısa	A.Tek	20	4,20	,41	G. Arası	,602	2	,301			
	B.Eşiyle	110	4,26	,34	G. İçi	21,723	154	,141	2,133	,122	
	C.Sadece çocuklarıyla	27	4,09	,48	Toplam	22,325	156				-
	Toplam	157	4,22	,39							

*(p < 0.05)

Tablo 7’de, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşleri evde kiminle yaşadığı değişkenine göre incelendiğinde YYÖ ölçek toplamı [F(2,154)=3,558 ; p < .05] ve alt boyutları olan fiziksel yeterlik [F(2,154)=3,283; p < .05] ve elde edilebilir sosyal destek boyutlarında [F(2,154)=3,222 ; p < .05] anlamlı bir farklılığın olduğu görülmektedir. Buna karşı algılanan sosyal destek [F(2,154)=2,048; p > .05] boyutu anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

YYK-Kısa ölçek toplamı bakımından ise anlamlı bir farklılığın olmadığı [F(2,154)=2,133; p > .05] tespit edilmiştir.

“Öğrenim durumu” değişkenine göre yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı farklılığın olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Öğrenim Durumu Değişkenine Göre ANOVA Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	S.S.	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p	An. Fark
Algılanan Sosyal Destek	A.Okuryazar değil	47	4,11	,63	G. Arası	1,490	4	,373			
	B.Okuryazar	51	4,19	,67	G. İçi	61,867	152	,407	,915	,457	
	C.İlkokul	28	4,23	,65	Toplam	63,357	156				-
	D.Ortaokul	18	3,92	,62							
	E.Lise	13	4,27	,53							
	Toplam	157	4,15	,64							
Fiziksel Yeterlik	A.Okuryazar değil	47	3,85	,91	G. Arası	6,743	4	1,686			
	B.Okuryazar	51	4,25	,81	G. İçi	108,660	152	,715	2,358	,056	
	C.İlkokul	28	4,04	,98	Toplam	115,403	156				-
	D.Ortaokul	18	4,35	,72							
	E.Lise	13	4,43	,53							
	Toplam	157	4,12	,86							
Elde Edilebilir Sosyal Destek	A.Okuryazar değil	47	3,47	,92	G. Arası	3,462	4	,865			
	B.Okuryazar	51	3,72	,81	G. İçi	104,989	152	,691	1,253	,291	
	C.İlkokul	28	3,54	,79	Toplam	108,451	156				-
	D.Ortaokul	18	3,61	,74							
	E.Lise	13	2,33	,29							
	Toplam	157	3,98	,76							
YYÖ	A.Okuryazar değil	47	3,85	,67	G. Arası	2,206	4	,552			
	B.Okuryazar	51	4,09	,62	G. İçi	58,795	152	,387	1,426	,228	
	C.İlkokul	28	3,98	,64	Toplam	61,002	156				-
	D.Ortaokul	18	3,98	,59							
	E.Lise	13	4,25	,44							
	Toplam	157	4,00	,63							
YYK-Kısa	A.Okuryazar değil	47	4,08	,43	G. Arası	1,551	4	,388			
	B.Okuryazar	51	4,26	,33	G. İçi	20,774	152	,137	2,838	,026*	B>A C>A E>A
	C.İlkokul	28	4,34	,36	Toplam	22,325	156				
	D.Ortaokul	18	4,22	,29							
	E.Lise	13	4,31	,41							
	Toplam	157	4,22	,38							

*(p < .05)

Tablo 8 incelendiğinde, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşleri öğrenim durumu değişkenine göre YYÖ ölçek toplamı [$F(4,152)=1,426$; $p > .05$] ve alt boyutlar algılanan sosyal destek [$F(4,105)=,915$; $p > .05$], fiziksel yeterlik [$F(4,152)=2,358$; $p > .05$], elde edilebilir sosyal destek boyutlarında anlamlı farklılığın oluşmadığı saptanmıştır. Diğer taraftan yaşlı bireylerin yaşam kalitesi düzeylerinin öğrenim durumu değişkenine göre ölçek toplam puanı bakımından anlamlı bir farklılığın oluştuğu [$F(4,152)=2,838$; $p < .05$] tespit edilmiştir. Anlamlı çıkan farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey testinde, YYK-Kısa ölçek toplamında öğrenim durumu okuryazar ile okuryazar olmayanlar arasında okuryazar ($\bar{x}=4,26$) olanların, ilkokul ve okuryazar olmayanlar arasında ilkokul ($\bar{x}=4,34$) olanların, lise ve okuryazar olmayanlar arasında öğrenim durumunu lise olarak belirten yaşlı bireylerin lehine ($\bar{x}=4,31$) olduğu tespit edilmiştir.

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde “sağlık durumu”nun anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına ilişkin bulgular Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Sağlık Durum Değişkenine Göre ANOVA Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	n	$\bar{X}$	S.S.	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p	An. Fark
Algılanan Sosyal Destek	A.Çok iyi	11	4,47	,49	G. Arası	3,452	4	,863	2,190	,073	-
	B.İyi	46	4,30	,59	G. İyi	59,905	152	,394			
	C.Orta	84	4,03	,67	Toplam	63,357	156				
	D.Kötü	13	4,05	,50							
	E.Çok kötü	3	4,22	1,06							
	Toplam	157	4,15	,64							
Fiziksel Yeterlik	A.Çok iyi	11	4,75	,41	G. Arası	26,464	4	6,616	11,307	,000*	A>C A>D A>E B>C B>D B>E C>E
	B.İyi	46	4,44	,65	G. İyi	88,938	152	,585			
	C.Orta	84	4,03	,81	Toplam	115,403	156				
	D.Kötü	13	3,47	1,04							
	E.Çok kötü	3	2,20	,69							
	Toplam	157	4,12	,86							
Elde Edilebilir Sosyal Destek	A.Çok iyi	11	4,02	,77	G. Arası	15,184	4	3,769	6,186	,000*	A>D A>E B>D B>E C>D C>E
	B.İyi	46	3,83	,80	G. İyi	93,267	152	,614			
	C.Orta	84	3,60	,73	Toplam	108,451	156				
	D.Kötü	13	2,92	1,11							
	E.Çok kötü	3	2,33	,29							
	Toplam	157	3,62	,83							
YYÖ	A.Çok iyi	11	4,44	,42	G. Arası	10,335	4	2,584	7,751	,000*	A>C A>D A>E B>C B>D B>E
	B.İyi	46	4,22	,56	G. İyi	50,667	152	,333			
	C.Orta	84	3,92	,58	Toplam	61,002	156				
	D.Kötü	13	3,55	,74							
	E.Çok kötü	3	3,04	,27							
	Toplam	157	4,00	,63							
YYK-Kısa	A.Çok iyi	11	4,64	,33	G. Arası	3,271	4	,818	6,523	,000*	A>C A>D B>C
	B.İyi	46	4,32	,35	G. İyi	19,054	152	,125			
	C.Orta	84	4,13	,38	Toplam	22,325	156				
	D.Kötü	13	4,11	,23							
	E.Çok kötü	3	4,15	,13							
	Toplam	157	4,22	,38							

*(p < .05)

Tablo 9'a bakıldığında, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşleri sağlık durumu değişkenine göre YYÖ ölçek toplamı [$F(4,152)=7,751$; $p < .05$] ve alt boyutlar fiziksel yeterlik [$F(4,152)=11,307$; $p < .05$], elde edilebilir sosyal destek boyutunda [$F(4,105)=6,186$; $p < .05$] anlamlı olarak farklılaştığı, buna karşı algılanan sosyal destek boyutunda anlamlı farklılığın oluşmadığı [$F(4,105)=2,190$; $p > .05$] saptanmıştır. Diğer taraftan yaşlı bireylerin yaşam kalitesi düzeylerinin sağlık durumu değişkenine göre ölçek toplam puanı bakımından anlamlı bir farklılığın oluştuğu [$F(4,105)=6,523$; $p < .05$] tespit edilmiştir. Anlamlı çıkan farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey testinde, YYÖ ölçek toplamında sağlık durumu çok iyi ile kötü ve çok kötü olanların arasında çok iyi ($\bar{x}=4,44$) olanların, iyi olanların kötü ve çok kötü olanlar arasında iyi ($\bar{x}=4,22$) olanların lehine olduğu tespit edilmiştir. YYÖ alt boyutlarını oluşturan fiziksel yeterlik alt boyutunda çok iyi ile kötü ve çok kötü olanlar arasında çok iyi ($\bar{x}=4,75$) olanların, iyi olanlarla çok kötü sağlık durumuna sahip olanlar arasında iyi ($\bar{x}=4,44$) olanların, sağlık durumu orta olanlarla çok kötü olan grup arasında orta ($\bar{x}=4,03$) olanların lehine olduğu; elde edilebilir sosyal destek alt boyutunda çok iyi olanlarla kötü ve çok kötü arasında çok iyi ($\bar{x}=4,02$) olanların, iyi olanlarla kötü ve çok kötü arasında iyi ($\bar{x}=3,83$) olanların, orta ile kötü ve çok kötü olanların arasında orta ($\bar{x}=3,60$) olanların lehine anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Yaşlı bireylerin yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinin sağlık durumu değişkenine göre anlamlı çıkan farkın ise çok iyi olan grupla orta ve kötü olan grup arasında çok iyi ($\bar{x}=4,64$) olan grupların, iyi olan grupla orta grubunda yer alanların arasında iyi ($\bar{x}=4,32$) olan grupların lehine anlamlı bir farklılık ortaya çıktığı belirlenmiştir.

Yaşlı bireylerin herhangi bir resmi kurum veya kuruluştan 'evde destek bakım hizmeti alıp almadığı'na ilişkin görüşlerinin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerinde anlamlı bir farklılık olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 10'da yer almaktadır.

Tablo 10. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Evde Bakım Hizmeti Durumuna Değişkenine Göre t Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Algılanan Sosyal Destek	Evet	10	3,62	1,04	-2,780	155	,006*
	Hayır	147	4,18	,59			
Fiziksel Yeterlik	Evet	10	3,64	1,09	-1,837	155	,068
	Hayır	147	4,15	,84			
Elde Edilebilir Sosyal Destek	Evet	10	3,30	1,11	-1,288	155	,200
	Hayır	147	3,64	,81			
YYÖ	Evet	10	3,54	,89	-2,440	155	,016*
	Hayır	147	4,03	,60			
YYK-Kısa	Evet	10	3,98	,50	-2,131	155	,035*
	Hayır	147	4,23	,36			

*(p < .05)

Tablo 10'a bakıldığında, resmi olarak evde bakım hizmeti alıp almadığı değişkenine göre yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşleri YYÖ ölçek toplamı [t(155)= -2,440; p < .05] ve YYK-Kısa ölçek toplamı açısından [t(155)= -2,131; p < .05] anlamlı farklılık oluşturmuştur. YYÖ ölçek alt boyutlarından sadece algılanan sosyal destek boyutunda anlamlı farklılık oluşturduğu tespit edilmiştir [t(155)= -2,780; p < .05]. Algılanan sosyal destek alt boyutunda ortaya çıkan bu farklılık evde herhangi bir destek bakım hizmeti almıyorum, "hayır" şeklinde görüş belirtenlerin lehine ($\bar{x}$ =4,18) olmuştur.

Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerinin "gelir düzeyi" durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığına ilişkin bulgular Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa Düzeylerinin Gelir Düzeyi Değişkenine Göre t Testi Sonuçlarına İlişkin Bulgular

Boyutlar	Gruplar	N	$\bar{X}$	S	t	sd	p
Algılanan Sosyal Destek	Asgari ücret ve altı	82	4,11	,64	-,737	155	,462
	Asgari ücret üstü	75	4,19	,64			
Fiziksel Yeterlik	Asgari ücret ve altı	82	4,09	,79	-,521	155	,603
	Asgari ücret üstü	75	4,16	,93			
Elde Edilebilir Sosyal Destek	Asgari ücret ve altı	82	3,56	,74	-,939	155	,349
	Asgari ücret üstü	75	3,69	,93			
YYÖ	Asgari ücret ve altı	82	3,96	,57	-,874	155	,384
	Asgari ücret üstü	75	4,04	,68			
YYK-Kısa	Asgari ücret ve altı	82	4,16	,39	-2,194	155	,030*
	Asgari ücret üstü	75	4,29	,36			

*(p < .05)

Tablo 11’de yer alan verilere göre, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinin gelir düzeyi YYÖ alt boyutlar ve ölçek toplamı puanları bakımından anlamlı bir farklılık göstermediği [t(155)= -,874; p > .05], bununla birlikte YYK-Kısa ölçek toplam puanı açısından ise asgari ücretin üzerinde geliri olduğunu ifade edenler lehine anlamlı bir etki oluşturduğu [t(155)= -2,194; p < .05], belirlenmiştir.

Araştırmanın üçüncü alt probleminde yer alan “Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeyleri ile yaşam kalite düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır” şeklinde ifade edilen sorusuna ilişkin bulgular Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Yaşlı Bireylerin YYÖ ve YYK-Kısa’dan Aldıkları Puanlar Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Çarpım Moment Korelasyon Analiz Sonuçları

	YYÖ (Yerinde Yaşlanma Ölçeği)	Alt Boyut Algılanan Sosyal Destek	Alt Boyut Fiziksel Yeterlik	Alt Boyut Elde Edilebilir Sosyal Destek
YYK-Kısa (Yaşam Kalitesi Ölçeği)	.431**	.438**	.370**	.233*

*p < .05 (p anlamlılık değeri ,003) , ** p < .01 (p anlamlılık değerleri her biri için .000)

Tablo 12’ye göre, yaşlı bireylerin YYK-Kısa’dan aldıkları puanlar ile YYÖ ve tüm alt boyutlarından aldıkları puanlar arasında ile yaşam kalite düzeyleri arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. YYK-Kısa’dan alınan puanla en yüksek ilişkinin ise YYÖ algılanan destek alt boyutunda alınan puan arasında olduğu görülmektedir.

"Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeyleri yaşam kalitesi düzeylerini anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?" şeklinde ifade edilen araştırmanın dördüncü alt problemine ilişkin bulgular Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 13. Yaşlı Bireylerin Yerinde Yaşlanma Düzeylerinin Yordanmasına İlişkin Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>r</i>
Sabit	3,179	,177		17,916	,000	
YYK-Kısa	,261	,044	,431	5,945	,000	,431
R= ,431	R ² = ,186	F= 35,338	P= ,000			

Tablo 13’ deki verilere bakıldığında, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin yaşam kalitesine yönelik düzeylerinin anlamlı ($F(1,155) = 35,338$ p <.05) bir yordayıcısı olduğu görülmektedir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin yüksek, yaşam kalitesine ilişkin düzeylerinin ise çok yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut literatürde, bu araştırmanın sonuçlarını destekleyen bazı çalışmaların olduğu görülmektedir. Örneğin Baysal vd. (2020) tarafından yapılan bir araştırmada yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeylerinin ortalamanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Gelmez Taş ve Toprak (2018), huzurevinde ve kendi evinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada kendi evinde yaşayan yaşlıların yaşam kalitelerinin huzurevinde yaşayanlara görece daha yüksek düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir. Benzer bir şekilde Kütmeç Yılmaz (2020) yaptığı araştırmada, yaşlıların yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeylerinin iyi olduğu sonucuna varmıştır. Bu sonuçlardan hareketle yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerinin yüksek ve çok yüksek olması, yaşadıkları yerle ilgili duydukları memnuniyetin göstergesi olduğu ve bu durumun da yaşam kalitesi düzeylerinin artmasında etkili olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Mevcut araştırmada, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde cinsiyet ve yaş değişkenlerinin istatistiksel olarak bir anlamlılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu sonuç daha önce yapılan benzer çalışmalarla örtüşmemektedir. Söz gelimi Korkut ve Dikmen (2020), çalışmalarında yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşlerinin yaş ve cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır. Yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde medeni durum değişkenine göre yerinde yaşlanma ölçeğinde yer alan elde edilebilir sosyal destek boyutunda evli olanların lehine anlamlı bir etkinin olduğu, diğer boyutlar ve yaşam kalitesi düzeyleri üzerinde anlamlı bir farkın olmadığı sonucuna varılmıştır. Kütmeç Yılmaz (2020) ve Korkut ve Dikmen (2020) tarafından yapılan araştırmalar mevcut araştırmamızın bazı bulgularını destekler niteliktedir. Örneğin Kütmeç Yılmaz (2020) araştırmasında evli olan veya eşi ile birlikte yaşayan yaşlıların yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğunu tespit etmiştir. Diğer taraftan Korkut ve Dikmen'in (2020) yaptıkları araştırmanın sonucunda yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin ölçek toplamında ve alt boyutları olan algılanan sosyal destek, fiziksel yeterlik ve elde edilebilir sosyal destek boyutlarında anlamlı bir farklılık oluşturduğunu bulmuşlardır. Yaşlı bireylerin yaşadığı kırsal veya kent merkezi gibi yerleşim alanlarının yerinde yaşlanma düzeyleri üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı; ancak kent merkezinde yaşayanların yaşam kalitesi düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Ancak yapılan başka bir araştırmada yaşlı bireylerin yaşadıkları yerin yerinde yaşlanma düzeyleri üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı tespit edilmiştir (Korkut ve Dikmen, 2020). Bu çalışmada kent merkezinde yaşayan yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin kırsal alanlarda yaşayanlara görece daha iyi olmasında kent merkezinde yaşlı bireylere sunulan bazı hizmetlerin (sosyal, kültürel vb.) daha fazla olduğu ve yaşlı bireylerin bu hizmetlerden daha fazla yararlanmış olabileceğine bağlanabilir. Yaşlı bireylerin ikamet ettikleri evin mülkiyet durumuna göre yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşlerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı, yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde ev sahibi olanların lehine anlamlı

olarak farklılık oluşturduğu görülmüştür. İlgili literatürde yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinin, evde yaşadıkları kişi veya kişilerin dikkate alınarak incelendiği bir araştırma bulunmamaktadır. Yaşlı bireylerden evde eşiyle birlikte yaşayanların tek veya sadece çocuklarıyla yaşayanlara göre yerinde yaşlanma memnuniyet düzeyleri ölçek toplam puanında ve yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin fiziksel yeterlik ve elde edilebilir sosyal destek boyutlarında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkmıştır. Evde eşiyle birlikte yaşayan yaşlı bireylere ilişkin anlamlı çıkan bu farkın kaynağı, ev ortamında eşiyle yaşama birlikteliğinin tek başına veya çocuklarından daha fazla olmasından kaynaklı olabilir. Çalışmanın bir diğer sonucuna göre yaşlı bireylerin öğrenim durumlarının yerinde yaşlanma memnuniyet düzeyleri üzerinde herhangi bir anlamıya yol açmadığı anlaşılmıştır. Bu sonuç, yaşlı bireylerin farklı öğrenim düzeylerine sahip olsa da yerinde yaşlanmaya ilgili memnuniyet düzeylerine ilişkin görüşleri açısından benzer özellikler gösterdiği söylenebilir. Buna karşı öğrenim durumu okuryazar, ilkökul ve lise düzeylerinde olan yaşlı bireylerin okuryazar olmayan yaşlı bireylere göre yaşam kalitesi düzeylerinin hem daha yüksek olduğu hem de yaşam kalite düzeylerinde anlamlı bir farklılığa yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç en düşük eğitim düzeyine sahip olmanın bile yaşlı bireylerin yaşam kalitesi üzerinde pozitif bir etkisi olabileceği şeklinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte mevcut araştırmanın sonucunda yaşlı bireylerin sağlık durumlarının yaşam kalitesi düzeyleri üzerinde, yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin fiziksel yeterlik ve elde edilebilir sosyal destek boyutlarında anlamlı bir farklılığa sahip olduğu anlaşılmıştır. Kütmeç Yılmaz (2020)'la, Korkut ve Dikmen (2020) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin yapılan çalışmaya göre, yaşlıların yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeylerinin kronik hasta olma durumlarına göre fiziksel yeterlik ve elde edilebilir sosyal destek boyutlarında anlamlı bir farklılığa yol açtığı saptanmıştır (Korkut ve Dikmen, 2020). Diğer taraftan evde bakım hizmeti almayan yaşlı bireylerin beyanına göre, resmi kurum veya kuruluşlardan herhangi bir yardım almayanların algılanan sosyal destek alt boyutunda, yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeylerinde ölçek toplamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Araştırmadan elde edilen bu sonuç konuyla ilgili daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Korkut ve Dikmen (2020) çalışmasında, yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerine ilişkin görüşlerinde hizmet desteği aldığını belirtenler ile almadığını belirtenler arasında fiziksel yeterlik, elde edilebilir sosyal destek ve yerinde yaşlanma ölçek toplam puanları açısından anlamlı bir farklılık bulunduğu sonucuna varılmıştır. Benzer bir şekilde Çavuş (2013), yaptığı araştırmasında evde bakım hizmeti alan yaşlı bireylerin almayanlara göre daha olumlu düşüncelere sahip olduğunu saptamıştır. Asgari ücret üzerinde gelir düzeyine sahip olanların yaşam kalitesi düzeylerine ilişkin görüşlerinde ise ölçek toplam puanı bakımından anlamlı bir etki oluşturduğu görülürken, yerinde yaşlanma düzeylerinde herhangi bir anlamlı etkinin olmadığı belirlenmiştir. Kütmeç Yılmaz (2020)'ın yaptığı araştırma sonucunda gelir düzeyi bakımından geliri giderine eşit olan yaşlı bireylerin yerinde yaşlanmaya ilişkin memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç gelir düzeyi değişkeni açısından ele alındığında mevcut çalışmamızın sonucuyla örtüşmediği görülmektedir. Buna karşı Rioux ve Werner (2011) tarafından yapılan bir çalışmada, yaşlı bireylerin ekonomik refah durumlarıyla yaşam kalitesi göstergelerinden sayılabilecek genel iyilik hali arasında anlamlı ve

pozitif yönde bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur. Bu sonucun mevcut araştırmada ortaya konulan gelir düzeyinin yaşam kalitesi düzeyi üzerinde anlamlı bir etki oluşturduğu bulgusunu desteklemesi bakımından paralellik gösterdiği belirtilebilir.

Diğer taraftan yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma ve yaşam kalitesi düzeyleri arasında pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır. Başka bir ifadeyle yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeyi arttıkça yaşam kalitelerine ilişkin düzeylerinin de arttığı anlaşılmıştır. Aynı zamanda yaşlı bireylerin yerinde yaşlanma düzeylerinin yaşam kalitesi düzeyleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlardan hareketle şu önerilerde bulunulmuştur:

Kırsal alanlarda yaşayan yaşlı bireylerin yaşam kalitelerini artırabilecek sosyal, kültürel, çevresel ve sağlık yönlerinden destekleyici ortam ve koşullar, kamu veya yerel yönetimler tarafından sağlanabilir.

Eşi vefat etmiş, boşanmış veya tek başına yaşamakta olan dul yaşlı bireylere yönelik yerel yönetimler tarafından sosyal destek sağlanabilir.

Ev sahibi olan yaşlı bireylerin kiracı olanlara göre yaşam kalitesinin daha yüksek olduğu sonucundan hareketle, politika yapıcılar tarafından konut ihtiyacının giderilmesi konusunda yaşlı bireylere yönelik politikalar geliştirilebilir.

Kentsel dönüşüm sonucunda yer değiştirmek zorunda kalan yaşlı bireylerin incelendiği, nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma yöntem modeliyle tasarlanmış benzer bir araştırma yapılabilir.

Sonuçlar açısından ifade etmek gerekirse, konuyla ilgili literatür ve araştırma bulgularından yola çıkarak şunları söylemek mümkündür: Toplumlar, zamanla yaşlanma eğilimi göstermekte ve küresel ölçekte demografik değişimler yaşanmaktadır. Yaşlanan nüfusla ilgili en öncelikli ve önemli konulardan biri ise, bu çalışmanın sonuçlarını da destekler nitelikte olan yaşlı bireylerin yaşadıkları yerin yaşam kalitesi üzerinde anlamlı bir etkisinin olmasıdır. Dolayısıyla yaşlı bireylerin yaşam kalitesini yükseltmenin bir yolu, onların tanıdık bir çevrede yaşama arzularını ve barınma ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilecek yaşam alanları oluşturmaktır. Bu sebeple, yaşlı bireylerin yaşadıkları bölgelerde kaliteli bir yaşam sürdürebilmelerini sağlamak için, yerel ve merkezi yönetimlerin uygulayabileceği sürdürülebilir politika ve hizmetlerin gerçekleştirilmesi önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahn, M. (2017). Introduction to special issue: Aging in place. *Housing and Society*, Vol:44, 1-2/1-3. <https://doi.org/10.1080/08882746.2017.1398450>.
- Ak, M. (2016). Yaşlılık olgusu üzerine uygulamalı bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1019-1028.
- Akbayrak, E. ve Aysan, Ü. (2022). Yaşlı Perspektifiyle Yerinde ve Başarılı Yaşlanma. *Journal of Social Policy Studies*, 22(55), 399-427. doi:<https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1053840>
- Akyıldız, N.A. (2017). *İnsan- Mekân İlişkisi Bağlamında 'Yaşlı Dostu Mekânlar*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akyıldız, N.A. (2023). Spatial arrangements supporting active ageing within the framework of theories of ageing. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(60), 441-470. <http://doi.org/10.21560/spcd.vi.1366772>
- Ball, Mary.M., Whittington, F., Perkins, M., Patterson, V., Hollingsworth, C. and Sharon, V. (2000). Quality of life in assisted living facilities: Viewpoints of residents. *Journal of Applied Gerontology*, 19(3), 304-325. doi:10.1177/073346480001900304.
- Baysal, H., Aktaş, Y. ve Bakan, B. (2020). An investigation of the relationship between aging in place and successful aging in elderly individuals. *Psychogeriatrics Journey*, 20(4), 473-479.
- Bigonnesse, C. and Chaudhury, H. (2019). The landscape of "aging in place" in gerontology literature: Emergence, theoretical perspectives, and Influencing factors. *Journal of Housing for the Elderly*, 34(3), 233-251. <http://doi:10.1080/02763893.2019.1638875>
- Bilgin, Ö., Tamkoç, B. ve Aydoğdu, Ö. (2021). Türkiye'de yaşlılara yönelik hizmetlerin yerinde yaşlanma yaklaşımıyla değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(5), 963-977. <http://doi:10.21560/spcd.vi.702917>
- Bookman, A. (2008). Innovative models of aging in place: Transforming our communities for an aging population. *Population, Community, Work and Family*, 11(4), 419-438. <http://10.1080/13668800802362334>
- Bowling, A., Hankins, M., Windle, G., Bilotta, C. and Grant, R. (2013). A short measure of quality of life in older age: The performance of the brief older people's quality of life questionnaire (OPQOL-brief). *Archives of Geriatrics and Gerontology*, 56(1), 181-187. <http://dx.doi.org/10.1016/j.archger.2012.08.012>.
- Can, A. (2019). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi*. Ankara: PEGEM Yayınları.
- Çalışkan, H., Ayçiçek, G., Özsürekcı, C., Doğrul, C., Balcı, R., Sümera, C. ve Yavuz, B. (2019). Turkish validation of a new scale from older people's perspectives: older people's quality of life-brief (OPQOL-brief). *Archives of gerontology and geriatrics*, (83), 91-95.
- Çapcıoğlu, İ. ve Alpay, A. (2021). Türkiye'de Yaşlılığın Geleceği. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (8), 77-88.

- Esendemir, Ş. (2016). Türkiye'de Yerinde Yaşlanma ve Mekân Gerontolojisinin Temel Parametreleri. *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 411-429.
- Forsyth, A. and Molinsky, J. (2020). What is aging in place? Confusions and contradictions. *Taylor and Francis Online*, 31(2), 181-196. doi:<https://doi.org/10.1080/10511482.2020.1793795>
- Gelmez Taş, B. ve Toprak, D. (2018). Comparison of quality of life of elders living in nursing homes and in their homes and the relationship with sociodemographic factors. *Ankara Med J.*, (4), 552-561. doi:10.17098/amj.499637
- Gilleard, C., Hyde, M. and Higgs, P. (2007). The impact of age, place, aging in place, and attachment to place on the well-being of the over 50s in England. *Research on Aging*, 29(6), 590-605.
- Golant, S. (2008). Commentary: Irrational exuberance for the aging in place of vulnerable low-income older homeowners. *Journal of Aging and Social Policy*, 20(8), 379-397. <https://doi.org/10.1080/08959420802131437>
- Greenfield, E. (2012). Using ecological frameworks to advance a field of research, practice, and policy on aging-in-place initiatives. *The Gerontologist*, 52(1), 1-12. doi: 10.1093/geront/gnr108.
- Grimmer, K., Kay, D., Foot, J. and Pastakia, K. (2015). Consumer views about aging-in-place. *Clinical Interventions in Aging*, (10), 1803-1811.
- Harrell, R., Lynott, J., Guzman, S. and Lampkin, C. (2014). *What is livable? Community preferences of older adults*. Washington: AARP Public Policy Institute. Erişim Tarihi: 4 Ocak 2023. <https://www.semanticscholar.org/paper/What-Is-Livable-Community-Preferences-of-Older-Harrell-Lynott/bb06b64586a4e61fb602ef9b0a94f4cb406555e9>
- Johansson, K., Rudman, D., Mondaca, M., Park, M., Luborsky, M., Josephsson, S. and Asaba, E. (2013). Moving beyond 'aging in place' to understand migration and aging: Place making and the centrality of occupation. *Journal of Occupational Science*, 20(2), 108-119. doi:10.1080/14427591.2012.735613
- Kalinkara, V. ve Arpacı, F. (23-25 Mayıs 2013). Yerinde Yaşlanma. VII. *Ulusal Yaşlılık Kongresi*, (s. 54-60). Karabük.
- Kalinkara, V. ve Kapıkıran, Ş. (2017). Yerinde Yaşlanma Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özellikleri. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 54-66.
- Karatağ, H. ve Akyıldız, N.A. (2019). Avrupa'nın Demografik Dönüşümünde Uzun Dönem Yaşlı Bakımının Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 44, 571-596. <http://doi.org/10.21560/spcd.v19i49119.467238>
- Korkut, G. ve Dikmen, T. (2020). Evde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yerinde Yaşlanmaya İlişkin Tutumlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 93-118.
- Kurtkapan, H. ve Şentürk, M. (2021). Yerinde Yaşlanma ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği. *Journal of Sociological Context*, 2(3), 01-13. doi:10.52108/2757-5942.2.3.1

- Kütmeç Yılmaz, C. (2020). Yaşlı Bireylerde Yerinde Yaşlanma ile Başarılı Yaşlanma ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 3, 38-48.
- Marek, K., Popejoy, L., Petroski, G., Mehr, D., Rantz, M. and Lin, W. (2005). Clinical outcomes aging in place. *Nursing Research*, 54(3), 202-211.
- Nair, K. (2004). The physically ageing body and the use of space. G. Andrews, and D. Phillips içinde, *Aging and Place*. London: 1st Edition. doi:<https://doi.org/10.4324/9780203694510>
- Onur, B. (2021). *Gelişim Psikolojisi.Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm* (12. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Öğüt, S., Öğüt Düzen , K. ve Polat, M. (2017). Huzurevlerinde Yaşayan Yaşlıların Yerinde Yaşlanma Konusundaki Duygu ve Düşünceleri. *Manisa CBU Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 522-526.
- Özmete, B. ve Dinç, B. (2020). Yaşlıların "Göç" ve "Yerinde Yaşlanma" Bağlamında Kentsel Dönüşüm İle İlgili Değerlendirmeleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(46), 197-234. doi:10.21560/spcd.v20i54504.660460
- Rioux, L. and Werner, C. (2011). Residential satisfaction among aging people living in place. *Journal of Environmental Psychology*, 31, 158-169.
- Sixsmith, A. and Sixsmith, J. (2008). Ageing in place in the united kingdom. *Ageing Int*, 32, 219-235. doi:10.1007/s12126-008-9019-y
- Sixsmith, J., Sixsmith, A., Fange, A., Nauman, D., Kucsera, C., Tomsone, S., . . . Woolrych, R. (2014). Healthy ageing and home: the perspectives of very old people five European countries. *National Library of Medicine*, 1(9), 106. doi:10.1016/j.socsci-med.2014.01.006.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi (2020). Erişim Tarihi: 14 Kasım 2023. <https://www.aile.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim Tarihi: 14 Ekim 2022. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YaslanmaOzellikIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>
- Vanleerberghe, P., Witte, N., Claes, C., Schalock, R. and Verte, D. (2107). The quality of life of older people aging in place: a literature review. *International Journal for Equity in Health*, 26, 2899-2907.
- Wiles, J., Leibing, A., Guberman, N., Reeve, J. and Allen, R. (2012). The meaning of "aging in place" to older people. *The Gerontologist*, 52(3), 357-366.
- Yerli, G. (2017). Yaşlılık Dönemi Özellikleri ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1278-1287. <https://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1979>
- Zhang, F., Loo, B. and Wang, B. (2022). Aging in place: From the neighborhood environment, sense of community, to life satisfaction. *Annals of the American Association Geographers, Taylor and Francis Journals*, 112(5), 1484-1499.

EVDE BAKIM HİZMETİ ALAN YAŞLI BİREYLERİN VE BAKIM VERENLERİNİN KARŞILAŞTIKLARI SOSYAL SORUNLAR ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA: OLTU ÖRNEĞİ*

Lokman CERRAH¹

Esra KARAKUŞ²

Meltem ORAL³

Melike PAK⁴

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de evde bakım gören yaşlı bireylerin bakım veren bireyler ile ilişkisi üzerine odaklanmaktadır. Yaşlı birey ile bakım veren bireyin ilişkisine odaklanırken yaşlı bireyin ve bakım verenin deneyimlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Çalışmada yaşlı birey ile bakım verenin etkileşimleri “ekosistem yaklaşımı” özelinde incelenmiştir. Nitel araştırma deseninin seçildiği çalışmada yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat teknikleri kullanılarak otuz ailenin ev ortamına altı ay boyunca yapılan ev ziyaretlerinde veriler toplanmıştır. Yaşlı birey ile bakım veren bireyin bakım etkileşimi, “sağlık sorunları”, “kayıp ve yas”, “ekonomik yetersizlikler” ve “sosyal çevre kaybı” kategorileri özelinde incelenmiştir. Sonuçta bakım alanlar ile bakım verenler arasında bakım ayrılığı üzerinden ekonomik temelli bir alışveriş sürecinin yaşandığı görülmektedir. Bu süreçte ailede bakım rolünü üstlenen yine kadındır. Ayrıca Oltu’da geleneksel yapıdan modern yapıya geçişin izlerinden sayılabilecek yaşlının hanedeki aktif rolünün ortadan kalktığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Evde bakım, yaşlı birey, bakım veren.

Bu çalışma yazarların “Kırsal Kesimde Ekosistem Yaklaşımı Odaklı Evde Yaşlı Bakımı Destek Hizmeti Modeli: Oltu Örneği” isimli TÜBİTAK projesinden üretilmiştir.

¹Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, E-posta: lokman.cerrah@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7330-4422

²Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, OBSBF, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: esra.umar@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1764-9394

³Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, E-posta: meltem_oral@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-7082-9186

⁴Dr. Öğr. Üyesi. Atatürk Üniversitesi, OBSBF, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: melike.pak@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4391-3024

CERRAH, L., KARAKUŞ UMAR, E., ORAL, M., PAK, M. (2024) Evde Bakım Hizmeti Alan Yaşlı Bireylerin Ve Bakım Verenlerinin Karşılaştıkları Sosyal Sorunlar Üzerine Nitel Bir Çalışma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(62), 77-96. DOI:10.21560/spcd.vi.1280741

A QUALITATIVE STUDY ON THE SOCIAL PROBLEMS FACED BY ELDERLY INDIVIDUALS AND THEIR CARE PROVIDERS RECEIVING HOME CARE SERVICES: EXAMPLE OF OLTU

Abstract

This study focuses on the relationship of elderly individuals who receive home care in Türkiye with their caregivers. While focusing on the relationship between the elderly individual and the caregiver, it is aimed to reveal the experiences of the elderly individual and the caregiver. In the study, the interactions of the elderly individual and the caregiver were examined in terms of the "ecosystem approach". In the study, in which the qualitative research design was chosen, data were collected during the six-month home visits of thirty families using semi-structured in-depth interview techniques. The care interaction between the elderly person and the caregiver was examined in the categories of "health problems", "loss and mourning", "economic inadequacies" and "loss of social environment". As a result, it is seen that there is an economic-based shopping process between care recipients and caregivers over the care pension. In this process, it is the woman who assumes the role of care in the family. In addition, it is seen that the active role of the elderly in the household, which can be considered as one of the traces of the transition from the traditional structure to the modern structure, has disappeared in Oltu.

Key Words: *Home care, Elderly person, Caregiver*

GİRİŞ

Tüm dünyada meydana gelen bilimsel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak sağlık hizmetlerindeki gelişmeler, beslenmenin iyileştirilmesi, erken ölümün önlenmesi ve doğum oranlarındaki düşüşün bir sonucu olarak yaşam süresinin uzaması, "yaşlı" nüfusun niceliksel olarak artmasına sebep olmuştur. "Nüfusun yaşlanması" olgusundan hareketle 2019 verilerine göre Türkiye'de "yaşlı nüfus" olarak kabul edilen (65 yaş üzeri) bireylerin oranı %9.1'dir (T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020). Bu oranla Türkiye, BM'nin ifade ettiği "yaşlı ülke" nitelendirmesinde yer almaktadır. Ayrıca "yaşlı bağımlılık oranı" ise 2019 yılında %13.4 olarak belirlenmiştir. 2020 yılında evde bakım hizmeti alan yaşlı bireylerin sayısı 150 bini aşmaktadır (T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2020).

Yaşlılık, fizyolojik bir süreç olarak tanımlansa da bireyin "aktif nüfus içerisinde yer alması", "üretimden uzaklaşmış" ve "bakıma ihtiyacı olması" ile özel alana çekildiği bir dönemi ifade etmektedir. Bu açıdan yaşlılık hem sosyal hem de ekonomik anlamda değerlendirilmesi gereken sosyal bir olguyu işaret etmektedir. Yaşlılık, "aile, sağlık, ekonomi, eğitim, iletişim ve hukuk" gibi kurumların deneyim alanı iken aynı zamanda bu kurumların çatısı altında gerçekleşen sosyal sorunların da muhatabıdır.

Toplumsal eşitsizliklerin derinleştiği ve küreselleşen neoliberal dayatmaların hissedildiği günümüz modern dünyasında yaşlının hissettiği "sosyal sorunlar" yine küresel politikalar odaklıdır. Yaşlı, "neoliberal bireydir". Yani "yoksullukla", "yalnızlıkla" ve "diğer eşitsizlik konularıyla" bireysel alanında mücadele etmektedir. Neoliberalizm ise "bireylerin evrensel rekabet ilkesi uyarınca yönetilmesi" (Dardot ve Laval, 2012:2)dir. Neoliberalizm ifadesi ile "öznelliğimizin yapılanışının içkin bir parçası" (Read, 2012:92) olduğu anlatılırken günümüz dünyasını yeniden inşa eden üç öğeden bahsetmek gerekmektedir. Bunlar; "belirsizlik/müphemlik", "tüketim" ve "yaşamın her alanına yayılan kontrol"dür. Bauman "belirsizliği/müphemliği", anlatırken bundan "neoliberalizmin kuralı" olarak bahsetmektedir. Buna göre bireyler, sırf piyasa koşullarına hâkim olan bir havada yaşamakta ve bu durum onların kimliklerine yansımaktadır. Nitekim bireyler kendilerini güvende hissedememekte, tehdit/risk altında görmekte ve kırılgan hissetmektedirler. (Bauman, 2005: 69). "Tüketim" odaklıdırlar ve arzularının peşinden koşarlar (Bauman, 2018; Bock, 2014). Son olarak her alana yayılan "kontrolün denetimi" altındadırlar. Kontrolün gücünü anlatan Foucault (2005), toplumsal alana sızmış olduğundan ve fark edilmediğinden bahsederken böyle bir kontrolün daha etkili olduğunu belirtmektedir. Tüm bunların ışığında artık her şey, akışkandır. Bu ise yapılan çalışmanın hareket noktası olan özel ve kamusal alan ayırımının da ortadan kalktığını göstermektedir. Artık özel alan yoktur.

Kamusal alanda olan kontrol, güç ya da düzensizlik her ne ise özel alanda yaşanan bir kamusalılık söz konusudur. Burada mahremiyete müdahale, denetim ve düzenleme vardır (Revel, 2006:153). Evde bakım alan yaşlı bireyin bakım veren bireylerle, belirsizlik, tüketim ve kontrol özelindeki performansı geleneksel yapının hâkim olduğu bir coğrafyada toplumsal örgütlenmenin nasıl inşa edildiğini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Geleneksel yapının toplumsal örgütlenmeye etkisi olduğu kadar diğer kurumların da inşa sürecine etkisi vardır denilebilir. Kurumlardan hizmet alım süreci bu inşa sürecini etkilemektedir. Örneğin kırsal kesimde yaşlı bireyin yaşadığı sağlık sorunlarına ilişkin kurumlardan hizmet alması önem arz etmektedir. Çalışmanın gerçekleştirildiği Oltu ilçesinde sağlık kurumlarına ulaşmada sıkıntı yaşayanın söz konusu olmadığı söylenebilir. Köyde yaşayan katılımcıların %33.3'ü ayda 1-2 kere sağlık kuruluşuna gittiğini ifade etmiştir. Merkezde yaşayan katılımcıların %50.0'si 3 ayda 1 kere sağlık kuruluşuna gitmektedir. Köyde yaşayan yaşlı bireylerin %20.0'si hizmetlere ulaşmada her zaman sorun yaşadığını belirtirken, merkezde yaşayan yaşlı bireyler için bu oran %6.7'dir. Görülmektedir ki sağlık kuruluşlarına ulaşmada Oltu merkezde yaşayanın avantajı söz konusudur ancak sağlık hizmetine ulaşma konusunda köyde yaşamasına rağmen sıkıntı yaşamadığını belirtenlerin oranı %33.3'tür. Sağlık hizmetlerine ulaşmak, yaşlı birey ve bakım veren açısından temel bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacın zamanında giderilmesi önem arz etmektedir. Öyle ki yaşlı bireylerin birçoğunun birden fazla sağlık sorunu ile yüz yüze olduğu bilindiğinden sağlık hizmetlerine ulaşmada yaşayacakları sıkıntılar yaşlı bireyleri olumsuz etkileyebilecektir.

Yaşlı bireylerin çoklu sağlık problemlerinin yanında ailenin diğer bireylerini kaybetmeleri ve yakınlarının ölümüne ilişkin deneyimleri onları derinden etkileyen ve bir sağlık problemi olarak ortaya çıkabilecek bir diğer unsur olarak değerlendirilmektedir. Bireylerin mevcut sağlık sorunlarını olumsuz yönde etkileyen kayıp ve yas süreci, yaşlı bireyin baş etme stratejisi geliştirdiği bir alan olarak değerlendirilmektedir.

Yaşlı bireyin sosyal hayatına olumsuz yönde eşlik eden bir diğer durum ise ekonomik yetersizliklerdir. Kırsal kesimde yaşlı bireylerin mutlu olmasına aracı olan üçüncü etken olarak sunulan ekonomi, sağlık ve aileden sonra gelmektedir. Bir motivasyon kaynağı olarak ekonomik yeterlilik yaşlı bireyin, sosyal sistemle uyumuna aracı olmaktadır (Chumnanmak vd., 2018). Tüm bunların ışığında çalışmada yaşlı birey ile bakım veren bireylerin evde bakım sürecini nasıl deneyimlediği sorusu araştırmanın ana problem cümlesidir.

BAKIM ALAN YAŞLI BİREY VE BAKIM SÜRECİ

Yaşlanma ile ilgili alan yazın dikkate alındığında 1970'lerden sonra ortaya çıkan ve eleştirel yaklaşımın bir uzantısı olan eleştirel gerontoloji dikkati çekmektedir. Bu yaklaşıma göre yaşlılık, bir inşa sürecidir. Birey, sosyal dünya ile etkileşimde bulunmakta ve sosyal dünyaya ilişkin yeni anlamlar oluşturmaktadır (Polivka, 2006:559). Bilinmektedir ki anlamlar, deneyimlere ilişkindir ve kültürel alanla ilgilidir. Bir anlamda sözcüklerle ve davranışlarla kültürel özellikler kendini ele verebilmektedir. Bu sebeple yaşlılık ve yaşlılığa ilişkin deneyimler farklı kültürel alanlarda farklılık göstermektedir. Ayrıca mevcut kültürel yapı içerisinde dahi zamansal farklılıklarda bile anlamlar ve davranışlar farklılaşabilmektedir. Örneğin Türkiye'de geçmişte yaşlı birey olmak geleneksel yapının etkisinde saygı duyulan bir statüyü ifade ederken iken günümüzde modernleşmenin etkisiyle yaşlı birey, damgalanma ve sosyal dışlanma ile yüzleşebilmektedir. O halde yaşlılığın tanımı "sosyal ve psikolojik" olanla alakalı olarak değerlendirildiğinde yapılacak tanımlar, "kronolojik ve biyolojik" tanımlamalar kadar net olmayacaktır (Giddens, 2008). Yaşlılıkla birlikte bireyin fizyolojik, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları ile beklentileri önceki dönemden farklılaşmaya başlamıştır (Baran, 2004). Yaşlı bireylerin kendi arasında da farklılaşan yaşlılık deneyimleri belirsizliğin en belirgin özelliklerindendir ve bu haliyle sosyal sorunu ifade etmektedir (Özkul ve Kalaycı, 2015)

Yaşlı bireyin "yaşlanma" ile birlikte bazı davranışlara genel bir eğilimi söz konusu olabilmektedir. Bu süreçte yaşlı bireyin öz güven eksikliği, yalnızlık hissi, bağımlılık hissi, değersizlik hissi, ölüm korkusu, eskiye özlem, yetersizlik hissi yaşaması fizyolojik ve sosyal sorunların bir sonucudur denilebilir (Özmenler, 2001). Genel bir ifade ile yaşlı bireyde ortaya çıkan huy değişikliği, bireyin eskiden sahip olduğu bazı davranışları kökten değiştirmesinin bir göstergesidir (Saygılı, 2011). Örneğin bireyin dâhil olduğu sosyal bağlamı zayıflatacak ya da yıkacak derecede gerçekleşecek olan davranışları onu yalnızlaştırabilmektedir. Öte yandan rol bırakma kuramı ise bireyin yaşlılıkla birlikte bazı rolleri bıraktığını ifade etmektedir. Böylelikle yaşlılar, hayatlarının bu döneminde yeni roller üstlenirler ve hayatlarına bu şekilde devam ederler ancak alan yazında bu ifadenin tersi niteliğindeki süreklilik kuramı ise yaşlı bireyin yetişkinlikte sahip olduğu sosyal davranışları devam ettirme eğilimde olduğunu göstermektedir (Atchley 1971; Onur, 1995). Görülebileceği gibi iki kuram da uyuma odaklanmaktadır ve bireylerin bir süreklilik ya da uyum içerisinde hayatlarına devam edebileceklerini ifade etmektedirler.

Yaşlılığa ilişkin kuramsal yaklaşımların yanında yaşlıların deneyimlerindeki farklılaşmalara odaklanan çalışmalara bakıldığında evde bakım süreci, yaşlılık ve bakım verenin deneyimlerinin dikkate değer şekilde çalışmalara konu olduğu görülmektedir (Morgan, vd., 2020).

Evde bakım kısaca “yenidoğandan yaşlıya” kadar bakıma ihtiyacı olan bireylerin ev ortamında bakılmasıdır. Bakım süreci aile üyeleri tarafından gerçekleştirilebileceği gibi dışarıdan da yardım alınabilir (Kemper, 1992). Türkiye’de yeni bir olgu olarak karşımıza çıkan evde bakım süreci, kurumsallaşmış bir yapıya sahip olmamasına rağmen yapılan çalışmalar, süreç hakkında bilgi sahibi olmamıza imkân vermektedir. Evde bakım süreci, yaşlı bireyi sosyal anlamda destekleyen ve onun sosyal uyumunu sağlayan bir süreç olarak dikkati çekmektedir. Hastane ortamında yaşlı bireyin sadece biyolojik açıdan iyi olma haline odaklanılmaktadır (Gökkoca, 2015). Birbiri ile ilintili olan bu süreçte evde bakım sağlanan bireyin sosyal olarak iyi olma halini desteklendiğinden yaşlı bireylerin sağlık kuruluşlarına başvurma sıklıkları da azalmaktadır (Steward vd., 1999).

Bakım verenin yaşlı bireyin eşi olması durumu sıklıkla karşılaşılan bir durum (Sullivan ve Miller, 2015:7) iken eşinin olmaması ya da onun da bakıma ihtiyacı olması durumunda bakımın "geleneksel" bir yapının özelliği olarak "erkek çocuğun eşine " ve "kıza" aktarılması söz konusu olabilmektedir (Tekin vd., 2011: 26; Özyeşil vd., 2014: 41; Özkul ve Kalaycı, 2018; Cingil, 2013; Mulatilo el al., 2000; Dağdeviren et al. 2019). Evde bakım sürecinde tüm dünyada erkeğe göre bakım rolünün kadına atfedildiği görülmektedir (Abel ve Nelson, 1990). Bakım veren olarak kadının seçilmesi ise onun şefkatli ve istekli olmasına bağlanmaktadır (Siriopoulos, Brown ve Wright, 1999). Kız çocuğun, evli olması durumunda farklı bir ailenin üyesi olarak kabul edilmesi bakım hizmetini sadece "erkek çocuğun eşine" yükleyebilmektedir. Bu durum sağlığın kadınlaşmasına örnek teşkil etmektedir. Buna göre özel alanda bireylerin sağlığından evdeki kadın sorumludur (Şahin Kaya, 2011). Kadın, hastaya bakar, hasta olmayacak şekilde özel alanı denetler ve düzenler ayrıca hastanın iyileşmesi için gerekli olan sorumluluğu yüklenir (Karakuş Umar, 2021:25).

Buna göre evde bakım süreci aile üyeleri tarafından gerçekleştirildiğinde bakım alan yaşlı birey, süreçten memnundur (Kaya vd.,2017). Yaşlı bireyin aile üyelerinin birinden “bakım alması” yaşlı için memnun edici bir durum iken “bakım veren” için süreç, biraz daha karmaşık bir hal alabilmektedir. Bakım veren süreçten hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bakım sürecini yarıda bırakabilmektedir ya da süreci devam ettirmektedir. Evde bakım sürecine sadece bakım verenin isteği değil farklı nedenlerin de dâhil olduğu görülmektedir.

Toplumsal eşitsizlik ve feminist teori zemininde tartışmalar sürdürüldüğünde günümüz ekonomilerinde evde bakım sürecinin önemli bir açıdan etkili olduğu görülmektedir (Gardiner, vd., 2013). Kadın, bakım veren rolünde iken ücretsiz aile işçisi konumunda olabilmektedir. Buna göre bakım aylığı kadın emeğinin görünmezliği üzerinden yeniden üretilirken kadının

emeğinin de ev ekonomisine dahil edildiği söylenebilir ancak gelirin denetimi kadında olmamaktadır. Bir anlamda cinsiyet rolleri, ev içi alana ilişkin ortaya çıkan yeni rolleri de bu doğrultuda yeniden düzenleyerek üretebilmektedir (Cuff, Sharrock and Francis, 2013: 419). Aslında yaşlı bakım süreci görünmez bir emek değildir. Kamusal alanda bakım vermenin maddi bir getirisi vardır ancak bakım verenin duygusal emeği ile birleştiğinde yaşlı bakımının ekonomik getirisi görünmez hale gelebilmektedir. Öte yandan çalışmalarda yaşlılık, ekonomi ve cinsiyet dikkate alındığında kadın yoksulluğu dikkati çekmektedir (Arun ve Elmas, 2016). Kadın yoksulluğu olgusu, refah devleti uygulamalarının çözülmesi ile küresel açıdan deneyimlenen bir olgudur. Özellikle yaş ve ekonomik durum, cinsiyetle kesiştiğinde sosyal sorunların çoklu etkileri altında bireylerin farklı başa çıkma teknikleri benimsedikleri söylenebilir.

Yoksullukla mücadelede kadının iş hayatına dâhil olması aile düzeninin gelenekselden modern yapıya geçmesine neden olmuştur. Bundan dolayı yaşlı, özellikle ekonomik nedenlerden ötürü geleneksel düzendeki gibi bakım alamamaktadır. Yapılan çalışmalarda bakımın hane üyelerinden birinden alınması bakımın her an kesilebileceği noktasında riskli görülmektedir (Grunfeld vd., 1997:1101) O halde denilebilir ki "ekonomik açıdan" kadın, evde bakım rolünü yerine getiremediği durumlarda "bakım veren" rolü yeniden düzenlenecek böylelikle hanedeki toplumsal statülere ilişkin beklentilerin niteliği değişebilecektir.

Son yıllarda yapılan çalışmalar evde bakım sürecinin bakım veren için olumlu sonuçlar yaratacağı üzerine yoğunlaşmaktadır (Butler, et al., 2005; Lecovich, 2008:312). Ancak görülmektedir ki bakım süreci, "bakım verenin" depresyon ve tükenmesine neden olabilmektedir (Kalınkara ve Kalaycı, 2017; Lee, Bierman ve Penning, 2020). Özellikle kadınlar ailede bakım veren rolünü üstlendikçe psikolojik ve fiziksel açıdan zarar görmektedir (Shavit, Ben-Ze'ev ve Israel, 2019) ki bu durum depresyonun kadınlaşmasının önemli örneklerindendir. Görülmektedir ki bakım veren birey, kendini tükenmiş hissetmekte ve yaşlı bireyle iletişim sorunları yaşayabilmektedir (Dağdeviren vd., 2019). Ayrıca genellikle bakım veren bireylerin de kendi sağlık problemleri olabilmektedir. Diğer yandan bakım verenin "yaşlı bireyin" ihtiyaçlarını yerine getirmesi bilgi gerektiren bir iş iken bakım verenlerin büyük çoğunluğunun hiçbir bilgi ve deneyime sahip olmadığı bilinmektedir (FCA, 2007). Araştırmada bakım verenlerin profesyonel desteğe ihtiyaç duymadıklarını ifade etmeleri onların bakım konusunda kendilerini yeterli gördüklerine ilişkin olarak düşünülebilir. Öyle ki katılımcıların çoğunluğu (%71.7) profesyonel desteğe ihtiyaç duymadığını belirtirken, %16.7'si sıklıkla profesyonel desteğe ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir.

Bakım sürecine eşlik eden bakım yükü, Türkiye’de ve dünyada farklı konularda yapılan çalışmalarda sıkça yer almaktadır (Erkan ve Altuntaş, 2019; Işıl ve Onan, 2016, Purkis ve Ceci, 2015). Bakım yükü, bakım sürecinin ortaya çıkardığı her türlü sorunu (Orak ve Sezgin, 2019) ifade ederken kadın bakım verenlerin erkek bakım verenlere göre daha depresif ve stres altında hissettikleri bilinmektedir (Etters, Goodall ve Harrison, 2008). Ayrıca eşlerin bakım veren rolünde olması halinde aileden diğer bakım verecek bireylere göre süreçten daha olumsuz etkilendiği de ortaya konulmuştur (Zarit, Reeves ve Bach-Peterson, 1980). Son ancak en önemli sayılabilecek bulgu ise bireyin kendisine zaman ayırmak yolu ile sosyal hayatının tümünü bakım vermeye ayırmaması bireyin bakım yükünün getireceği olumsuz etkilerle başa çıkabildiğini ifade etmektedir. Bakım verme ile ilgili yapılan çalışmalarda bu yükün nasıl ortadan kaldırılabileceğine ilişkin çalışmalar yapılırken bakım verenin özyeterliliğinin bireyin yaşam kalitesini arttıran bir olgu olduğu ortaya çıkmıştır (Etters, Goodall ve Harrison, 2008). Sonuçta denilebilir ki bakım sürecinin yaratacağı olumsuzluklarla baş etmede bakım sürecindeki bireylerin kendilerine özel zaman ayırmaları sürecin olumluya dönmesi açısından önemli bir etki yaratacaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Mevcut çalışmada var olanın bilgisine ulaşmak maksadıyla epistemolojik bir bakış açısından hareketle sosyal inşacı yaklaşımdan yola çıkılmıştır. Araştırma sorusu ise nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik araştırma yaklaşımı ile cevaplandırılmıştır. Araştırmada fenomenolojik yaklaşımın belirlenmesinde “ana problem cümlesinin niteliği” yol gösterici olmuştur. Yaşlı birey ile bakım veren bireyin, bakım sürecindeki etkileşiminden hareketle oluşturdukları anlamların grup içi performanslarının ve bakım pratiklerinin betimlenmesi ve anlaşılması hedeflenmiştir. Fenomenolojik yaklaşımda birey deneyimlerini kendi dünyasındaki deneyimlere göre anlamlandırmaktadır. Birey, anlamları deneyimleri üzerinden yeniden inşa etmektedir. Buna göre birey, gerçeği farklı anlamlar üzerinden anlayabilmekte ve tanımlayabilmektedir. Bir anlamda tek bir kişinin deneyimlerine atıfta bulunma ve bu biricik deneyimleri ortaya çıkarma söz konusudur (Giorgi, 1997: 236).

Bu çalışmada da bakım sürecinin öznelere olan yaşlı birey ve bakım veren açısından bakım sürecinin anlamlarının neler olduğu ortaya konulması amaçlanmaktadır. Burada amaç, yaşlı birey ve bakım veren bireyin birbirleri ve hanedeki diğer bireylerle kurduğu “ilişkileri”, “deneyimleri”, “kültürel ifadeleri”, “grup dinamikleri” ve “anlamları” ortaya çıkarmaktır. Bu anlamda fenomenolojinin amacı, Creswell (2020)’in de ifade ettiği gibi bir grup bireyin deneyimlerini betimlemenin yanında anlamak olduğundan çalışmada da fenomenolojik yaklaşım belirlenmiştir.

Veri toplama sürecinde nitel veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşmelerin yapılmasına karar verilmiştir. Yapılandırılmamış görüşme formlarının kullanıldığı görüşmelerin yapılmasında amaç, açık uçlu soruların sorulması ile bireylerin detaylı bir şekilde sorulan kavramlara ilişkin deneyimlerini aktarmasıdır (Tekin, 2006). Araştırmada gözlem verileri, yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar ve alan notları kullanılmıştır. Gözlem sırasında araştırmacıların uzun süreli ve sürekli etkileşimleri süreçte etkili olan sembollere ve dile odaklanmak açısından önemli bir avantaj sağlamıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmanın evrenini Erzurum’un Oltu ilçesinde evde bakım aylığı hizmeti sağlanan 65 yaş üstü bakıma muhtaç yaşlı bireyler ve bakım veren bireyler olmaktadır. Oltu Sosyal Hizmet Merkezi’nden alınan (04.01.2018) resmi bilgilere göre Oltu ilçesinde 490 kişi evde bakım aylığı uygulamasından faydalanmaktadır. Gerçekleştirilen çalışmaya evde bakım aylığı hizmeti alan

yaşlı birey ve bakım veren odağında altmış (60) aile rastgele seçilmiştir. Katılımcılar, çalışma kapsamında seçilen otuz (30) aile olarak belirlenmiştir. Yapılan görüşmeler, otuz yaşlı birey ve otuz bakım veren birey olmak üzere altmış kişi ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında verilerin kendini tekrar etmesi üzerine görüşmeler sonlandırılmamıştır. Bu noktada görüşmeler sonlandırılabilirken araştırmanın nicel verileri için ziyaretler devam ettiğinden nitel görüşmeler de devam etmiştir. Veriler bir anlamda fazlasıyla doygunluğa sahiptir.

Verilerin Toplanması

Mevcut çalışma için verilerin toplanması, Temmuz 2020 ile Nisan 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma süresince en az ayda bir olmak üzere toplamda yedi ev ziyareti gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte ev ziyaretleri planlandığı şekilde 12 defa gerçekleştirilecek iken pandemi sürecinin kapatmalar dolayısıyla alanı çıkma sürecini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Ev ziyaretleri sırasında görüşmeler yapılarak hem yaşlı bireyin hem de bakım verenin bakım sürecine ilişkin deneyimlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Görüşmeler, elle not alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada yer alan gözlem ve alan notlarının analizinde nitel içerik analiz tekniği kullanılmıştır. Veriler, kod ve kategoriler şeklinde düzenlenerek elle kodlanmış ve analiz edilmiştir. Buna göre çalışmada dört kategori belirlenmiştir. Kategoriler, bulguların sınıflandırılmasında kullanılmıştır. “Sağlık sorunları”, “kayıp ve yas”, “ekonomik yetersizlikler” ve “sosyal çevre kaybı” kategorileri belirlenen kategorilerdir. Bulguların isimlendirilmesinde bakımın başlama süreci ile belirlenen kategoriler kullanılmıştır.

BULGULAR

Bakımın Başlama Süreci

Filiz (K, 79, BV), olacak şey değildi de yazı kader diye söze başladı. 16 yaşında zorla evlendirildiğinden bahsederken amcasını suçladı. Amcası tarafından babasının “aklı çelinmişti”. Kendi kızlarını okuldan alıp evlendirdiği gibi onun da zorla evlendirilmesine neden olmuştu. Evlendiği adamın iki çocuğu vardı ve çocukların bakımından Filiz (K, 79, BV) sorumlu olmuştu. Zamanla eşinin bakımından da sorumlu olan Filiz (K, 79, BV), Orhan (E, 95, BA)’ın bakımını üstlenmiştir.

Bakım veren olarak yaşlı bireylerin eşlerinin bakım sağlaması sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Mehmet (E, 86, BA) de Orhan (E, 95, BA) gibi eşi tarafından bakılmaktadır. Mehmet (E, 86, BA) bir görüşmesinde oğlunun eşinden dert yanmıştır. “Ben de istemez miyim oğlum bana baksın?” derken oğlundan bakım almamasının sebebi olarak gelinini göstermiştir. Mehmet (E, 86, BA)’ın eşi Şehriban (K, 76, BV), gelininden memnun olduğunu dile getirmektedir. “Siz ona bakmayın” diyerek Mehmet (E, 86, BA)’ın gereğinden fazla sinirli olduğunu söylemiştir. Aslında Mehmet (E, 86, BA), Şehriban (K, 76, BV) tarafından bakılsa da bu bakım yeterli gelmemektedir. Görüşmeler ilerledikçe Şehriban (K, 76, BV), kendisine yardım etmesi için (yemek yapmak) eve yardımcı bir kişi kabul etmiştir. Şehriban (K, 76, BV), yardımcı kişiden pek memnun kalmamışsa da ilişkilerini sürdürme ihtiyacı görmüştür.

Görüşmeler sürerken vefat eden Yusuf (E, 81, BA) diğer görüşmeciler gibi eşi olmasına rağmen gelini tarafından bakılmaktadır. Ayşe (K, 42, BV) ile yapılan görüşmelerde bakım sürecini “bakmak zorunda olmak” şeklinde tanımlamıştır. “Evlerimiz altı üstlü nasıl bakmam. Babamın bakıma ihtiyacı var sonuçta...” diyerek süreci tanımlamıştır. Görüşmeler sırasında Ayşe (K, 42, BV)’nin maddi sıkıntıları olduğu da görülmüştür. Öyle ki evin oğlu, sürekli çalışacak bir iş bulamamıştır. Ayrıca evde dört çocukları vardır. Anne ve babasını kaybeden ve bu kaybı konuşma sırasında dile getiren Ayşe (K, 42, BV) kendisini, eşinin babasına bakmak zorunda hissetmektedir. Biraz çekinerek kişisel temizliğini dahi kendisinin yaptığını söylemiştir.

Katılımcıların da ifade ettiği gibi bakım sürecinde yaşlı bireye ya eşi ya da gelini bakım sağlamaktadır. Eşinden bakım alan yaşlı bireye bakım verme konusunda sıkıntılar yaşandığı görülmektedir. Gelini tarafından bakım sürecinde sıkıntılar, mahremiyet açısından yaşansa da bakım süreci sürdürülmektedir. Bakım alan bireylerden biri olan Yasemin (80, Kadın, BA)’ın gelini tarafından bakımı sağlanmaktadır. Yasemin, evin ihtiyaçlarını karşılamak adına bakım aylığını kullanırken aynı zamanda hayvancılık ile uğraşmaktadır. Bakım veren gelini ise evin işleri ve çocuklarının bakımından sorumludur. Yasemin, hayvancılığı hayatının bir parçası

olarak gördüğünü belirtmektedir. Evliliğinin ilk yıllarından itibaren eşinin uğraştığı hayvancılıkla kendisi uğraşmak zorunda kalmış. Bu sebeple kendini “aktif bir kadın” olarak tanımlamıştır. Aktiflik sadece hayvancılıkla uğraşmak değildir. Eşi, genç yaşta gözünü kaybetmesi ile birlikte evin geçimini bir anlamda kendisi üstlenir. Eşini “bir çocuk” şeklinde tanımlamıştır. Yarım bir adamdı. Ona hiç bunu hissettirmedim. Elinden tutup gittiğim her yere götürdüm... diyerek ev içi sorumluluklarını yerine getirememesini bir eksiklik olarak tanımlamıştır. Onun bu eksikliğini kendi “aktifliği” ile tamamlamıştır. Görülmektedir ki bakım alan kişi, yeni roller kazanmak ya da rollerini bırakmak yerine sosyal hayatını aynı seyrinde sürdürmüştür. Yaşlılık ya da bakım almak onu engellememektedir.

Sürece Eşlik Eden Çoklu Sağlık Sorunları

Yapılan görüşmeler sırasında bakım alma ve verme sürecinin kendi içinde farklı katmanlardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu farklı katmanlar, bakım verenin yaşlı bireye karşı sorumluluklarını artırmaktadır. Örneğin Dilek (K, 39, BV) bakım verdiği yaşlı bireyi ve bakım sürecini tanıtırken direk olarak yaşlı bireyin sağlık problemlerinin fazlalığından söz etmeye başlamıştır. *Dizlerinde romatizması var. Kalçasında da platin var. Bu yüzden tek başına yürüyemiyor. Banyo yaparken ve tuvalete giderken ben yardımcı oluyorum. Yaşlandıkça bir sürü hastalık çıkıyor işte. Allah'tan geldiği için yapacak bir şey yok isyan edemeyiz* sözleriyle Dilek, süreci zorlaştıran bir etken olarak sağlık sorunlarının çokluğunu ifade etmiştir.

Görülmektedir ki çeşitli düzeylerde sağlık sorunları hem bakım verenler için hem de yaşlı bireyler adına maddi ve manevi yönden zorlayıcı olabilmektedir. Yeliz (K, 45, BV), *Babam Alzheimer hastası olduğu için nereye gittiğini bilmeden dışarı çıkmaya çalışıyor. Hem gündüzleri hem de akşam vakitlerinde evden çıkmaya çalışıyor. Ben ya da annem yanında olduğu zamanlarda evin bahçesinde gezebiliyor. Tek başına dışarı çıkmasına izin veremem. Çünkü Allah korusun başına bir şey gelebilir* derken aslında kendi hayatını da bakım verdiği yaşlı bireye göre düzenlediğini ifade etmektedir. Bakım vermek, sadece ihtiyaçlarını gidermek değil kendinden de ödün vererek yaşlı bireyin tüm hayatından kendini sorumlu tutmak şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bakım vermek, bakım verenin belirli saatler içerisinde ihtiyaçlarını gidermesinin ötesinde yaşlı bireyin tüm hayatından kendini sorumlu tutmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple yaşlı bireyin tüm iyilik hali bakım verenin sorumluluğundadır. Görülmektedir ki bakım verenin para karşılığında belirli saatler içerisinde görevini gerçekleştirmesi durumu bakım verenin aile üyesi olma halinde farklı bir şekil alarak bakım verenin kendi sosyal hayatını ve kararlarını da bakım verdiği yaşlı birey için feda ettiği anlamına gelmektedir. Yaşlı bireyin tüm gününden sorumlu olması ile bakım veren, manevi anlamda fazlasıyla endişe, korku, kaygı gibi çeşitli duyguları hissetmektedir.

Sağlık sorunlarının çoklu olması ile birlikte sağlık hizmetlerine ulaşımında yaşanan sorunlar, hastalıkların teşhis ve tedavisinde gecikmelere neden olabiliyorken bakım verenlerin yaşlı bireyler adına daha çok endişelenmelerine neden olabilmektedir. *Bir sürü hastalıkla mücadele ediyor. Annem için hem çok üzülüyorum hem de endişeleniyorum* (Okşan, K, 38, BV). Öte yandan yaşlı bireyin tüm gününü organize ederken bakım veren, yaşlı bireyin yalnız başına gerçekleştirebileceği etkinlikleri de üstlenmektedir. Bu durum, bakım verenin yapmak zorunda olduğu faaliyetler olarak ortaya çıkarken yaşlı bireyin kendi alanının kısıtlanmasına ve hareketsizliğine neden olabilmektedir. *Annemin fazla kilosu olduğu için tek başına hareket edemiyor ve bu yüzden hastane dışında bir yere hiç gitmiyor. Sürekli oturuyor işte bazen televizyon izliyor bir de ibadet ediyor. Zaten ben de ondan bir şey yapmasını isteyemem* ifadeleriyle İlkim (K, 47, BV), ondan bir şey isteyemem diyerek yaşlı birey için hareket etmenin bakım verenin kontrolünde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bakım veren, yaşlı bireyin tüm gününü düzenlerken bir anlamda onun ne yapip ne yapmayacağını da kararlarıyla etkileyebilmektedir. Dahası bakım alanların görüşü sorulduğunda yaşlı bireylerin de hareketsizliği tercih ettiği ortaya çıkmaktadır. *Bir iş yapmıyorum ama vakit öyle böyle geçiyor ben halimden memnunum. Zaten bu yaştan sonra ne işiyle uğraşacağım.* (Ülkü, K, 85, BA). Dolayısıyla bakım veren, yaşlı bireyin sağlığı için hareket etmesini desteklese dahi bu durum yaşlı birey tarafından istekle karşılanmamaktadır.

Bakım Sürecine Eşlik Eden Kayıp ve Yas

Yaşlılık, dönem itibarıyla aile üyelerinden ve sosyal çevreden birçok yakının kaybına tanık olunan bir dönemdir. Yaşlı bireylerin özellikle çocuklarıyla ilişkili kayıpları, onların psikolojik iyilik halini ve dolaylı olarak fiziksel sağlık durumlarını olumsuz etkilemektedir. Yapılan görüşmeler sırasında katılımcıların, yaşadıkları kayıplarla alakalı olarak yaşadıkları yas sürecine ilişkin profesyonel desteğe ihtiyaç duydukları ve bu destekten yoksun kaldıkları görülmüştür.

Bakım veren Oya (K, 36) *Kayınvalidem iki çocuğunu yakın zamanda üst üste kaybettiğinden psikolojik olarak da kötü durumda sürekli onları hatırlayıp ağlıyor. Ben de onu yalnız bırakmaya çalışıyorum. Hem de sağlık yönünden hastalıkları var. Psikolojisi bozuldukça hastalıkları da kötüye gidiyor...* bakım sürecinin kayıp ve yas durumundan olumsuz etkilendiğini ifade etmektedir. Buna göre kayıp ve yas süreci bakım alanın sağlık durumunu olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca mevcut durum bakım verenin normal durumdan daha fazla sorumluluk almasına neden olabilmektedir. Önceki süreçlerde olduğu gibi burada da aile üyesi olduğundan bakım veren, yaşlı bireye karşı kendini fazlasıyla sorumlu hissetmektedir.

Bakım alan Olcay (K, 73), *Kimsem kalmadı burada artık. Kardeşlerimi kaybettim. Biri gençken ölmüştü. Biri de geçenlerde vefat etti. Kardeşim olsa yeterdi bana. Evi hemen arkadaydı. O gelir kontrol ederdi beni. Onu çok arıyorum şimdi...* ifadeleriyle kaybını yaşadığı kardeşini bakım sürecinin bir parçası olarak değerlendirmiştir. Kardeşini kaybetmesi, Olcay açısından öncelikle bakım sürecindeki yararı açısından önemli bir yas kaynağıdır. Burada bir zorunluluk görülmektedir. Yaşlı bireyin bakıma ihtiyaç durumu, aile üyelerinden bir beklentiye girmesine neden olmaktadır. Öyle ki aile üyelerinin bakım sürecine katılmaları bir anlamda yaşlı birey açısından reddedilmeyecek bir durumdur.

Ekonomik Yetersizlikler

Yaşlılık süreci, ekonomik yetersizliklerin sosyal bir sorun olarak eşlik ettiği bir süreçtir. Bu süreçte yaşlı bireyin iş hayatından emeklilikle birlikte kopmasının yanında yaşlılığın bir sonucu olan hastalıklar da bireyin farklı ekonomik etkinliklere katılmasının önünde engel teşkil etmektedir. Çalışmada yer alan yaşlı bireylerin ekonomilerinin önemli bir parçası olarak bakım aylığı görülmektedir. Bakım aylığı ile yaşlı bireyin bakım sürecine destek gerçekleştirilmesi gerekirken bu aylığın ailenin temel ihtiyaçlarında kullanıldığı görülmektedir. Bakım aylığı, bakım alan ve bakım veren arasında ekonomik bir anlaşmanın aracı olmuştur. Yaşlı bireylerin ailenin ekonomik yetersizliklerinden haberdar olduğu ve kendi ihtiyaçları için harcanması gereken bu aylığı, memnuniyetle ailenin ihtiyaçları için harcanması hakkında izin verdiği görülmektedir. Aile bireylerinin çalışmadığını ifade eden Ümit (E, 72, BA) ekonomik yetersizliklerin aile bireyleri tarafından deneyimlendiğini ve bakım aylığının da bu yetersizlikler için kullanıldığını şu sözleriyle ifade etmiştir:

Oğlum bir türlü kalıcı iş bulamıyor. Ne zaman iş çıkarsa, çağırırlarsa o zaman gidiyor. Okul bitirmemiş zaten. Şimdi okuyanlar bile iş bulamıyor. Hem bana hem onlara yardımcı oluyor.

Bakım aylığının yaşlı bireyin ihtiyaçları için kullanımı, yaşlı bireyin rahat bir bakım süreci geçirmesini sağlayacakken bu aylığın tüm aile ihtiyaçları için kullanılması onun bireysel anlamda ihtiyaçlarının karşılanmamasına neden olabilmektedir. Örneğin özellikle tuvalet ihtiyacında gerekli olan birtakım gereçlerin bu süreçte alınmaması bakım verenin bireysel olarak daha zor bir ortamda hizmet vermesine neden olmaktadır. Bakım sürecini kolaylaştıracak idrar kaçırma külotu ya da ıslak mendil gibi gereçlerin karşılanmaması, bakım verenin bireysel anlamda bazı tedbirler almasına ve daha çok yıpranmasına böylelikle bakım sürecinde zaman kaybına neden olabilmektedir. Bakım verenlerin, yaşlı bireylerin tüm bakım sorumluluğunu üstlenmeleri kendilerine zaman ayıramamalarına neden olurken sosyal çevrelerini de olumsuz

yönde etkilemektedir. Bakım süreciyle bakım verenlerin sosyal çevreleri ile ilişkilerinin kısıtlandığı görülmektedir. Bakım veren İlkim (K, 29, BV) bu süreci şu ifadelerle anlatmaktadır:

Sabahtan akşama kadar bir şeyler yapıyorum. Çocuklarımın dersleriyle ilgileniyorum, anneannemle ilgileniyorum, yemek yapıyorum, temizlik yapıyorum ve çok yoruluyorum. Kendime ayıracak vaktim kalmıyor. Daha yaşım genç ama bütün her şeyin yükü bende olduğu için bazen ağır geliyor. Hiçbir komşum ile görüşmüyorum akrabalarımız ile de evlerimiz uzak olduğu için de çok sık görüşemiyoruz. Hayatım bu ev işte...

Ayrıca bakım aylığının yaşlı birey ile ilişkilendirilmesi yaşlı bireyin vefatı ve bakım aylığının kesilmesi fikrini beraberinde getirmektedir. Bu fikrin aile içerisinde sürekli bir endişeye sebep olduğu görülmektedir. Fakat bu endişe bireylerin yine de harekete geçmelerine neden olmamaktadır.

Eşim çalışmıyor. Bir eğitimi de yok. Kayınvalidemin maaşı ile geçiniyoruz. İleride kayınvalidem vefat ederse ne ile geçineceğiz bilmiyorum. Eşime bazen bir iş bul diyorum ama beni dinlemiyor.

Ümit (E, 72, BA), *Bazen torunlarım diyor. Bakım aylığı da kesilirse nasıl geçiniriz?* sözleriyle bakım aylığının kesilmesinin hane içerisinde torunlarına bile yansıdığını ifade etmektedir. Bir anlamda bakım aylığı, aile ekonomisinin temel kaynağı olarak görülmektedir. Ailenin diğer bireyleri bu desteğin varlığı nedeniyle geçici, süresiz işlerde çalışmaktadırlar. Bu durum yaşlı bireyin aile içerisindeki ekonomik katkı değerini yükseltirken ailenin diğer bireylerinin ona bağımlı olmalarına ve kendi hayatlarına yön verememelerine neden olabilmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan çalışmada bakım verenlerin tümünün kadın olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum geleneksel toplum yapısının bir sonucu olarak görülse de gelenekselliğin yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Ayrıca bakım verenlerin, genellikle eşlerden oluştuğu görülmektedir. Eğer yaşlı bireyin eşi, fiziksel anlamda kendini yeterli hissediyorsa ya da hane içerisinde bakım verecek başka biri yoksa bakım vermektedir. Ayrıca bazı ailelerde görüşmeler sırasında genellikle yaşlı bireylerin erkek, bakım veren eşlerin ise kadın oldukları görülmüştür. Bu durum geleneksel yapının devam ettiğine ilişkin önemli bir işaret olarak görülmektedir. Literatürde (Tekin vd., 2011: 26; Özyeşil vd., 2014: 41; Özkul ve Kalaycı, 2018; Cingil, 2013; Mulatilo el al., 2000; Dağdeviren et al. 2019) de yer aldığı üzere geleneksel yapının bir sonucu olarak kadın, özel alandan sorumlu olduğu için bakım faaliyetlerinden ve bireylerin sağlık durumlarından da sorumludur. Bu durum literatürde yer aldığı gibi araştırma verilerinde sağlığın kadınlığına ilişkin önemli örnekler sunduğunu ortaya koymaktadır.

Bakım veren yaşlı ise kendisine gerekli gördüğü yerlerde yardımcı alabilmektedir. Para karşılığı evin işlerinde hane dışından bir kişiden destek alabilmektedir. Bu destek, bakım verme hizmeti şeklinde olmazken evin temizliği ya da yemek gibi yardımcı birtakım faaliyetler bu hane dışı kişiden alınabilmektedir. Bu hane dışı kişi, evin yemeğini ve temizliğini yaparak bakım verenin yükünü hafifletmektedir ancak görülmektedir ki bakım aylığı amaçlandığı şekilde bakım sürecine hizmet etmektedir. Bu noktada kadın emeği onun, ücretsiz aile işçisi olarak tanımlanmasını farklı şekilde etkilemektedir. Bakım hizmetinin ekonomik karşılığı vardır ve bakım aylığı ile bu karşılık haneye girerken paranın denetimi kadında olmayabilmektedir. Burada kadın emeğinin araçsallaşarak hane ekonomisine hizmet edecek şekilde kullanıldığı söylenebilir.

Yaşlı bireyler, çoklu sağlık problemleri ile başa çıkmaya çalışırken bu durum bakım verenin maddi ve manevi yönden daha fazla sorumluluk hissetmesine neden olabilmektedir. Bir anlamda hane içerisinde roller eşitsiz bir şekilde genellikle de bakım veren tarafından yüklenilmektedir. Sorumluluğu yüklenen kişinin yani eşitsiz rol dağılımında bakım verenin genelde evin gelini olduğu görülmektedir. Kadının bakım faaliyetlerinden sorumlu olması, burada da görülmektedir. Dolayısıyla bakım süreci sırasında mahremiyet dahi geri plana atılarak kadının toplumsal cinsiyet rollerinin işaret ettiği şekilde (temizlik, düzen) gerçekleştiği görülmektedir. Çalışmada bir senede yedi (7) ev ziyareti gerçekleştirilmesi yönünde gezici bir sağlık ekibi düzenlemesi öngörülmüştür. Buna göre sağlık hizmetleri yaşlı bireylerin ulaşmakta zorluk çekmeyecekleri şekilde kurgulanmıştır. Ayrıca bakım verenlerin yararlanacakları psiko-sosyal desteğin de bu ziyaretler sırasında gerçekleştirileceği öngörülmüştür.

Bakım sürecinde ekonomik belirlenimin olduğu görülmektedir. Karşılıklı bir alışveriş sürecinde gerçekleşen bakım alma ve verme sürecinde yaşlı anne ve baba, ekonomik destek verirken erkek çocuk ve eşi de masraflarının karşılanması ile bakım verebilmektedir. Çalışmada bakım aylığının yeterli olmadığına ortaya çıkması ile yaşlı bireyin hanesine ekonomik katkı sağlayabilecek bazı girişimlerde bulunulmuştur. Örneğin elektrik faturasında yapılacak indirimden haberdar olmayan hanelere bu konuda bilgi verilmiştir. Aynı zamanda yaşlı bireylere yiyecek yardımı sağlayan bazı derneklerden destek alınması yönünde aracı olunmuştur. Yine hane içerisinde çalışmayan hane üyeleri için İŞKUR gibi iş bulmalarında aracı görev görecektir kurumlara gerekli yönlendirmeler yapılmıştır.

Karşılıklı anlaşmada bakım alanın ekonomik desteği karşılığında bakım verenin bakım sürecindeki tüm sorumluluğu yüklendiği görülmektedir. Bakım veren için bu süreçte sosyal hayatını feda ettiği düşüncesine sahip olduğu görülmektedir. Öyle ki bakım süreci hem bakım verenin hem de bakım alanın sosyal dışlanmasına neden olmaktadır. Bakım alanın hissettiği yoğun “bağımlılık hissi” karşısında bakım verende de aynı tepki görülmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki bakım süreci iki uçludur ve etkileri paralel bir şekilde iki taraf açısından da eşit sonuçlar ortaya koyabilmektedir. Ancak belirtmek gerekir ki yaşlı birey, rolleri bıraktıkça bakım veren bu rolleri üstlenmektedir. Bunun sebebi bakım verenin kendisini zorunda hissetmesidir. Böylelikle bakım veren, bakım sürecinden ruhsal açıdan zarar alarak ayrılmaktadır.

Bakım verenlerin ev ile ilgili tüm sorumlulukları üstlenmeleri ve saygı gereği yaşlı bireye herhangi bir iş yaptırmamaları yaşlı bireyin hareketsizliğini pekiştirmektedir. Yaşlı birey, hareketsizliği tercih etmektedir. Onlara göre yaşlılık, hareket etmemektir. Bir anlamda geleneksel yapıda görülen aktif yaşlı birey, çalışmada yerini pasif/ yetersizlik hissine kapılmış yaşlı bireye bırakmıştır. Bu da Oltu’nun bazı yönleriyle halen daha geleneksel olduğunu ortaya koyarken bazı özellikleriyle gelenekselden moderne geçiş izlerini taşıdığını göstermektedir. Bakım aylığının bakım sürecindeki belirleyici etkisi bu geçişin belirgin bir nedeni olarak görülebilir. Alandan alınan verilerden yola çıkıldığında bakım alan ve veren ilişkisinin bakım yükü kavramı çerçevesinde bir takım olumsuz etkileşimler geliştirdikleri görülmüştür. *Bakım yükü*, bakım sürecinin ortaya çıkardığı her türlü problem olarak nitelendirildiğinden bu süreçte bakım alanın ve verenin kendine zaman ve özel alan ayırması bakım sürecine olumlu etkiler yaratması açısından önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abel, E.K. and Nelson, M.K. (1990). Circles of care: work and identity in women's lives, SUNY Press, 4-34
- Arun, Ö ve Elmas, Ç. (2016). Yaşlılıkta ayırım: çağdaş Türkiye'de yerel yönetimleri bekleyen zorluklar. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36 (2), 351-372
- Atchley, R. C. (1971). Retirement and leisure participation: Continuity or crisis? *The Gerontologist*, 11 (1), 13-17.
- Baran, A. G. (2004). Yaşlılık Sosyolojisi, *Yaşlılık Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler*, der. Velittin Kalıncara, Odak Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış Toplum*. Ayrıntı Yayınları.
- Bocock, R. (2014). *Tüketim*. Dost Yayınevi.
- Butler, S.S., Turner, W., Kaye, L.W., Ruffin, L. and Downey, R. (2005). Depression and caregiver burden among rural elder caregivers. *Journal of Gerontological Social Work*, 46(1), 47-63. doi: 10.1300/J083v46n01_04
- Chumnanmak, R., Ayuwat, D., and Narongchai, W. (2020). Happiness elements of elders in Rural Northeast, Thailand: Dynamic of social change in globalization era. *JKMP Jurnal Kebijakan dan Manajemen Publik*, 6(1), 15-24. <https://doi.org/10.21070/jkmp.v6i1.1928>
- Cingil D. (2013). Bağımlı yaşlısına bakım veren aile üyelerine sunuş yolu ile verilen eğitimin bakım verme yeterliliği ve yaşlı bakımı bilgi düzeyine etkisi [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Siyasal Kitabevi.
- Cuff, E.C., Sharrock, W.W. ve Francis, D.W. (2013). *Sosyolojide perspektifler*. Say Yayınları.
- Dağdeviren, T. S., Dağdeviren, M., Demir, N., Atatorun, M., Ali Özşahin, O., and Adahan, D. (2019). Evde Sağlık Hizmeti Alan Hastaların Bakım Verenlerinin Sosyo-Demografik Özellikleri. *Ankara Medical Journal*, 19(2), 232-243. <https://doi.org/10.17098/Amj.578108>
- Dardot, P. and Laval, C. (2012). *Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erkan, H. and Altuntaş, M. (2019). Evde Sağlık Hizmeti Alan Hastalarda Bakım Yükünün Değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal*, 19 (3), 591-601. DOI: 10.17098/amj.624528
- Etters, L., Goodall, D. and Harrison, B. E. 2008. Caregiver burden among dementia patient caregivers: a review of the literature. *Journal of the American Academy of Nurse Practitioners*, 20, 8, 423-8.

- Family Caregiver Alliance. Family Caregiving: State Of The Art, Future Trends. Report From A National Conference. San Francisco, Calif.: Family Caregiver Alliance; 2007.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve İktidar- Seçme Yazılar 2*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gardiner C, Brereton L, Frey R, Wilkinson-Meyers L, Gott M. Exploring the financial impact of caring for family members receiving palliative and end-of-life care: a systematic review of the literature. *Palliat Med*. 2014 May;28(5):375-90. doi: 10.1177/0269216313510588. Epub 2013 Nov 7. PMID: 24201134.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınevi, İstanbul.
- Giorgi, A. (1997). The theory, practice, and evaluation of the phenomenological method as a qualitative research procedure. *Journal of Phenomenological Psychology*, 28(2), 235-260. <https://doi.org/10.1163/156916297X00103>
- Grunfeld, E., Glossop, R., McDowell, I. and Danbrook, C. (1997). Caring for elderly people at home: the consequences to caregivers. *Canadian Medical Association*, 157(8), 1101-1105.
- Işıl, Ö. ve Onan, N. (2016). Yaşlı ve demanslı bireye bakım verenlerde bakım yükü ve yaklaşımlar, *Türkiye klinikleri j psikiyatr nurs-special topics*, 2(1), 74-80.
- Karakuş Umar, E. (2021). Türkiye’de ve dünyada toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin deneyimler. *Toplumsal cinsiyet çalışmaları* (Ed. Lokman Cerrah). Gazi Kitabevi, 1-28.
- Kaya Sd, Kılınç S, Kılınç M Et Al. (2017). Evaluation Of Home Care Services For Elderly: A Qualitative Study İn Konya Province Of Turkey. *Int J Health Sci Res*. 7(3), 239-249.
- Kemper P. (1992). The Use Of Formal And Informal Home Care By The Disabled Elderly. *Hsr: Health Services Research*. 27(4), 421-451.
- Lecovich, E. (2008). Caregiving burden, community services, and quality of life of primary caregivers of frail elderly persons. *Journal of Applied Gerontology*, 27(3), 309-330.
- Lee Y, Bierman A and Penning M. (2020). Psychological Well-Being Among Informal Caregivers in the Canadian Longitudinal Study on Aging: Why the Location of Care Matters. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci*. 13;75(10), 2207-2218. doi: 10.1093/geronb/gbaa159. PMID: 32906145; PMCID: PMC7664311.
- Morgan, T., Bharmal, A., Duschinsky, R., and Barclay, S. (2020). Experiences of oldest-old caregivers whose partner is approaching end-of-life: A mixed-method systematic review and narrative synthesis. *PloS one*, 15(6), e0232401. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0232401>
- Onur, B., (1995). *Yetişkinlikte ileri yıllar: Gelişim psikolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Orak O.S ve Sezgin S. (2015). Kanseri hastasına bakım veren aile bireylerinin bakım verme yüklerinin belirlenmesi. *Psikiyatri hemşireliği dergisi*, 6(1), 33-9.

- Özkul, M ve Kalaycı, İ . (2016). Türkiye’de yaşlılık çalışmaları. *İstanbul Journal of Sociological Studies* , Cilt: 0 Sayı: 52 , . DOI: 10.18368/IU/sk.98114
- Özkul, M ve Kalaycı, İ . (2018). Enformel bir iş ve istihdam alanı olarak yaşlı bakıcılığı: yaşlı yakınları ile bakıcı ilişkilerinde yaşanan sorunlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi vizyoner dergisi*, 9 (20), 1-27. Doi: 10.21076/Vizyoner.372115
- Özyeşil, Z., Oluk, A. ve Çakmak, D. (2014). Yaşlı hastalara bakım verme yükünün durum-luk-sürekli kaygıyı yordama düzeyi. *Anadolu psikiyatri dergisi*, 15, 39-44
- Polivka, L. (2006). Gerontology for the 21st century, *The gerontologist*, 46(4):558-563.
- PURKIS, M. and CECI, C. (2015). Problematising care burden research. *Ageing and Society*, 35(7), 1410-1428. doi:10.1017/S0144686X14000269
- Read, J. (2012), Homo economicus’un bir soykütüğü: Neoliberalizm ve öznenliğin üretimi. *Cogito dergisi*, 70-71,
- Revel, J. (2006). *MichelFoucault –Güncelliğin Bir Ontolojisi*. Otonom Yayınları.
- Saygılı, S. (2011). *Yaşlılık psikolojisi*. Elit Kültür Yayınları.
- Shavit O, Ben-Ze’ev A, Israel D. (2019). Love between couples living with Alzheimer’s disease: narratives of spouse care-givers. *Ageing and society*. 39(3), 488-517. 10.1017/S0144686X1700109X.
- Siriopoulos G, Brown Y., Wright K. (1999). Caregivers of wives diagnosed with Alzheimer’s disease: Husband’s perspectives. *American Journal of Alzheimer’s Disease*.14(2):79-87
- Sullivan, A.B. ve Miller, D. (2015). Who is taking care of the caregiver?. *Journal of Patient Experience*, 1(2), 7-12.
- Şahin Kaya, Ş. (2011). Televizyonda Kadın, Sağlık ve Hastalık. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 117-150. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosars/issue/11400/136122>
- T.C Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2020). Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi. <https://www.aile.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf>
- Tekin, N., Türker, E. ve Koç, E. (2011). “Evaluation of View of Caregivers of Old People about the Profession and Vocational Training”, *Medical Sciences*, 6(2), 26-32.
- Tekin, H. H. (2012). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinle-mesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, 3 (13), 101-116.
- Zarit, S., Reeves, K. and Bach-Peterson, J. 1980. Relatives of the impaired elderly: correla-tes of feelings of burden. *The Gerontologist*, 6(20) 649-55

GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLAR İÇİN TEHLİKE İÇEREN UNSURLARIN EBEVEYN BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Özlem YILMAZ DEMİREL¹

Bedia YILDIRIM²

Öz

Tehlike durumları, bireylerin hayati fonksiyonlarının azalmasına hatta kaybolmasına neden olabilecek durumlardır. Her yaş grubu için büyük risk oluşturan bu durumlar, özellikle gelişimsel yetersizliği olan çocuklar açısından riskin artmasına neden olabilmektedir. Gelişimsel yetersizliği bulunan çocuklar, özellikleri gereği tehlike içeren ve içermeyen unsurları birbirinden ayırt etmekte zorlanabilmektedirler. Bu durum çocukların, tehlikelere daha fazla maruz kalmalarına sebep olabilir, bulundukları mekânlarda tehlikelere karşı ek önlemlerin alınmasını gerekli kılabılır. Bu çalışma, gelişimsel yetersizliği bulunan çocuklara sahip ebeveynlerin, ev, okul ve dış ortamlarda çocukları için tehlikeli olarak tanımladıkları unsurların neler olduğunu, belirttikleri unsurlara yönelik almış oldukları tedbirleri ve olası risklerin kendilerinde oluşturdukları ruhsal durumu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma, belirlenen amaç doğrultusunda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak desenlenmiş ve araştırmada görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır ve özel gereksinimli çocuğa sahip 20 ebeveyn çalışma grubuna dahil edilmiştir. Verilerin toplanması amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi tercih edilmiş, görüşme sonrasında ebeveynlerden gelen cevaplar kategorize edilerek tablolastırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre; ebeveynlerin ev içerisinde yanıcı kesici ve delici aletler, merdivenler, elektronik aletler ve ıslak zeminleri, okul içerisinde merdiven, oyun alanları, kapı ve pencereler ile tuvaletleri, ev ve okul dışı ortamlarda yabancı insanları, trafik ve oyun/park alanlarını tehlikeli olarak gördükleri, ebeveynlerin çocuklarına dair en büyük kaygılarının ise gelecek kaygısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn görüşler, gelişimsel yetersizlik, gelişimsel yetersizlik ve tehlike, güvenlik tedbirleri, özel gereksinimli çocuklar

¹Dr. Öğr. Üyesi., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi, E-posta: ozlemyilmaz@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9999-1120

²Dr. Öğr. Üyesi., Aksaray Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri, E-posta: bedia.yildirim@aksaray.edu.tr., ORCID: 0000-0002-3167-4038

YILMAZ DEMİREL, Ö., YILDIRIM B. (2024). Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuklar İçin Tehlike İçeren Unsurların Ebeveyn Bağlamında İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(62), 97-113. DOI:10.21560/spcd.vi.1298435

EXAMINATION OF DANGEROUS ELEMENTS FOR CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES IN THE CONTEXT OF PARENTS

Abstract

Danger situations are situations that may lead to the decrease or even loss of vital functions of individuals. These conditions, which pose a great risk for all age groups, may increase the risk especially for children with developmental disabilities. Children with developmental disabilities may have difficulty distinguishing between dangerous and non-hazardous elements due to their characteristics. This may cause children to be more exposed to hazards, and may require additional measures to be taken against hazards in the places they are in. This study was carried out to determine what the parents of children with developmental disabilities define as dangerous for their children in the home, school and outdoor environments, the precautions they have taken for the factors they have stated, and the mental state of the possible risks. In line with the determined purpose, the interview technique designed as a case study, one of the qualitative research methods, was used. The study group of the research consists of 20 parents with children with special needs. In order to collect the data, semi-structured interview method was preferred, and after the interview, the answers from the parents were categorized and tabulated. According to the findings obtained; Parents see flammable cutting and piercing tools, stairs, electronic devices and wet floors in the home, stairs, playgrounds, doors and windows and toilets in the school, foreign people in the home and out-of-school environments, traffic and playgrounds/parking areas as dangerous, parents say to their children. It has been concluded that the biggest concerns about the future are the concerns about the future.

Key Words: *Children with special needs, developmental disability, developmental disability and danger, parental view, safety precautions.*

GİRİŞ

Tehlike; Türk Dil Kurumu (2022) tarafından “büyük zarar veya yok olmaya yol açabilecek durum, gerçekleşme ihtimali bulunan fakat istenmeyen sakıncalı durum” olarak tanımlanmaktadır. Günlük yaşam içerisinde, çoğu zaman farkında olunamayan pek çok tehlikeli durum ile karşı karşıya kalınabilmektedir. Öz düzenleme becerileri ve tehlikeli durumlara karşı geliştirilmiş şemalar sayesinde karşılaşılan bu durumlar, tehlikeye dönüşmeden fark edilebilmektedir. Fakat tehlike durumları, yaşça küçük olan ve özellikle de gelişimsel geriliği olan çocuklar için ciddi tedbirlerin alınmasını gerektiren, önemli bir risk faktörüdür. Risk faktörlerinin mümkün olan en aza indirilmesi için ebeveynlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Ancak bu durum sanıldığı kadar kolay olmayabilir. Bu noktada ebeveynler zaman zaman ruhsal yönden kendilerini çaresiz hissedebilirler.

0-6 yaş grubunda bulunan çocuklar, gelişimsel özellikleri gereği tehlikeli durumlara daha açıktır; kendilerini kaza ve yaralanma durumlarından tam olarak koruyamadıklarından kendileri için emniyetli ortamların oluşturulması, günlük yaşam alanlarının güvenliğinin sağlanabilmesi ve özellikle de ev içi kazaların önlenmesi için ebeveynleri tarafından denetlenmeleri gerekmektedir (Erdem, Bolu ve Mayda, 2017). Söz konusu gelişimsel geriliği olan çocuklar olunca, denetim, normal gelişim gösteren çocuklarda olduğundan daha da hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir durum olmaktadır. Gelişimsel yetersizlik denildiği zaman; 18 yaşından evvel, yaşamın herhangi bir evresinde başlayan, çocuğun tüm yaşamını etkileyen, gelişimsel aşamalarında gecikmeler ile karakterize olan kronik bir durumdan söz edilmektedir. Gelişimsel yetersizlik grubu içerisinde zihinsel yetersizlik, öğrenme güçlüğü, otizm spektrum bozukluğu, nörogenetik ve nöromusküler bozukluklar, duysal yetersizlikler ile kronik hastalıklara bağlı olarak gelişen yetersizlikler yer almaktadır (Capiello ve Gahagan, 2009; Patel vd., 2010). Bu açıdan bakıldığında zaman zaman gelişimsel yetersizliği bulunan çocuklar; gelişimlerdeki gecikmeler ve fiziksel-bilişsel becerilerde görülen yetersizliğe de bağlı olarak yaralanma ve kaza durumları açısından yüksek riskli grup içerisinde yer almaktadırlar (Sarı ve Girli, 2012).

Çocukluk döneminde görülen tehlikeli durumların büyük bir çoğunluğu ev içerisinde meydana gelen kazalardan oluşmaktadır (Dehghani vd., 2019; Karatepe ve Akış, 2013; Khan vd., 2019). Ev kazalarına bakıldığında zaman; ev içerisinde ya da eve ait bir balkon ya da bahçe, havuz ve garaj gibi evin yakın çevresinde meydana gelen tehlikeli durumlar anlaşılmaktadır (Tural Büyük ve Güdek Seferoğlu, 2020). Dünya geneline bakıldığında zaman, yaşanan bu küçük gibi görülen kazaların başta gelen sakatlık ve ölüm nedenleri olduğu görülmektedir (Özdemir vd., 2016; Tural Büyük ve Güdek Seferoğlu, 2020). Ev kazaları düşme, yanık, delici kesici aletlerle yaralanma, katırlarla boğulma ya da tıkanma, suda boğulma ve zehirlenme şeklinde sıralanabilir. He ne kadar sakatlık ya da ölüme yol açabiliyor olsalar da önlenemiyor olmaları nedeniyle önemli halk sağlığı sorunlarından biri olarak nitelendirilebilir (Karatepe ve Ekerbiçer, 2016). Her yaş grubu çocuklar için risk teşkil ediyor olmasına rağmen normal gelişim göstergeleri dışında bulunan çocuklar açısından durum daha zorlayıcı olabilmektedir. Bu durumun başlıca

nedenleri de gelişimsel geriliği bulunan çocukların bilişsel ve duyuşsal yetersizliğe sahip olmalarından ve farkındalık düzeylerinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır (Kıyak, Tuna ve Tekin İftar, 2019). Kısacası bu durumun hem yetersizlikten hem de yaşam koşulları ve ailevi etkenlerden de kaynaklandığı söylenebilir (Sarı ve Girli, 2012).

Yaşanılan tehlikeli durumlar, sadece ev kazalarından ibaret değildir. Çocuğun bulunduğu okul ortamı, park, oyun alanları gibi sosyal etkileşimin olduğu ortamlar da birçok tehlike unsurlarını barındırmaktadırlar. Okul ortamında merdivenler, koridorlar, lavabolar, sınıf içerisinde bulunan materyaller hatta sınıf düzeni; dış ortamlarda servise binip-inme, trafik, oyun ve spor aletleri gibi pek çok etken, özellikle de gelişimsel geriliği bulunan çocuklar için büyük tehlike unsurları olabilmektedirler.

Aile kurumunun en önemli işlevi, çocuklarının bakımını üstlenmek ve toplumsal çevreye uyum sağlamak için ilk hazırlığın yapıldığı ortam olmasıdır. Ancak, gelişimsel geriliği bulunan çocuğa sahip olmak; ebeveynlerin, belirtilen bu aile işlevlerini yerine getirmelerini etkileyen bir durumdur. Bu noktada bakım güçlükleri, ev rutinleri ve rollerin bozulması, tıbbi giderler ve ekonomik endişeler, duygusal stres önemli yer tutmaktadır (Özsoy, Özkahraman ve Çallı, 2006).

Verilen bilgiler ışığında, gelişimsel yetersizliği bulunan çocukların gelişimsel özelliklerinin neler olduğunun bilinmesi, çocukların bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak karşılaşmaları muhtemel tehlike durumlarına yönelik önlemlerin alınması gerekmektedir. Belirtilen durumdan hareketle bu çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır:

- 1.Gelişimsel yetersizliği bulunan çocukların ebeveynlerinin ev ortamında, okul ortamında ve dış ortamlarda tehlikeli olarak değerlendirdikleri unsurlar nelerdir?
- 2.Gelişimsel yetersizliği bulunan çocukların tehlike ile karşı karşıya kaldıkları durumlar nelerdir?
- 3.Ebeveynlerin tehlikelere karşı aldıkları önlemler nelerdir?
- 4.Tehlike içeren unsurların ebeveynlerde oluşturduğu ruhsal durumlar nelerdir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma; gelişimsel yetersizliği olan çocuklara sahip ebeveynlerin, ev, okul ve dış ortamlarda çocukları için neleri tehlike unsuru olarak gördüklerini, çocuklarını korumak adına aldıkları önlemlerin neler olduğunu ve olası risk faktörlerinin ebeveynlerde oluşturduğu ruhsal durumu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda, araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olan durum çalışması olarak desenlenmiş, veriler görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir (Cresswel, 2016; Karasar, 2017). Görüşme sonrasında ebeveynlerden gelen cevaplar kategorize edilerek tablolastırılmıştır.

Etik Kurul

Çalışmanın etik izni Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu 29.11.2022 tarih ve 246 sayılı kararı ile alınmıştır. Buna ek olarak araştırma kapsamında yer alan katılımcılar araştırmanın amacı, çalışmanın uygulanışı ve nihai hedefleri konusunda bilgilendirilmiş, gönüllü katılımcı olduklarına dair onam formu alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, Aksaray ili özel eğitim ilk ve orta kademedede eğitim görmekte olan gelişimsel yetersizliğe sahip çocuğu bulunan ve çalışmaya gönüllü katılım sağlayan 24 (12 anne, 12 baba) ebeveyn oluşturmaktadır. Nitel araştırmalar genellikle amaçlı bir şekilde belirlenmiş az sayıda örneklemle yürütülür (Baltacı, 2018). Bu nedenle çalışma grubunun belirlenmesinde “amaçlı örnekleme yöntemi” kullanılmıştır. Çalışma grubunun çeşitliliğini artırmak amacıyla yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek gibi farklı nitelikler dikkate alınmıştır. **Tablo 1**'de çalışma grubunun genel özellikleri hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Anne ve Babaların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

		Anne		Baba	
		n	$\bar{X}$	n	$\bar{X}$
Yaş Grupları	30-35	3	25,0	-	-
	36-40	2	16,7	6	50
	41-45	5	41,6	2	16,7
	46 üstü	2	16,7	4	33,3
Eğitim Durumu	İlkokul	5	41,6	7	58,3
	Ortaokul	3	25,0	2	16,7
	Lise	3	25,0	3	25,0
	Yüksekokul-Fakülte	1	8,4	-	-
Meslek	Çalışmıyor-Ev Hanımı	9	75,0	-	-
	Esnaf-Ticaret	3	25,0	4	33,4
	Serbest Meslek	-	-	3	25,0
	İşçi	-	-	5	41,6
Toplam		12	100	12	100

Ebeveynlerin demografik özellikleri incelendiğinde; annelerin en çok %41,6 ile 41-45 yaş grubunda ve babaların da en çok %50 ile 36-40 yaş grubunda oldukları görülmektedir. Annelerin eğitim durumları %41,6 ve babaların da %58,3 ile ilköğretim düzeyindedir. Annelerin %75'i çalışmıyor iken babalar %41,6 ile işçidir.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda doküman analizi, söylev analizi, gözlem, görüşme gibi veri toplama teknikleri kullanılır (Baltacı, 2019). Bu çalışmada gelişimsel yetersizliğe sahip ebeveynlerin görüşleri alınacağı için görüşme yöntemi kullanılmıştır. Alanyazında görüşme türleri; yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak sınıflandırılmaktadır (Karasar, 2002). Çalışma kapsamında ebeveynler ile yapılan görüşmeler esnasında yarı yapılandırılmış görüşme formundan yararlanılmıştır. Bu tekniğin tercih sebebi; sahip olduğu belirli düzeyde standartlık, esneklik ve görüşme öncesinde hazırlanan görüşme formuna bağlı olarak sürdürülmesidir (Türnüklü, 2000). Araştırmacılar tarafından yapılan alanyazın çalışmasının ardından görüşme soruları hazırlanmış ve uzman görüşü alınmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular gelişimsel yetersizliği olan çocukların anne ve babalarının ev, okul ve dış ortamda tehlike unsuru olarak nitelendirdikleri durumları, bu durumlara yönelik almış oldukları tedbirleri tespit etmek ve tehlike unsurlarının ebeveynler üzerindeki ruhsal etkilerinin neler olduğunu belirlemek amacıyla tasarlanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler araştırmacılar tarafından yazılarak kaydedilmiştir. Ses kaydı alınmamıştır. Sözel olarak sorulan sorular esnasında katılımcıların anlayamadığı noktalarda açıklayıcılara yer verilmiş, kontrol amacıyla katılımcı teyidi alınarak görüşmelere devam edilmiştir. Anne ve babalar görüşmeye tek tek ve ayrı olarak alınmış hem diğer katılımcıların hem de ebeveynlerin birbirlerinin verdikleri cevaplardan etkilenmelerinin önüne geçilmiştir. Sorulan soruların doğru ya da yanlış cevaplarının bulunmadığı görüşme esnasında ifade edilerek rahat cevaplamaları sağlanmıştır. Annelerden elde edilen veriler A1, A2,...; babalardan elde edilen veriler ise B1, B2, ... şeklinde kodlanmıştır. Veriler kategorize edilerek tablolaştırılmıştır. Alanyazından yararlanılarak yorumlaması yapılmıştır.

Geçerlilik ve Güvenirlik

Çalışma gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiş olup, çalışmaya katılmak istemeyen ebeveynler zorlanmamış ya da ikna edilmeye çalışılmamıştır. Araştırma öncesinde, araştırmanın amacı hakkında ebeveynlere bilgilendirme yapılmış, katılımcıların kendilerini rahat hissetmelerini sağlamak amacıyla konunun hem kendileri hem de diğer özel gereksinimli çocuğa sahip aileler için önemli olduğuna vurgu yapılarak görüşmeye başlanmıştır. Araştırmanın geçerliğini artırmak amacıyla çocuk gelişimi ve özel eğitim alanlarında çalışan 3 doktor öğretim üyesinden uzman görüşü alınmış, geribildirimler neticesinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmada güvenilirliği sağlamak amacıyla katılımcılardan alınan cevaplar notlandırılarak veriler kontrol altına alınmıştır. Alınan notlar ile hem verilerin korunması hem de doğrudan alıntılar ile içeriğin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

BULGULAR

Araştırmadan elde edilen veriler bu bölümde tablolar halinde sunulmuştur. Araştırmanın 1. sorusu olan “*Ev ortamında çocuğunuz için tehlikeli bulduğunuz unsurlar nelerdir?*” sorusu doğrultusunda elde edilen bulgulara Tablo 2’de yer verilmiştir.

Tablo 2. Ev Ortamında Tehlikeli Bulunan Unsurlar

<i>Ev Ortamı Tehlike Unsurları</i>	<i>Anne</i>		<i>Baba</i>	
	<i>n</i>	<i>$\bar{x}$</i>	<i>n</i>	<i>$\bar{x}$</i>
Yanıcı, kesici ve delici aletler	3*	10,0	6*	28,5
Kapı, pencere, merdivenler	3*	10,0	1	4,8
Elektronik aletler	2*	10,0	3*	14,2
Islak ve kaygan zeminler	2*	10,0	2*	9,5
Prizler	1	5,0	2	9,5
Mutfak eşyaları	1	5,0	1	4,8
İlaç	1	5,0	1	4,8
Cam eşyalar	1	5,0	1	4,8
Deterjan	1	5,0	-	0
Tehlike yok	5*	25,0	4*	19,1
Toplam	20	100	21	100

*Bazı ebeveynler birden fazla cevap vermişlerdir.

Tablo 2 incelendiğinde; annelerin ev ortamında tehlike unsuru olarak %15’lik oranla en çok yanıcı, kesici ve delici aletler ile kapı, pencere ve merdivenleri gördükleri söylenebilir. Babalar ise %28,5 ile yanıcı, kesici ve delici aletleri en tehlikeli unsur olarak görmekte-dirler.

Ebeveynlerin vermiş oldukları cevaplardan bazıları şu şekildedir: A2 “*Banyonun kaygan zemin olması T.... için tehlikeli olması demek mutfakta ocakta kendi başına bir şeyler yapması kendine zarar vermesi demek çünkü bir yerini yanlışlıkla yakabilir.*”, B2 “*Ev içerisinde sadece ıslak zeminler, wc ve banyo, yerlerin kaygan olması (denge sorunu olduğu için)*”, A4 “*Elektrik prizi, parke ve fayansların ıslak olması, ilaçlar, elektronik aletler*”.

Araştırmanın 2. sorusu olan “Okul ortamında çocuğunuz için tehlikeli bulduğunuz unsurlar nelerdir?” sorusu doğrultusunda elde edilen bulgulara Tablo 3’te yer verilmiştir.

Tablo 3. Okul Ortamında Tehlikeli Bulunan Unsurlar

Okul Ortamı TehlikeUnsurları	Anne		Baba	
	<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>n</i>	$\bar{x}$
Merdivenler	8*	32,0	7*	35,0
Akran zorbalığı	7*	28,0	2*	10,0
Dolaplar, sivri uçlu eşyalar	3*	12,0	1	5,0
Servis iniş-binişleri/okul önü trafiği	2*	8,0	4*	20,0
Oyun alanları	2*	8,0	2*	10,0
Kapı ve pencereler	2*	8,0	-	-
Tuvaletler	1	4,0	2*	10,0
Asansör	-	-	1	5,0
Tehlike yok	-	-	1	5,0
Toplam	25	100	20	100

*Bazı ebeveynler birden fazla cevap vermişlerdir.

Tablo 3 incelendiğinde; okul ortamında anneler %32,0 ile babalar da %35,0 ile en çok merdivenleri tehlike unsuru olarak görmektedirler.

Ebeveynlerin vermiş oldukları cevaplardan bazıları şu şekildedir: B4 “Arkadaş ortamları, okul giriş çıkışları”, A5 “Okul giriş merdivenleri, kat merdivenleri, üst sınıf çocuklarla kavga etme ihtimali”, A6 “Fiziki ortamda sabitlenmemiş dolaplar sivri uçlu eşyalar, merdivenler, güvenlik tedbiri alınmamış her şey tehlike arz edebilir.”

Araştırmanın 3. sorusu olan “Dış ortamlarda çocuğunuz için tehlikeli bulduğunuz unsurlar nelerdir?” sorusu doğrultusunda elde edilen bulgulara Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. Dış Ortamlarda Tehlikeli Bulunan Unsurlar

<i>Dış Ortamlarda Tehlike Unsurları</i>	<i>Anne</i>		<i>Baba</i>	
	<i>n</i>	<i>$\bar{x}$</i>	<i>n</i>	<i>$\bar{x}$</i>
Yabancı insanlar	7*	35,0	5*	31,3
Trafik	7*	35,0	3*	18,8
Park/oyun alanları	3*	15,0	2*	12,5
Arkadaş ortamları	2*	10,0	4*	25,0
Kaybolma tehlikesi	-	-	1	6,2
Tehlike yok	1	10,0	1	6,2
Toplam	20	100	16	100

*Bazı ebeveynler birden fazla cevap vermişlerdir.

Tablo 4 incelendiğinde; anneler %35,0 ile yabancı insanları ve trafiği tehlikeli bulurken babalar da %31,3 ile yabancı insanları dış ortamdaki tehlike unsurları olarak görmekteyler.

Ebeveynlerin vermiş oldukları cevaplardan bazıları şu şekildedir: B7 “Arabalar, art niyetli insanlar, kaybolma tehlikesi”, B8 “Caddelerde karşıdan karşıya geçerken korkabilir.”, A11 “İnsanlar çok tehlikeli, tanımadıklarınla konuşma derim hep. Yiyecek alma verilerse derim.”

Araştırmanın 4. sorusu olan “Çocuğunuz daha önce herhangi bir tehlike ile karşı karşıya kaldı mı?” sorusu doğrultusunda elde edilen bulgulara Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. Gelişimsel Geriliği Olan Çocukların Tehlike ile Karşı Karşıya Kalma Durumları

Tehlike ile Karşı Karşıya Kalma Durumları	Anne		Baba	
	<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>n</i>	$\bar{x}$
Tehlike ile karşı karşıya kalmadı	9	75	9	75
Kafa yaralanması	1	8,3	1	8,3
Düşme	1	8,3	1	8,3
İlaç içme	1	8,3	1	8,3
Toplam	12	100	12	100

Tablo 5 incelendiğinde; ebeveynler %75 oranında gelişimsel geriliği bulunan çocuklarının herhangi bir tehlike ile karşı karşıya kalmadıklarını belirtmişlerdir.

Ebeveynlerin vermiş oldukları cevaplardan bazıları şu şekildedir: A1 “Kardeşi telefon yüzünden kafasına bıçak vurdu.”, B11 “Parkta düşmüşlüğü var. Başına dikiş atıldı.”, A12 “Misafirin çantasındaki ilaçları alıp içti.”

Araştırmanın 5. sorusu olan “Çocuğunuzu korumak adına aldığınız güvenlik önlemleri nelerdir?” sorusu doğrultusunda elde edilen bulgulara Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Çocuğu Korumak İçin Alınan Önlemler

Çocuğu Korumak İçin Alınan Önlemler	Anne		Baba	
	<i>n</i>	$\bar{x}$	<i>n</i>	$\bar{x}$
Uyarma	5*	35,7	4	28,7
Ev içi düzenleme (zarar verebilecek eşyaları ortamdandan kaldırma)	5*	35,7	3*	21,4
Ebeveynlerden birinin sürekli çocuğun yanında olması	2	14,4	3*	21,4
Odaların kapılarını kilitlemek	1	7,1	1	7,1
Alınan tedbir yok	1	7,1	3	21,4
Toplam	14	100	14	100

*Bazı ebeveynler birden fazla cevap vermişlerdir.

Tablo 6 incelendiğinde; annelerin % 35,7 oranı ile uyarma ve eve içi düzenlemeler ile önlem aldıkları babaların ise %28,7 ile uyarma ile önlem aldıkları görülmektedir.

Ebeveynlerin vermiş oldukları cevaplardan bazıları şu şekildedir: A2 “Benim güvenlik önemli her zaman yanında olmam.” A5 “Sözlü uyarı. Sürekli bilgilendirme.” B11 “Tehlikeli olan şeyleri anlatıyorum. Gösteriyorum. Böyle yaparsan şöyle olur diye. Dışarıda da tek başına kalırsa her şey gelir başına. Annesi hep yanında. Hiç tek bırakmaz.”

Araştırmanın 6. sorusu olan “Olası risk faktörlerinin sizde oluşturduğu ruhsal durumu açıklayabilir misiniz?” sorusu doğrultusunda elde edilen bulgulara Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Risk Faktörlerinin Ebeveynlerde Oluşturduğu Ruhsal Durum

<i>Oluşan Ruhsal Durum</i>	<i>Anne</i>		<i>Baba</i>	
	<i>n</i>	<i>$\bar{x}$</i>	<i>n</i>	<i>$\bar{x}$</i>
Endişe ve korku	6*	35,3	6*	37,5
Gelecek kaygısı	3*	17,7	3	18,75
Panik	2	11,8	2*	12,5
Ne yapacağı bilememe	2*	11,8	2*	12,5
Üzülme ve ağlama	2	11,8	1	6,25
Kaybetme korkusu	1	5,8	1	6,25
Değişiklik yok	1	5,8	1	6,25
Toplam	17	100	16	100

*Bazı ebeveynler birden fazla cevap vermişlerdir.

Tablo 7 incelendiğinde; annelerin %35,3 ve babaların da %37,5 ile en çok hissettikleri ruhsal durumun korku ve endişe olduğu görülmektedir.

Ebeveynlerin vermiş oldukları cevaplardan bazıları şu şekildedir: A12 “Panik atak oluştu bende hep paniğim. Hep kötü bir şey olacak diye korkarım.”, B11 “Bizden sonrası korkutuyor. Yeri geliyor uykumuz kaçıyor. Ne olacak diyorum. Hadi şimdi biz varız. Biz olmasak ne olacak?”, B12 “Şimdi biz varız ya sonra? Hep bu soru var.”

TARTIŞMA

Gelişimsel yetersizliği bulunan çocuklara sahip olan ebeveynler, günlük yaşam içerisinde, çocuklarını maruz kalabilecekleri pek çok tehlike ve tehlike unsuru içeren durumlardan korumaya ve bunlara yönelik tedbirler almaya çalışmaktadırlar. Fakat bu durum, sanıldığından aksine kolay olan bir durum değildir. Özellikle çocukların gelişimsel özellikleri gereği, alınan tedbirlerin içeriği ve bunlara karşı çocukları yönlendirme sıklığı, normal gelişim gösteren çocuklara oranla daha yoğundur. Alanyazına bakıldığı zaman, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin, çocukları ile yaşadıkları zorluklar üzerine yapılan çalışmaların sıklığına nazaran tehlike içeren unsurların ebeveyn gözüyle değerlendirildiği çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Yapılan çalışmaların sıklıkla ev kazaları ve ailelerin yaşadıkları sorunlar üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Vladutiu vd. (2012) tarafından yapılan çalışmadan çıkan sonuçlara göre; ev içerisinde kaymaz bantlar, paspaslar ve banyo barları gibi yapılan düzenlemeler ile ev içerisinde oluşabilecek kazaların önüne geçilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında da ebeveynlerin ev içerisinde yanıcı kesici ve delici aletler, merdivenler, elektronik aletler ve ıslak zeminleri tehlikeli olarak gördükleri ve bu durumlara karşı ev içerisinde tedbirler aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Erkal ve Yertutan (2010) gelişimsel yetersizliği bulunmayan çocukların ebeveynleri ile yapmış oldukları çalışmalarında, çocukların, okulda sırasıyla en çok okul bahçesi, sınıf, merdiven, koridor, kantin ve tuvalette kaza geçirdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Her ne kadar çalışma kapsamında gelişimsel yetersizliği olan çocukların çalışılmış olsa da sonuçlar örtüşür nitelikte çıkmıştır. Bu çalışma kapsamında yer alan ebeveynlerin de okul içerisinde merdiven, oyun alanları, kapı ve pencereler ile tuvaletleri tehlike unsuru olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma kapsamında ebeveynler ev ve okul dışı ortamlarda yabancı insanları, trafik ve oyun/park alanlarını çocukları için tehlike unsuru olarak değerlendirmişlerdir. Çocukların verilen yönergelere uygun hareket etme, davranış örüntülerini amacına uygun sergileme gibi noktalarda sürekli destek ve hatırlatmalara gereksinim duymaları nedeniyle ebeveynlerin bu durumu tehlike unsuru olarak değerlendirdikleri varsayılmaktadır.

Çalışmaya katılan ebeveynlerin tamamına yakını, gelişimsel geriliği bulunan çocuklarının tehlike ile karşı karşıya kalmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun, annelerin çocukları üzerine aşırı odaklanmasından, gelişimsel yetersizliği bulunan çocuklarına ihtiyaç duyulandan daha fazla yardım etmeye çalışmalarından ve ev içi ve ev dışı ortamlarda sürekli çocuklarının yanlarında bulunmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim bu özellikler alanyazında helikopter ebeveyn terimi ile örtüşmektedir. Helikopter ebeveynler çocuklarının her bir gelişim alanlarıyla ihtiyaç duyulandan daha fazla ilgilenen, zorlukları ve problemleri çocuklarının adına çözmeye çalışan (Cline ve Fay, 1990; Köroğlu, 2023) aşırı koruyucu ebeveynlerdir ve çocuğu tehlikelere karşı koruduklarını düşünmeleri de bir diğer özellikleridir (Bradley-Geist ve Olson-Buchanan, 2014). Helikopter ebeveynler kısa vadede çocuklarını rahatsız olabilecekleri durumlardan koruyorlarsa da uzun vadede sosyal, duygusal ve fiziksel gelişimlerini engellemektedirler (Odenweller, Booth-Butterfield ve Weber, 2014).

Özsoy vd. (2006) yapmış oldukları çalışmalarında, zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler incelenmiştir. Buna göre ebeveynlerin en çok “gelecek kaygısı yaşama, çocuklarının bir kaza ya da yaralanmasına ilişkin korku yaşama, çocuklarının davranışlarını kontrol etmede zorluk, çocukları için gerekli olan özel araçları sağlamada güçlük” yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında da ebeveynlerin, çocuklarına dair gelecek kaygısı yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Tehlikeli durumlar, çoğu zaman, çocuğun meraklı olmasından ve öğrenme isteğinden kaynaklanmaktadır. Meraklı olmak, her şeyi deneyimlemek, öğrenmeye çalışmak özellikle okul öncesi dönem çocuklarının gelişimsel açıdan en önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Zaman içerisinde bilişsel gelişimin ve öğrenme sonucunda oluşan şemaların etkisi ile tehlike içeren durumlardan uzaklaşmalar görülmektedir. Fakat gelişimsel geriliği bulunan çocuklarda zihinsel şemaların düzenlenmesi, tehlike durumlarının fark edilmesi bu durumlardan kaçınma becerileri ya çok geç gelişmekte ya da hiç gelişmemektedir. Onların bu özellikleri gerek ev gerek okul ve ev ve okul dışı ortamlarda, kısacası onların bulundukları her ortamda tehlikelere daha açık hale gelmelerine sebep olabilmektedir. Bu durumların önlenmesi için, gelişimsel geriliği bulunan çocukların oldukları ortamlarda, kendileri ile ilgilenen ebeveynlerine ve öğretmenlerine düşen sorumlulukları artırmaktadır. Bu sorumlulukların başında, çevre ve ortam düzenlemeleri gelmektedir. Özel durumu olan çocuklar için özel çevresel düzenlemeler gerekebilmektedir. İlgili düzenlemelerin etkili bir şekilde yapılabilmesi için de tehlike unsurlarının net bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Tüm bunların yapılabilmesi için verilecek öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Gelişimsel geriliği bulunan çocukların en çok vakit geçirdiği ortamlar belirlenebilir (örneğin ev içerisinde salon, mutfak, okul içerisinde sınıf, koridorlar, oyun parkları gibi). Yoğun zaman geçirilen ortamlarda, amaca hizmet etmeyen eşya ve materyallerin ortamdan çıkarılması/kaldırılması sağlanabilir.
- Ortamda bulunan materyallerin, araç-gereçlerin nasıl kullanılacağına ilişkin çocuklara bilgilendirmeler yapılabilir (bu bilgilendirmeler görseller aracılığıyla da desteklenebilir).
- Çocukların kullanması beklenen araç-gereçlere yönelik olarak beceri eğitimleri verilebilir.
- Çocukların, tehlikeli bir durumla karşılaştıklarında ne yapacakları, kimden yardım isteyebilecekleri çocuklara açık ve net bir şekilde anlatılabilir. Hatta buna yönelik olarak kimlerden nasıl yardım isteyebileceklerine dair bir şablon ya da not kâğıdı çocukların rahatlıkla ulaşabileceği çanta, pantolon cebi gibi yerlere konulabilir.
- Ebeveynlerin tehlike durumlarında ilk müdahalede bulunmalarına yönelik ilkyardım eğitimleri verilebilir.
- Ulusal basın aracılığıyla bilgilendirme ve bilinçlendirmeye yönelik kamu spotları hazırlanarak toplumun her kesiminin farkındalığının artması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri Ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 231-274.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 368-388.
- Bradley-Geist, J. C., Olson-Buchanan, J. B. (2014). Helicopter Parents: An Examination Of The Correlates Of Overparenting Of College Students. Education and Training, 56(4), 314-328. <https://doi.org/10.1108/ET-10-2012-0096>
- Capiello, M.M., Gahagan, S. (2009). Early Child Development And Developmental Delay In Indigenous Communities. Pediatric Clinics of North America; 56(6):1501-517.
- Cline, F. W., Fay, J. (1990). Parenting With Love And Logic: Teaching Children Responsibility. CO: Pinon.
- Creswell, J. W. (2016). Araştırma Deseni. (S.B. Demir, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- Dehghani, A., Kazemi, S., Mirzaei, S., Sadeghian, M.R. (2019). Accidents In Children Under 5 Years In Yazd Province. JDER, 2(1),38-49.
- Erdem, S.S., Bolu, F., Mayda, A.S. (2017). Annelerin Ev Kazalarına Yönelik Güvenlik Önlemlerinin Tanımlanması. Konuralp Tıp Dergisi, 9(2), 117-123.
- Erkal, S., Yertutan, C. (2012). Çocukların Okulda Kaza Geçirme Durumu Ve Okulda Kaza Geçirmelerini Önlemeye Yönelik Ebeveyn Davranışlarının İncelenmesi. Erişim Tarihi: 15.04.2023, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/sibelerkalkananyertutan>.
- Karasar, N. (2002). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karatepe, T., Akış, N. (2013). 0-6 Yaş Çocuklarda Ev Kazası Geçirme Sıklığı Ve İlişkili Faktörler. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 39(3), 165-168.
- Karatepe, T.U., Ekerbiçer, H.Ç. (2016). Çocuklarda Ev Kazaları. Sakarya Tıp Dergisi, 7(1), 69-73.
- Karasar, N. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Khan, S., Tauheed, N., Nawab, S., Afzal, S., Khaliq, N. (2019). Domestic Accidents Among Under-5 Year Children: A Study On The Modern Day Epidemic. International Journal of Community Medicine and Public Health, 6(4),1529-1535.
- Kıyak, Ü.E., Tuna, D.M., Tekin İftar, E. (2019). Zihin Yetersizliği Olan Bireylerde Güvenlik Becerilerinin Öğretimi: Kapsamlı Betimsel Analiz. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 20(1), 143-176.
- Köroğlu, A.Y. (2023). Anne-Baba Tutumları. Özlem Yılmaz Demirel ve Mahmut Yılmaz (Ed.), *Aile Yaşam Döngüsü ve Aile İçi İlişkiler* içinde (s. 187-209) Ankara: Eğiten Kitap.

- Odenweller, K. G., Booth-Butterfield, M., Weber, K. (2014) Investigating Helicopter Parenting, Family Environments, And Relational Outcomes For Millennials, *Communication Studies*, 65(4), 407-425. <http://doi.org/10.1080/10510974.2013.811434>
- Özdemir, U., Reşitoğlu, R., Tolunay, O., Çelik, T., Celiloğlu, C., Karakılıç, A., Çelik, Ü. (2016). Çocuk Acile Başvuran Ev Kazalarının Değerlendirilmesi. *Çocuk Acil ve Yoğun Bakım Dergisi*, 3(3), 146-50.
- Özsoy, S.A., Özkahraman, Ş., Çallı, F. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 8(3), 69-78.
- Patel, D. R, Greydanus, D. E, Calles, J. L., Pratt, H. D. (2010). Developmental Disabilities Across The Lifespan. *Disease-a-Month*, 56(6), 304-97.
- Sarı, H.Y., Girli, A. (2012). Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocuklarda Kaza Ve Yaralanma. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(4), 283-288.
- Tural Büyük, E., Güdek Seferoğlu, E. (2020). Annelerin Çocuklarının Ev Kazaları İle İlişkili Güvenlik Önlemlerini Tanılaması. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 201-206.
- Türk Dil Kurumu, (2022). Tehlike. Erişim Tarihi: 115.04.2023, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543-559.
- Vladutiu C.J, Casteel C, Marshall S.W, McGee K.S, Runyan C.W, Coyne-Beasley T. (2012). Disability and Home Hazards and Safety Practices in US Households. *Disability and Health Journal*, 5(1),49-54.

DEĞİŞEN TOPLUMDA DÜNYA AİLELERİ: AİLE ÖRÜNTÜLERİ VE HASTALIKTA, SAĞLIKTA EVLİLİKLER

Berfin VARIŞLI¹

İris KURDOĞLU²

Su ERGİN³

Daima senin, daima benim, daima bizim (Van Beethoven, 1866/2014).

Öz

Günümüzde dünya genelindeki toplumsal ilişkilerin birbiriyle bağlantılı olacak şekilde yoğunlaşmasının bir ifadesi olan küreselleşme süreçleriyle birlikte yaşanan hızlı değişim, toplumsal yapıyı ve yaşamı belirleyen kurumların değişimine neden olmaktadır. Aile, bu değişimi, yapısı ve örüntüleriyle derinden hisseden kurumların başında gelmektedir. Sanayileşme, modernleşme, kentleşme ve toplumsal rollerde gerçekleşen dönüşümler geleneksel ailenin işlevlerinin giderek farklılaşan süreçlerle karşılaşmasına, bu süreçlerin zorunlu bir sonucu olarak çekirdek aile modelinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Çekirdek aile, mevcut kültürel değerlerin bir kısmını bünyesinde barındırır da günümüz toplumlarının bireyselleşmiş yaşam deneyimlerinin bir sonucu ve geleneğin otoritesinde yaşanan değişime paralel olarak temelinde farklı ülkelerden ve kültürlerden gelen ya da farklı ülkelerde yaşayan bireyler arasında kurulan yeni aileler ortaya çıkmıştır. Bu yeni postmodern aileler, Ulrich Beck ve Elisabeth Beck-Gernsheim tarafından *dünya aileleri* olarak tanımlanmıştır. *Dünya aileleri*, günümüzde yapısal ve mekânsal sınırların belirsizleşmesi ile mümkün hale gelmiştir. Bununla birlikte günümüzde boşanma, küresel bir olguya dönüşmekte, yeniden evlenmelerse daha yaygın hale gelmektedir. Bu çalışmada dünya aileleri kavramından hareketle Türkiye’de ve dünyada ailenin değişen yapısı ve örüntüleri OECD ve TÜİK verilerinin desteğiyle incelenerek günümüz ailelerinin, *dünya aileleri* kavramı kapsamında değerlendirilebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile, küreselleşme, dünya aileleri, aile örüntüleri, sosyal değişim

¹Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, E-posta: berfinvarisli@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5051

²Doktora öğrencisi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji ABD, E-posta: iriskurdoglu@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4213

³Doktora öğrencisi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji ABD, E-posta: suergin@maltepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6398-122X

VARIŞLI B., KURDOĞLU İ., ERGİN S., (2024). Değişen Toplumda Dünya Aileleri: Aile Örüntüleri Ve Hastalıkta, Sağlıkta Evlilikler. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(62), 115-136. DOI:10.21560/spcd.vi.1327269

WORLD FAMILIES IN A CHANGING SOCIETY: FAMILY PATTERNS AND MARRIAGES IN SICKNESS, HEALTH

Abstract

Today, the rapid change experienced with the globalization processes, which is an expression of the intensification of social relations around the world, causes the change and transformation of the institutions that determine the social structure and life. Family with its structure and patterns is the leading institution that is deeply influenced by these changes. Industrialization, modernization, urbanization and transformations in social roles have led to the encounter of the functions of the traditional family with increasingly different processes, and the emergence of the nuclear family model as a necessary consequence of these processes. Although the nuclear family incorporates some of the existing cultural values, new families have emerged as a result of the individualized life experiences of today's societies and in parallel with the change in the authority of tradition, established between individuals coming from different countries and cultures or living in different countries. These new postmodern families are defined as *world families* by Ulrich Beck and Elisabeth Gernsheim-Beck. *World families* were made possible by the ambiguity of the structural and spatial frontiers of today's world. Subsequently, divorce became a global phenomenon while remarriage within this context has grown into something more widespread. In this study, it has been decided that families' changing structure, pattern and marriage in Türkiye as well as the world is evaluated in light of the data obtained from OECD and TSI and that today's families can be assessed within the scope of *world families*.

Keywords: *Family, Globalization, World families, Family patterns, Social change*

GİRİŞ

Küreselleşen dünya, sosyal ilişkilerin yoğunlaşarak toplumların ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda birbirine eklemlenmesinin bir sonucu olarak şekillenmiştir. Toplumsal ilişkilerin ve etkileşimlerin yerel olmaktan çıkarak küresel bir nitelik kazanması Marshall McLuhan'ın (1962) dünyayı "küresel bir köy"e benzetmesinde karşılık bulmuştur. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan devrimin toplumları birbirine yakınlaştıran etkisi dünyayı küçük bir topluluğa dönüştürürken beraberinde toplumsal yapıda gerçekleşen değişim ve dönüşümleri getirmiştir. İnternet, yeni uydu sistemleri, fiber optik kablolar ve kablosuz sistemler gibi teknolojik gelişmeler mesafeleri ortadan kaldıran, bireyin yaşamını uzaktakiyle bağımlılığa doğru kaydıran bilgi sistemleridir (Mills, 2013, s. 250). Giddens'in (2021, s. 32) ifadesiyle bu sistemler toplumsal ilişki ve etkileşimleri yerel bağlamlarından kopararak bireyleri küresel düzeyde birbirine bağlayan pratikler olarak insanlığın karşısına çıkarmaktadır. Böylece günümüzde zaman ve mekân yerel bağlamından uzaklaşarak küresel bir anlam taşımaya başlamıştır. Bu bağlamda Skype, Facebook ve Youtube gibi sosyal medya ağları, bireyler arası ilişkilerin kapsamını, yoğunluğunu ve hızını genişleterek küresel dünyanın bir parçası haline getirmiştir (Mills, 2013, s. 251). Bu tarz bir iletişim modeli, günümüzde bireylerin gündelik yaşamına önemli oranda entegre olmuştur. E-posta, sosyal medya platformları, görüntülü görüşme uygulamaları ve benzeri sistemler farklı coğrafyalarda yaşayan aile fertleri arasındaki güçlü etkileşimin sürdürülmesini olanaklı kılmıştır. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği göç dalgası ve coğrafi hareketlilik de farklı kültürlerden gelen insanların aile kurmasıyla aile yapısında bir dönüşümü meydana getirmiştir (Hertlein ve Blumer, 2013).

Günümüz postmodern dünyasında Beck ve Beck-Gernsheim'in (2014) *dünya aileleri* olarak kavramsallaştırdıkları yeni aile modeli, tanım itibariyle, temelinde farklı ülkelerden gelen ya da farklı ülkelerde yaşayan bireyler arasındaki kurulan aile bağlarını kapsamaktadır. Bu bağlamda dünya ailelerinin önemli bir ortak noktası küreselleşmiş dünyanın vücut bulmuş hali olmalarıdır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 9). Çağın tanıklık ettiği teknolojik gelişmeler, uzun mesafe ilişkilerinin yanı sıra aile fertlerinin farklı ülkelerde yaşamasını da mümkün kılmaktadır. Ülkeler arası katı ve keskin sınırların muğlaklaşmasıyla beraber farklı ülkelerden göç eden insanlar geldikleri toplumun fertleriyle yalnızca etkileşim kurmakla kalmayıp onlarla aileler de kurmakta ve/ya var olan ailelerine dahil olabilmektedir. *Dünya aileleri*, farklı kültürlerin bir araya geldiği, birbirine entegre olduğu ve kimi zaman da birbiriyle çatıştığı etkileşim alanlarına dönüşmüştür. *Dünya ailelerinin* üyeleri Batı'da daha iyi bir hayat kurmak için evlenen insanlardan, farklı kültürlerin bir araya gelerek aile kurumunu oluşturduğu örneklerle kadar uzanmaktadır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014). Bununla birlikte dünya aileleri, farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerden gelen bireyler tarafından da oluşturulabilmektedir. Dünyanın farklı bölgelerine dağılmış aileler küreselleşmiş dünyanın mümkün kıldığı bir olgudur. Bu ailelerin kuvvetli bağlar kurmasında daha önce bahsedilen teknolojik gelişmeler önemli bir rol oynamaktadır. Zira aileler, uzakta yaşayan aile fertleriyle etkileşim içinde olabilmek için bu yeni iletişim araçlarını kullanmaktadırlar. Özellikle Skype ve FaceTime gibi platformlar birbirlerinden ayrı yaşayan aile üyelerinin bağlarını canlı tutmaktadır (Gonzales ve Katz, 2016, s. 2685).

Tüm bunların bir sonucu olarak küresel çapta ailenin tanımı, ne olduğu, nerede olduğu ve kimlerden oluştuğu da radikal bir dönüşüm geçirmiştir. Bu çalışma, Ulrich Beck ve Elizabeth Beck-Gernsheim'in Aşkın Normal Kaosu (2012) ve Türkçe'ye "Uzak Aşk" olarak çevrilebilecek Distant Love (2014) adlı eserlerinde ortaya koydukları kuramsal çerçeveden hareketle, literatürde "küreselleşme, bireyselleşme ve aile" konularında yapılan çalışmaların bir değerlendirmesidir. Dolayısıyla, Beck ve Beck-Gernsheim'in (2014) öne sürdükleri, yeni bir aile tahayyülü olarak da nitelendirilebilecek dünya aileleri kavramından yola çıkarak küreselleşme ve bireyselleşme süreçleriyle paralel bir şekilde aile kavramını dönüştüren, aile yapısının çapını genişleten ve sınırlarını belirsizleşen unsurlar, uluslararası hareketlilik olanaklarındaki yeni kazanımlar temelinde tartışmaya açılmıştır. Bu kapsamda çalışma OECD ve TÜİK verilerinin de desteğiyle, dünyada ve Türkiye'de ailenin, aile örüntülerinin ve evliliklerin yapısal dönüşümünü dünya aileleri kavramsal çerçevesi kapsamında ele alarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel iki argümanı vardır. Bunlardan ilki yeni aile düzeni olarak da tanımlanabilecek ailenin, yapısal dönüşümüne rağmen toplumsal önemini muhafaza ettiğidir. İkincisiyse ailenin dayanışmacı ve bireyin yaşamındaki kolaylaştırıcı rolünün günümüz toplumlarında etkisini devam ettirdiğidir. Ancak küresel anlamda birbirine bağlanan dünya toplumlarında mekân giderek yerelden uzaklaşırken bireyler arasındaki mesafenin şehirler ve/ya ülkelerarası boyutta artması, farklı ülke vatandaşlarının, farklı kültürel artalanlara sahip bireylerin aileler kurmasına olanak tanımaktadır. Dünya aileleri, farklı kültürel ve toplumsal art alanlardan bireylerin oluşturdukları ailelerin yaygınlaşmasının bir tezahürüdür. Bu çalışmada öncelikle ailenin yapısal dönüşümü istatistiksel veri ışığında ele alınacak, sonrasında dünya aileleri kavramı çerçevesinde günümüzde evlilik kavramı, farklı evlilik biçimleri, boşanmalar ve yeniden evlilikler ile değerlendirilecektir. Başlıkta yer alan "hastalıkta, sağlıkta" ifadesinin seçilmesinin iki nedeni vardır. İfade, eşlerin evlenirken birbirlerine ettikleri sadakat yeminine bir gönderme niteliği taşımaktadır. İfade, aynı zamanda risk toplumu teorisini olan Beck'in (2006, s. 333) "ileri sanayileşmenin kaçınılmaz yapısal koşulu olarak tasvir ettiği "risk" kavramının aile bütünlüğünü tehdit edebilecek sorunları barındırması açısından kullanılmıştır.

1.1. Günümüzde Ailenin Dönüşümü

Sanayi Devrimi öncesi geleneksel toplumlarda hâkim aile yapısı çok işlevli, dayanışmacı ve akrabalık bağlarının kuvvetli olduğu geniş ailedir (Mayowa ve Ekiti, 2019; Turğut, 2017). Geleneksel değerlerle çevrilen geniş aile, özellikle kırsalda yaygın olarak görülen anne, baba, çocuk, kuzen, büyükanne, büyükbaba gibi kapsamlı ilişkiler ağından oluşan bir yapıdadır. Geniş aile genellikle aile üyelerinin bir arada yaşadığı ve/ya çoğu zaman bir arada olduğu ve “biz duygusu”nun ön plana çıktığı, çoğunlukla erkeklerin sorumluluk üstlendiği, bir anlamda toplumsal bir örgüttür. Ekonomik bir birim ya da ortaklaşa bir işletme özelliği de taşıyan geleneksel geniş ailede mülke sahip olan birey değil, akraba topluluğudur (Dündar, 2022, s. 42). Mülk, ailenin en yaşlı erkeğinin kontrolü altında bulunurken aile içindeki iş bölümü yaşa ve cinsiyete bağlı olarak şekillenmektedir. Geleneksel aile modelinde anne, baba ve çocuk aynı çatı altında ve aynı ülkede yaşar, aynı dili konuşur, aynı ülkenin vatandaşlığına ve etnik kökene sahiptir. Bu modelde baba, çalışarak para kazanırken, anne evdeki yaşamın sürekliliğini sağlamaktadır. Genellikle aile, çiftin ilk evliliği sonucu ortaya çıkmıştır ve çocuklar da ebeveynlerin biyolojik çocuklarıdır (Kaufman, 2000; Nicholson, 2016). Sanayi Devrimi sonrası geniş aile yapısı kent toplumlarında dönüşüme uğramış; anne, baba ve evlenmemiş çocuk(lar) dan oluşan çekirdek aile yapısına evrilmiştir (Inglehart, 2018).

Sanayileşme, toplumsal yapının bireysel, ekonomik, siyasal ve kültürel bağlamda çözülmesinin ardından dünyanın yeni bir yapılanma sürecine girmesinin önemli bir adımıdır. O döneme kadar ağırlıklı olarak insan gücüne dayanan üretim, yerini gelişmiş makineler aracılığıyla gerçekleşen üretime bırakmıştır. İş yaşamını önemli ölçüde değişime uğratan sanayileşme ile birlikte ev ve iş yeri ayrılmış, kadınlar da üretimin bir parçası olarak çalışma hayatına aktif bir şekilde katılım sağlamaya başlamıştır. Aynı zamanda bireyler yaşadıkları yerleri bırakarak daha iyi bir iş ve yaşam adına büyük şehirlere göç etmiş, sosyal ilişkiler, yaşam şekilleri ve standartları farklılaşmıştır (Bahar, 2015, s. 58). Yaşanan bu değişimler coğrafi ve toplumsal hareketliliği artırmış, söz konusu hareketlilik demografik ve kültürel yapının dönüşmesine neden olmuştur. Farklı kültürden bireyler kentlerde bir araya gelerek melez kültürel kimliklerin oluşmasına yol açmıştır. Bir anlamda farklı kültürlerin karşılaşması farklı alt kültürlerden gelen bireylerin bir arada yaşamalarına da olanak tanımıştır. Dolayısıyla tüm bu süreçler ailenin yapısında görülen değişimin tetikleyici unsurları olarak görülebilir.

Sanayileşme ve modernleşme süreçlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan çekirdek aile, kentlerin sosyal ilişki, iş ve yerleşme düzeni gibi özellikleri ve bu özelliklerin kendine özgü yaşam biçimleri ve pratikleri sebebiyle bir anlamda “kent ailesi” olarak da kabul edilmektedir (Çapcıoğlu, 2018, s. 25). Çekirdek aile ve sanayi toplumu arasındaki toplumsal bağ Talcott Parsons’ın Toplumsal Sistem Kuramı içinde yer alan aile çözümlemesinde karşılık bulmuştur. Parsons’a göre çekirdek aile sanayi toplumunun ihtiyaçlarına uyumlu bir yapıya sahiptir, zira kentlerde yaşayan evli çiftler tarafından oluşturulmuştur ve ekonomik farklılaşma çekirdek aile ile ideal bir şekilde karşılanmıştır (Sadıkoğlu, 2019, s. 237). Parsons (1949) sanayileşmeyle birlikte eşlerin akrabaların otoritesinden bağımsız bir nitelik kazandığını, üretimin aile yeri olmaktan çıkıp fabrikalarda gerçekleşmeye başladığını dile getirmektedir. Bununla beraber çekirdek aile, çalışma sistemi açısından geleneksel geniş ailenin olası çatışmalarını engelleyen, aile bağlarından kaynaklanan kayırmalar yerine evrensel değerlerin öne çıktığı bir yapıyı da desteklemektedir (Dündar, 2022, s. 50). Parsons’a göre endüstri toplumunun tüm taleplerine cevap vermesi bağlamında çekirdek aile, genel toplumsal yapıyla kurduğu ilişki ve sahip olduğu yeni yapısıyla uzmanlaşmış bir aile olarak ortaya çıkmaktadır (Sadıkoğlu, 2019, s. 236).

Türkiye’de de geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır. Türkiye’de 2008 yılında 4 kişi olan ortalama hane halkı büyüklüğünün, azalma eğilimi göstererek 2021 yılında 3,23 kişiye düştüğü görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de hane halkı tipleri merkeze alındığında geniş ailenin toplam hane halkı içindeki oranı %13,5’tir (TÜİK, 2022a). Türk aile yapısının tarihsel geçmişine bakıldığında Türkler; avcı ve toplayıcı düzenden yerleşik düzene geçiş İslamiyet’i kabul ettikten sonra Türk aile yapısında değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir (Epik vd., 2017, s. 50). Bu dönemde anne, baba ve çocuktan oluşan ailenin önemi gittikçe artmış ve aile bağları kuvvetlenmiştir. Bunun yanı sıra İslamiyet sonrası dönemde en önemli sosyal bağın merkezi olan ailede genellikle iktidar kadın ve erkek arasında eşit bir şekilde paylaşılmaktadır. Erkek çocuk doğuran kadının statüsü diğerlerine göre daha yüksektir. Kadın hem ailede hem de kimi zaman devlet yönetiminde söz sahibi konumdadır ve hem eşi hem de çocukları üzerinde söz sahibidir (Ersöz, 2010, s. 168). Osmanlı Döneminde bu iktidar devam etmektedir (Gökce, 2017, s. 55). Kadın özel alan ve kamusal alanda karar verici rolünü devam ettirmiştir. Cumhuriyet Döneminde ise kentli nüfusun artışıyla geniş aile yerini çekirdek aileye bırakmıştır (Vergin, 1991). Kırdan kente göçle birlikte ekolojik çevre de değişim göstermiştir.

Günümüzde ilerleyen bilgi ve iletişim teknolojileri ve gelişen dijital ağlar aracılığıyla küresel anlamda birbirine bağlanan dünyanın önemli bir kısmı akışkan hale gelen çok yönlü süreçlerin etkisi altına girmiştir. 1990'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yıllarla birlikte yaygınlaşan internet tabanlı uygulamalar dünya genelinde yerleşik kullanıma geçmiştir. Dijitalleşen dünyada iletişim kurmak ve bilgiye ulaşmak kolaylaşırken emeğin örgütlenmesi ve ilişkiler buna bağlı olarak gündelik yaşam pratikleri yeniden tanımlanmaya başlamıştır (Hardt ve Negri, 2018, s. 296). İnternet tabanlı iletişim kanalları aracılığıyla kurulan yeni bağlar, geleneksel bağların zayıflamasına yol açmıştır. Bireyselleşmenin artışıyla kişiler toplumsal grupların ya da toplulukların bir üyesi olmak yerine geç ya da postmodern döneme özgü bir özellik olarak tekil halde de var olabilmektedir (Özcan, 2011). Bunun yanı sıra, günümüzde birey sahip olduğu kimliğiyle ekonomik, teknolojik ve modern eylemlere katılabildiği ölçüde var olmakta, amaçlar ve araçlar dünyasını birleştirebildiği ölçüde başarılı kabul edilmektedir. Modernleşme, akılcı, bilimsel ve teknolojik çerçevenin yaygınlaştırılmasıdır ve bu bağlamda modernleşme, toplumsal yaşamın aile, ekonomi ya da siyaset gibi çeşitli alanlarının giderek artan bir şekilde farklılaşmasını içermektedir (Touraine, 1995, s.15). Tüm bu süreçleri düşünsel modernleşme başlığı altında ele alan Beck'e (2011, s. 13) göre içinde bulunulan dönem sürekliliklerin ve kopuşların iç içe geçtiği, toplumsal yaşamın çoğu alanının ise geleneklerin etkisinden bağımsızlaşarak daha fazla seçimi ve planlamayı zorunlu kıldığı bir çağdır: "(Tüm bunlar) insanın kendini birey olarak oluşturmaya, planlamaya, tasarlamaya, başarısız olduğu takdirde ise suçu kendinde aramasına teşvik etmektedir" (Beck, 2011, s. 9). Neticede, Beck'in (2011, s. 11) bireyselleşme süreçleri olarak tanımladığı kişisel yaşamda gerçekleşen bu temel değişimler meslek yaşamını, kadın-erkek rollerini ve çekirdek ailenin yapısını değişikliğe uğratarak alternatif aile ve yaşam modellerine zemin hazırlamaktadır. Zira toplumun ve değer yargılarının değişimiyle günümüzde bireyler arasında yeni talepler ve zorunluluklar ortaya çıkarken planlamalar ve kararlar bir anlamda serbest bir yapı kazanmaktadır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012, s. 103). Modern topluma geçişle birlikte yaşamın akışı genel anlamda bireyselleşmenin etkili hale geldiği bir yapıya dönüşmüştür.

Anthony Giddens'in yaklaşımına benzer bir biçimde Zygmunt Bauman da (2012, s. 8) insanlığın geçirdiği çok yönlü dönüşümler üzerinde zamansal ve mekânsal mesafelerin teknoloji aracılığıyla azalmasının önemli etkileri olduğunu düşünmektedir. Öyle ki küreselleşmeyle birlikte fiziksel engeller ya da zamansal uzaklar ortadan kalkarken "burası ve orası arasındaki ayrım" anlamını yitirmiştir (Bauman, 2012, s. 24; Sadıkoğlu, 2021, s. 47). Mesafeler yaklaşmış, buna bağlı olarak da bireyler, toplumsal gruplar ve toplumlar birbirine yakınlaşmıştır. Öte yandan, Bauman'a (2019) göre ortaya çıkan "yeni yurtsuzluk" durumu bireyselliği ve özgürlük hissini tetiklerken kırılgan bir yapıya sahip aile ve evlilikler günümüzde sürekli kalıcılığın ve birleştiriciliğin zayıf temsilleri olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bireyselleşmenin hâkim bir noktaya gelmesiyle beraber farklı aile modelleri de toplumsal yapı içinde kendine yer bulmaya başlamıştır. Tek ebeveynli ailelerin artması, yeniden evlenme sonucu kurulan aileler, çocuksuz evlilikler bahsedilen alternatif aile modellerine örnek olarak gösterilebilir (Bengtson, 2001). Öte yandan Beck ve Beck-Gernsheim'a (2012, s. 335) göre geleneksel bağlardan kopuş, bir anlamda bireye sorumluluklardan uzaklaşma olanağı sunmaktadır. Bu kimileri için bir özgürleşme vesilesi olarak algılanabilirken özellikle geleneksel anlamda ailenin kutsal dünyasının görüntüsünün de derin yaralar almasına neden olmaktadır. Weber'in (1961, s. 83) ifadesiyle dünyanın büyüden arındırılması beraberinde içsel vatansızlık ve dünyadan yalıtılmış duygusunu da getirmektedir. Aslında tüm bu çözümler bireyselleşme sürecinin basamaklarını oluşturmaktadır, zira yüzyıllar süren gelişim aşamaları geleneksel paradigmaların aşınmasına bireyin ise yeni sorun ve sorularla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. Bugün artık evlilikler yeni bir anlam, yeni bir konum kazanmaktadır. Gerçekliğin ve kimliğin sosyal inşası evliliklerin temel motifi haline gelirken aşk ve kimlik birbirine karışmış bir yapı sunmaktadır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012, s. 101).

1.2. Küreselleşen Ailenin Yeni Tezahürü: "Dünya Aileleri"

İçinde yaşanan dünya modernliğin ötesinde oluşan, geçmişten belirgin farklılıklara sahip yeni bir toplumsal düzene işaret etmektedir (Giddens, 2021, s. 50). Bu düzen postmodernizm olarak tanımlanabilmektedir. Postmodernizm, modern çağ olarak kavramsallaştırılan modern dönem ile onu izleyen çağı betimlemek için kullanılan bir terimdir (Best ve Kellner, 2016, s.17). Postmodern toplum sosyal, kültürel ve ekonomik sınırların ortadan kalktığı, güvencesizliğin hâkim olduğu bir toplum olarak tezahür etmektedir. Bununla birlikte, postmodern dönemin toplumsal yapısı çeşitlilik, olumsuzluk, belirsizlik ve yaşam dünyalarının çoğullaşması gibi unsurlarla nitelenmektedir (Bauman, 2019). Bu durum mikrodan makroya, bireyden yapıya pek çok alanda kendini göstermektedir. Bireylerin yaşamlarında da toplumsal yaşamda da hâkim olan teknoloji ve dijital bilginin ön plana çıktığı, geleneksel norm ve değerlerin değişime uğradığı ve/ya ortadan kalktığı yeni bir düzen ve sistem olarak tanımlanabilecek postmodern toplumda, etkileşim ve yaşam öncelikleri değişip dönüşmekte, rol ve statüler muğlaklaşmaktadır. Modern dönemin temel amaçları toplumun ve kimliklerin istikrarını sağlamakken postmodern çağ müphemliği, ön görülemezliği ve yeni risk ve güvensizlik türlerini getirmektedir (Giddens, 2002).

Toplumsal yapı, toplumsal etkileşim, konumlanış ve kadın erkek ilişkilerini topyekûn dönüştüren bu yeni dünya düzeninde aile, Beck ve Beck-Gernsheim'in (2014) dünya aileleri olarak kavramsallaştırdığı bir yapıya dönüşmüştür. Dünya aileleri heterojen, dinamik, değişime açık, genellenemeyen, küreselleşmeyle birlikte değişimi tetikleyen yeni bir aile modeli tahayyülüdür. Aslında dünya aileleri küreselleşmenin bireysel ve toplumsal anlamda vücut bulmuş halidir. Zira küreselleşme dünyayı bir bütün olarak kavrayan aynı zamanda coğrafi ve kültürel düzenlemelerin dayattığı kısıtlamalardan uzak, dünya genelinde toplumsal ilişkilerin yoğunlaştığı, bireylerin ise tüm bu süreçlerin daha kolay bilincine varabildiği eğilimler kümesidir (Marshall, 2021, s. 449). Günümüzde yerel ve uzak arasında toplumsal biçim ve olaylara dayanan ilişkilerin sahip olduğu esnek yapı (Giddens, 2021, s. 67) aileleri bağlayan mekânsal sınırlamaları da giderek ortadan kaldırmaktadır. Bugün artık farklı ülkelerden göç eden insanların evlilikleri, uzak mesafe ilişkileri, tek başına çocuk büyüten ebeveynler, evlat edinmiş çiftler yaygınlaşmaktadır (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 9).

Küresel toplumun bir projeksiyonu niteliğindeki dünya aileleri, ulusal, dini, kültürel veya etnik sınırların aşıldığı bir aile yapısına tekabül etmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014). Bu tür aileler, ebeveynler arasındaki kültür farkları nedeniyle, farklı yaşam biçimlerini, düşünce kalıplarını, gündelik yaşam pratiklerini ve değerleri aynı çatı altına sığdırmaktadır. Bu nedenle, dünya aileleri bir anlamda kültürlerarası yeni bir gerçeklik inşa etmektedir. Her ne kadar bireysel farklılıklar olsa da genel anlamda ailenin devamı açısından çok kültürlü aileleri önemli kararlar beklemektedir (Falicov, 1995, s. 232-233). Özellikle farklı ülke vatandaşlarının oluşturdukları, ebeveynlerin farklı ülke vatandaşları ve/ya farklı toplumların fertleri oldukları ailelerde kimin ülkesinde yaşanacağı, çocukların kimin dilini konuşacağı, çocuklara hangi dilde ad verileceği ve hangi bayramların kutlanacağı gibi konular dünya aileleri için alınması gerekebilecek önemli kararlar arasında yer almaktadır. Bununla beraber farklı ülke vatandaşı olan ebeveyn, ailenin kurulduğu ülkede yabancı konumunda kalabilmektedir. Kimi durumlarda ise bir taraf yoksulluk ya da açlık gibi zorluklar görmüş olabilmekte ve yeni ortamındaki insanlardan çok farklı deneyim, kaygı ve endişelere sahip olabilmektedir. Özellikle fiziksel görünümü, davranışları ya da dili anlaşılır biçimde farklıysa, bu ebeveyn toplum içinde "öteki" olarak etiketlenilmektedir (Beck-Gernsheim, 1998, s. 62). Bu durumda kendi ülkesinde yaşayan taraf göreceli olarak daha avantajlı konumdayken diğer taraf daha savunmasız bir konumda kalabilmektedir. Bu ikilik hali farklı kültürlerden/toplumlardan gelen eşler arasındaki bağın zorluklarla birlikte ve/ya zorluklara rağmen güçlenmesine neden olabilirken ya da tam tersi eşler ve/ya ebeveynler arası çatışmaların artmasına ve sonuç olarak ailenin kırılma noktasına gelmesine de yol açabilmektedir (Beck-Gernsheim, 1998, s. 63).

Beck ve Beck-Gernsheim, dünya ailelerini, farklı kültürlerin birbiriyle aktif ve sürekli etkileşim halinde olması olarak tanımlamaktadır (Beck-Gernsheim, 2007; Beck ve Beck-Gernsheim, 2014). Yeni aile düzeni olarak da yorumlanabilecek dünya ailelerine örnek olarak iki farklı ülkeden göç eden bir çiftin anavatanlarından farklı bir coğrafyada kurdukları aileler, farklı dine mensup çiftlerin oluşturdukları aileler ve gelişmiş ülkelerde görece “rahat ve güvenli bir yaşam” elde etmek uğruna o ülkenin bir vatandaşıyla evlenen bireylerin oluşturdukları aileler gösterilebilir. Dolayısıyla dünya aileleri sadece romantik bir çekim sonucu değil, farklı amaçlar doğrultusunda da oluşabilmektedir. Özellikle üçüncü dünya ülkesi vatandaşları, bir yabancıyla evliliği “gelişmiş dünya ülkelerine giden bir bilet” olarak görebilmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 12-13). Bununla beraber evlilikte bir diğer önemli faktör bireylerin sosyo-ekonomik statüleri ve eğitim durumlarının, yaptıkları evlilikler üzerindeki etkisidir. Ekonomik açıdan ve eğitim açısından görece dezavantajlı konumdaki bireyler, ekonomik özgürlükleri olmadığı ya da kısıtlı olduğu için de evliliği ve eğer bir boşanma gerçekleşmişse yeniden evliliği düşünebilmektedir (Giddens vd., 2018).

Beck ve Beck-Gernsheim’a (2014) göre bu yeni aile yapısında varsıl ailelerin yaşlı üyelerinin ve/ya çocuklarının bakımından ya da evin temizliğinden sorumlu olmaları için işe alınan, genellikle görece yoksul ülkelere gelen kadın işçiler ailenin diğer fertleriyle etkileşim içine giren yeni kurgusal birer üyesi olmaktadır. Bu durum “kurgusal akrabalık” kavramı dahilinde düşünülebilir. John Ogbu (1978, 1991) ve Signithia Fordham (Fordham ve Ogbu, 1986) tarafından ortaya atılan “kurgusal akrabalık ağı”, üyelerini besleyen, koruyan ve destekleyen karşılıklı dayanışma ve yardım sistemi olarak bireylerarası etkileşime hizmet etmektedir. Günümüzde yeni aile bağlarında da Meksika, Ekvator, Gana gibi ülkelere öğretmen, avukat, veteriner veya mühendis gibi farklı meslek gruplarından çoğunlukla iyi eğitime sahip ve genellikle kadın işçiler, göç etmiş oldukları varsıl ülkelere “vasıfsız işçi” statüsünde çalışarak ailelerine para yollamaktadır. Onların işvereni konumundaki kadınlar ise yaşadıkları ülkenin sosyal refahından pay alarak çoğunlukla toplumun itibarlı mesleklerini icra edebilmektedirler. Aile fertleri gibi bakım sağlayan, ilgi ve şefkat gösteren bu kişilere akrabalarımız ve ailenin kan bağı olmayan üyeleriymiş gibi davranılmaktadır (Karner, 1998, s. 70). Bu kişilerle bağ kuran aile üyeleri onlara genellikle “abla”, “teyze” gibi ifadelerle seslenmektedir. Dolayısıyla farklı kültürel yapılardan gelen, farklı dili konuşan ve farklı ülkelerin vatandaşları olan ve birini diğerinin “öteki” olarak konumlandığı bireyler, farklı amaçlar doğrultusunda kurdukları dünya ailelerine dahil olabilmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 15-16).

Beck ve Beck-Gernsheim (2014, s. 15), dünya aileleri ve dünya vatandaşları arasında önemli bir ayrıma da değinmektedir. Dünya vatandaşlığı, orta ve üst sınıfa mensup bireyleri betimleyen bir terimdir (Bourguignon ve Morrisson, 2002). Bu bireyler, farklı kültürlere aşinadır ve/ya bu kültürler hakkında derinlemesine bilgi sahibidir. Dahası, kendi ülkelerinden farklı ülkelere zorunlu olarak değil, isteyerek ve kendi özgür iradeleriyle gitmektedirler (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 15). Bir bireyi dünya vatandaşı olarak tanımlayabilmek için onun kültürel değişimlere kolayca uyum sağlayabilmesi ve hoşgörülü (Güzelyurt vd., 2020, s. 337) olması beklenmektedir. Dünya vatandaşı kültürleri iyi tanıyan ve farklı kültürler arasında karşılaştırma yapabilen kişidir (Akbiyık, 2018, s. 2). Dünya ailelerinde ise durum farklıdır. Bu farklılığı açıklamak amacıyla Beck ve Beck-Gernsheim (2014, s. 15) dünya ailelerinin oluşum süreçlerine değinirler. Onlara göre dünya ailelerine mensup birçok birey, dış dünya konusunda bilgi sahibi değildir ve farklı ülkelere karşı açık fikirli olamayan bir tutum sergilemektedir. Kimileri daha önce doğmuş olduğu kentten hiç ayrılmamıştır. Bu bireyler, uluslararası sahnede kendilerini evinde hissetmekte zorlanabilirler ve yabancı bir dil bilmeyebilirler. Onlar için “yabancı” olan her şey temkinle yaklaşımları gereken bir olgudur. Bahsedilen bireylerin bir kısmı, kendi ülkelerindeki çatışmalar, iç savaşlar ve sürgün gibi nedenler sonucu ülkelerini istemsizce terk etmek durumunda kalmıştır. Dünya genelinde yer alan çatışmalar, dünya ailelerinde de aile bireyleri arasındaki etkileşimlerin olumsuz yönde etkilenmesi anlamında tezahür etmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 13-14). Dış dünyanın çatışmaları her ailede belli bir derecede kendini göstermektedir. Bazı ailelerde bu çatışma daha şiddetli yaşanırken diğer ailelerde daha az yoğunlukta gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda iki ülke arasındaki gerilim veya küresel eşitsizlikler, dünya ailelerinin de kendi içinde deneyimledikleri olgular haline gelebilmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 13-14).

1.3. Evliliğin Yapısal Dönüşümü

Her ne kadar günümüzde aile tanımı farklı sosyal yapılar içinde değişiklik gösterse de aile olgusunun önemli bir bileşeni de evliliktir. Giddens’a (2012, s. 246) göre evlilik, iki yetişkin bireyin arasında sosyal olarak gerçekleşen ve onaylanan cinsel birleşmedir. DPT’ye (1993) göre ise evlilik, bir sosyal yapı dâhilinde mevcut normlarla uyumlu bir şekilde, örf ya da medeni hukuk açısından meşru bir bağ kurarak aile kurumunun topluluk tarafından kabul edilmesini sağlayan olgudur. O halde evliliği, sadece bir birliktelik olarak ele almak yerine toplumların ve nesillerin devamını sağlayan, kadın ve erkeğin birlikteliklerinden doğan her türlü yetki ve sorumluluğun bir sözleşme sonucunda üstlenilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür (Bağlı ve Sever, 2005, s. 11).

Evlilik toplumsal yaşamı belirleyen ve toplumsal yaşam tarafından belirlenen bir ilişki sözleşmesidir. Kùltürler arası farklılıklar nedeniyle evliliğe yüklenen anlamlar toplumdan topluma değişim gösterse de genel anlamda evlilik “bir kan ilişkisinin kabùlü”nü (Turner, 2014, s. 364) ortaya koyan, bir tören ya da ritüelle başlanan yaşamsal bir seyahattir. Ancak toplumların sürekli değişen ve dönüşen yapısı nedeniyle belirli dönemlerde toplum nezdinde evliliğin önemi konusunda değişimler gör÷lmüştür. Örneğin geçmişte gelişmiş toplumlarda evlilik, bireyin bekârlıktan evli konumuna geçmekle farklı bir statü sahibi olduğu düşüncesine dayanırken bugün pek çok çift evlenmeden birlikte yaşamayı tercih edebilmektedir (Sánchez Gassen ve Perelli-Harris, 2015).

Evlilik aynı zamanda, eşlerin yaşamı beraber geçirme kararına bağlı olarak, onların kişisel özellikleri, aile yapısıyla şekillenen meşru bir birliktelik ve özerk bir etkileşim alanıdır. 19. yüzyıl öncesinde eş seçimi ağırlıklı olarak anne ve baba tarafından belirlenirken, evlilikler de daha ziyade ekonomik nedenlerle gerçekleşmekte, genellikle ekonomik ortaklık ya da çocuk yetiştirmek amaçlı kurulmaktaydı. Sonrasında çocukların yetiştirilmesi ve hayat deneyiminin paylaşılması ile birlikte çiftlerin birbirine karşı sevgi beslemeye başlamasıyla devam etmekteydi. Bu anlamda evlilik gerek mutluluğu gerekse problemleriyle beraber bireylerin büyük bir çoğunluğunun varmak istediği normal bir amaç olarak kabul edilmekteydi (Geçtan, 1984). Evli olmayı toplumda bir statü sahibi olmak olarak görmek ise o yıllarda yaygın bir tutumdur (Timurtürkan, 2022, s. 201). Dahası, geleneksel toplumlarda evliliğin sonlanması hayat boyu kalacak bir leke olarak algılanmaktaydı. Bireyin itibarını kalıcı olarak zedeleyeceği için evliliği sona erdirmeye kararı, büyük çatışmaların olduğu ailelerde son çare olarak başvuru olan bir olguydu (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 55).

21. yüzyılda ise evliliğin farklı bir yansımasından da bahsetmek mümkündür. Bugün çok sayıda insan artık iş, okuma ya da tatil amaçlı sınırları geçmekte ve bu yolla tanışıp evlenebilmektedir. Coğrafi hareketlilik farklı kültürlerden gelen insanların evlenmelerini mümkün kılmakla beraber evlilik, coğrafi hareketliliğin nedeni de olabilmektedir. Daha yoksul ülkelerden gelen insanların evlilik yoluyla farklı bir ülkede daha iyi bir yaşam arayışı, bir evlilik göçü dalgası getirmiştir (Beck-Gernsheim, 2011, s. 80). Öte yandan küresel dünyada bireyselliğin kazandığı önem, daha fazla insanın evliliği tercih etmemesine neden olmaktadır. Kolektivitinin önemini yitirmesi, bireylerin maddi ve manevi öznel iyi oluşlarını ve/ya çıkarlarını ön plana almaları, birçok Batı ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de evlenme ve yeniden evlenme oranlarında düşüşe ve boşanma oranlarında da artışa yol açmaktadır. Bununla beraber bahsedilen gelişmeler, aile kurumunun dağıldığı anlamına gelmemektedir. Bugünün dünyasında değişen değerler doğrultusunda evlilik kavramı yeniden yapılandırılmaktadır (Chakraborty, 2022, s. 66). Diğer taraftan günümüzde modernliğin ve bireyselleşmenin bir sonucu olarak evliliklerin ve aile formlarının alanında ve yapısında dönüşümler gerçekleştiği kabul gören bir olgu olsa da toplumsal değişimlerin hız kazandığı dönemde evliliğe yüklenen anlamlar bireylerin içinde yaşadığı kültüre, ekonomik yapıya, kırsal ya da kentsel yaşam biçimlerine ve sosyal ortama göre değişiklik gösterebilmektedir (Sezen, 2005, s.185). Örneğin Türk toplumunda yaygın olarak görülen evlenme biçimlerinden biri görücü usulü evliliğidir. Görücü usulü evlilikler aile büyüklerinin ya da akrabaların otoritesinin hâkim olduğu, çoğu zaman dayanışmacı ve bütünlleştirici bir anlam taşıyan aynı zamanda soyun devamı, ekonomik dayanışma gibi amaçlara da sahip bir evlilik türüdür (Gürbüz, 2019). Örneğin, TÜİK’in 2022 yılında yayımlanan “Aile Yapısı Araştırması”nın sonuçlarına göre 2021 yılında Türkiye’de evliliklerin %56,8’i görücü usulü olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2022b). Aynı araştırmada bireylerin eşlerini nasıl seçtikleri incelendiğinde, evliliklerin %46,1’i görücü usulü ve kendi rızasıyla, %34,9’u kendi kararı ve ailesinin rızasıyla, %10,7’si görücü usulü ve kendi görüşü sorulmadan aile kararıyla, %5,3’ü kaçma/kaçırılma ve %2,7’si kendi kararı ve ailesinin rızası dışında gerçekleştiği görülmektedir (TÜİK, 2022b). Aile Yapısı Araştırması, 2006 yılında da T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nce gerçekleştirilmiş ve bu araştırmaya göre ise evlilik deneyimi olan kişilerin %61’i görücü usulüyle evlendiği görülmüştür. Bu kişilerin yarısı ailesinin kararıyla, diğer yarısı ise görücü usulü olmasına rağmen kendi kararıyla evlendiğini dile getirmiştir. Aynı araştırmada bireylerin %31’inin ailesinin onayını alarak kendi seçimiyle evlendiği ve ailenin bilgisi, izni veya onayı olmadan kendi kararıyla evlenenlerin ve kaçarak evlenenlerin oranının da %8 civarında olduğu tespit edilmiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2014). Yaklaşık 15 yıl arayla yapılan bu iki çalışmadan elde edilen sonuçlar karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, görücü usulü evliliğin Türk toplumsal yapısında geçerli bir evlilik biçimi olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir.

1.4. Boşanma Olgusu ve Dünyada ve Türkiye’de Artan Boşanma Oranları

Boşanma olgusu, eşlerin evliliğini hukuken bitirmesi şeklinde tanımlanabilmektedir (Battal vd., 2008, s. 21). Günümüzde bireyselleşmenin artması sonucu evliliklerde tarafların bireysel istek ve arzuları daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu istekler yerine gelmediğinde evliliklerde problemler çıkabilmekte ve çiftler boşanabilmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 56).

Boşanma oranlarının artmasında birtakım etkenler rol oynamaktadır. Kadınların ekonomik özgürlüklerinin artması, evli kadınların sorunlu bir evliliği sürdürme zorunluluğunu azaltarak, ayrı bir ev ve düzen kurabilmesini kolaylaştırmaktadır. İkinci olarak boşanma sonucu dağılmış bir aileden gelmek veya erken yaşta evlenmek yine boşanma oranlarında artışın birer nedeni olarak görülmektedir (Giddens vd., 2018, s. 404-405). Tüm bu gelişmelerin ışığında bireylerin boşanma olgusuna yaklaşımının yıllar içinde önemli dönüşümler geçirdiği gözlemlenebilmektedir. Aile içindeki iletişim eksikliğiyle birlikte boşanmanın toplumsal kabülündeki artış, boşanma oranlarının artmasında önemli bir rol oynamaktadır (Görgün-Baran, 2004). Bununla birlikte, boşanma ve mutsuz evlilikler arasında mutlak bir bağ bulunmamaktadır. Mutsuz bir evlilik sürdüren bir çift, belli nedenlerden dolayı yasal olarak ayrılmayı tercih etmeyebilir. Buna boşanmanın sonuçlarından duyulan endişeler, çocukları için bir arada kalmayı seçenler veya ekonomik nedenlerden ötürü evliliğini devam ettiren eşler örnek olarak gösterilebilir (Gigy ve Kelly, 1993, s. 173).

Toplumdan topluma değişiklik gösterse de bugün gerek küresel gerekse ulusal anlamda evlenme oranları azalırken boşanma oranları artmaktadır. Sosyal refah düzeyinin daha gelişmiş olduğu toplumlarda boşanma oranları daha yüksek iken Asya ya da Latin Amerika ülkelerinde boşanma oranları daha düşük seyretmektedir. Örneğin, ABD’de 2019 ve 2020 için kaba boşanma hızı sırasıyla binde 2,7 ve binde 2,3 iken, Malezya, Japonya ve Güney Kore’de bu rakam binde 1,6’ya kadar gerilemektedir (WPR, 2023). Bu farklılığın bir nedeni, bu toplumların farklı kültürel değerlere sahip olmasıdır. Bir diğer önemli neden ise ekonomik faktörlerde gizlidir. Bireylerin ekonomik ve sosyal güvence sorunları yaşadıkları daha yoksul ülkelerde boşanma oranlarının daha düşük olduğu gözlemlenmektedir (Aydın ve Baran, 2010).

Türkiye’de boşanma istatistiklerinde, dünyadaki eğilime paralel olarak önemli bir artış gözlemek mümkündür. TÜİK verilerine göre 2001 yılında Türkiye’de boşanan çiftlerin sayısı 91 bin 99’dur, bu sayı 2020 yılında 136 bin 570’e, 2021 yılında 175 bin 779’a, 2022 yılında 180 bin 954’e yükselmiştir (TÜİK, 2023). Ülkemizde boşanma nedenleri de aile yapıları göz önüne alındığında farklılık göstermektedir. Bu nedenler arasında sorumsuz ve ilgisiz davranma %32,2’lik bir oranla ilk sırada yer alırken onu %14,1 ile aldatma, %9,8 ile evin ekonomik geçimini sağlayamama izlemiştir (TÜİK, 2022b).

1.5. Evlilik Sonrası Evlilik: Yeniden Evliliğin Toplumsal Temelleri

Evlilik sonrası evlilik kararı çiftlerin yeni bir yaşam düzeni oluşturmak adına attıkları bir adımdır. Bu adımın ilk uğraşını yeni bir ilişkiye başlamak oluştururken ardından bunu, yeni bir aile kurma çabası ve akrabalık bağlarının tekrar güçlendirilmesi takip etmektedir (Coleman vd., 2000). Yeniden evlenme düşüncesine farklı toplumsal ve bireysel faktörler etki edebilmektedir. Örneğin kişinin önceki evlilik ve akabinde boşanma deneyimi, yeniden evlenmeye karşı tutumunda etkili olabilmektedir. Boşanmanın nedeni fark etmeksizin, ayrılan çiftlerde boşanma sonrası psikolojik problemler meydana gelebilmektedir. Belli durumlarda bireyler, boşanmanın sonucu oluşan psikolojik problemlerle baş etmek için yeniden evlenmeyi seçebilmektedir. Yeniden evlenmeyi cazip kılan diğer faktörler ise evli hayata duyulan özlem, yalnız kalma isteksizliği, ekonomik ya da toplumsal nedenlerdir (Çobanoğlu ve Tek, 2021, s. 8095).

Evlilik sonrası evlenme kararı belli değişkenler açısından ele alınıp değerlendirilmesi gereken bir süreçken bu karar özellikle çocuklu çiftler arasında daha zorlu ve karmaşık bir yapıya bürünebilmektedir. Zira konu çocuklar açısından ele alındığında aile ebeveynliği sosyal ortamı olmayan bir gerçeklik olarak görülebilir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2012, s. 293). Günümüzde artan boşanma oranları nedeniyle çocukların önemli bir kısmı doğduğu evde ebeveynleriyle birlikte büyümemektedir. Ayrılmış yaşamlar çocuklar üzerinde kısa ya da uzun vadede önemli etkilere sahiptir. Freud'a (2011, s. 89) göre özellikle küçük çocuklar için ebeveynler her türlü inancın "yegâne otoritesi ve kaynağıdır" ve aile içindeki çatışmalar yeni yetişmekte olan çocuk için kötü bir ortam sağlamaktadır.

Boşanmalar hukuken gerçekleşse de boşanan çiftlerin ilişkisi ayrılık sonrası ebeveynlik olarak sürmekte; ortak çocukların ortadan kaldırılamaz varlığı çiftlerin çok katmanlı ve çok yönlü olarak birbirlerine bağlı kaldıklarının bir ifadesi olabilmektedir. Başka bir ifadeyle boşanma seçici ve sınırlı olarak mümkün olabilmektedir. Çünkü boşanma kararı sadece ebeveynle ilgili bir durum değildir. Bu karar çocuklar açısından ikili bir hayatın başlaması anlamına gelmektedir. Çocuklar önce çekirdek ailesinin negatif ilişkisi üzerinden sosyal ve duygusal anlamda bölünmüş bir ilişki yaşamaya başlamakta (Beck ve Beck-Gernsheim 2012, s. 292), ardından ebeveynleriyle ilişkilerini yeni kurulan 'yeni geniş aile' sınırları üzerinden kurmak zorunda kalmaktadır. Yeniden evlenmenin kabul gören bir olguya dönüşmesi günümüz toplumlarında Giddens'in (2012, s. 274) iki çekirdekli aileler, Sezal'ın (2002, s. 169) da yeni geniş aile, olarak adlandırdığı bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Her iki kavram da en az bir ebeveynin üvey anne ya da baba olduğu aileleri tanımlamaktadır. Yeniden evlenen bireylerin büyük bir kısmı, evde yaşamayan fakat düzenli bir şekilde eve gelen çocukların üvey anne ya da babası olmaktadır. Bu yeni aile gerçekliği, çocuklar için belli sorunları da beraberinde getirebilmektedir (Giddens vd., 2018, s. 406). Başka bir evde yaşayan biyolojik ebeveyn, çocuğu üzerinde hâlâ önemli bir etkiye sahiptir. Boşanmış bir çiftten birinin ya da her ikisinin de yeniden evlenmesi, bu çift arasında gerginliklere yol açmakta, bu durum da bir anlamda arada kalmış çocukları etkileyebilmektedir. Üvey çocukların büyük bir kısmının genel olarak iki farklı

evi olur ve her evin farklı bir düzeni ve aile fertlerinin de farklı tutumu ve alışkanlıkları vardır. Bu durum beraberinde karmaşa ve zorluklar yaratabilmektedir. Çocuğun üvey ebeveyne nasıl hitap edeceği, biyolojik ebeveynin çocuğunu alırken eski eşinin yeni eşiyle nasıl bir iletişim kuracağı gibi sorunlar, üvey ailelerde problemler yaratabilmektedir. Aile yapısı üzerine yapılan araştırmalar, özellikle üvey aileye sahip kız çocuklarının bu durumdan olumsuz etkilendiğini göstermiştir (Giddens vd., 2018, s. 407).

Beck ve Beck-Gernsheim, boşanma ve yeniden evlenme konusuna küresel bir bakış açısıyla yaklaşarak günümüzde özellikle Batı toplumlarında sayıları giderek artan, boşanmış anne ya da babaların çocuklarıyla oluşturdukları tek ebeveynli ailelerin ve boşanmış bireylerin birbirleriyle evlenmeleri sonucunda oluşan “yamalı” (patchwork) ailelerin (Beck ve Beck-Gernsheim, 2014, s. 1) *dünya aileleri* kavramı içinde değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmektedirler. Bu açıdan bakıldığında yazarlara göre birbirini izleyen (yeniden) evlilikler ve boşanmalardan kaynaklanan tek ebeveynli aileler de *dünya ailelerine* birer örnektir. Beck ve Beck-Gernsheim’in kavramsal çerçevesinden yola çıkarak ülkemizde de tek ebeveynli ve/ya yeniden evlenme pratiklerinin örneklerine rastlanmaktadır. Türkiye’de 2021 yılında toplam hanehalkının %10,1’ini tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan aileler oluşturmaktadır. Toplam hanehalklarının %2,3’ünü baba ve çocuklardan oluşan, %7,8’ini ise anne ve çocuklardan oluşan ailelerin oluşturduğu görülmektedir (TÜİK, 2020a). Öte yandan boşanmaların ve yeniden evlenmelerin artışıyla ortaya çıkan “yamalı” (patchwork) ailelerde birçok ebeveynin ve çocuğun, daha önce yaygın olmayan ve bir anlamda iki ayrı ailenin fertlerinin oluşturduğu yeni bir aileye sahip olduğu görülmektedir. TÜİK’in 2020 yılı verilerine göre 2011-2019 yılları arasında Türkiye’de yeniden evlenenlerin çoğunluğunun daha önceki evliliğini boşanma sebebiyle bitirmiş olan kişiler olduğu görülmektedir. Kadınlarda boşanma sonrası yeniden evlenme 2001 yılında 37.066 iken 2019 yılında bu rakam 68.277’ye yükselmiştir; erkeklerde ise boşanma sonrası evlenenlerin sayısı 2001’de 42.150’den 2019’da 72.662’ye yükselmiştir (Çobanoğlu, Tek, 2021, s. 8104). Dolayısıyla, Türkiye de dâhil olmak üzere uluslararası bağlamda aile kavramı tarihsel önemini korumaya devam etmektedir. TÜİK’in “Yaşam Memnuniyeti Araştırması” sonuçlarına göre bireylerin %67,6’sı kendilerini en mutlu eden yer olarak aile kurumunu göstermiştir (TÜİK, 2022). Buna paralel olarak ilk evlilikler kadar Beck ve Beck-Gernsheim’in dünya aileleri kapsamında ele aldığı, yazarların “yamalı (patchwork) aile” olarak kavramsallaştırdıkları yeniden evlilikler de küresel ve ulusal anlamda yaygın hale gelmektedir. Yeniden evlilik çatısı altında, aile yapısının yeni eş, onun çocukları ve ebeveynlerini de içine alacak şekilde belirlenmesi, aile içi rollerin, beklentilerin ve ilişkilerin de bu doğrultuda ve aile üyelerince tanımlanması ailenin yapısal dönüşümü içinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan yeniden evlenme, gerek bireyler arası ilişkilerde gerekse toplumsal uyum süreçlerinde bazı yaşam kısıtlarını içerebilmektedir. Bu doğrultuda, sosyal politikaların mevcut hizmet ve olanaklarının günümüzde nadir görülen bir toplumsal gerçeklik olmaktan çıkan yeniden evlenme olgusunu da içine alacak şekilde güncellenmesi; ailelere sağlanan ekonomik, sosyal, psikolojik ve rehberlik destek hizmetlerinde kapsam genişliğine gidilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Ulusal sınırların aşılarak küresel anlamda ülkelerin ve insanların birbirine daha yakın hale gelip daha fazla etkileşime geçtiği küresel dünya düzeni doğası gereği değişime açık olan toplumsal yapı üzerinde önemli dönüşümler yaratmaktadır. Özellikle teknolojik gelişme ve ilerleme söz konusu küresel akışın en önemli faktörüdür. Küreselleşme bir değişim sürecinin ifadesidir ve dünyanın önemli bir bölümünde kültürel, ekonomik, siyasal ve kurumsal olarak -makro ve mikro düzeyde- toplumsal konumları etkisi altına alan bir eğilim olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Küreselleşmenin sahip olduğu derin anlamı Bauman'da (2020, s. 109) karşılık bulan şekliyle “yeni dünya düzensizliğine” gönderme yapmaktadır.

Küreselleşme süreçlerine paralel olarak toplumların şahit olduğu ve deneyimlediği önemli değişimler beraberinde toplumsal kurumlarda da değişim ve dönüşümleri getirmektedir. Sosyal değişimden en çok etkilenen ve sosyal değişime yön veren kurumların başında aile gelmektedir. Aile yalnızca biyolojik bir birlik değildir; aynı zamanda ekonomik ve psikolojik işlevlere, eğitim, toplumsallaştırma, kültürel anlam kodlarının ve davranış biçimlerinin bireye aktarılması gibi yapısına özgü niteliklere sahiptir. Ek olarak çocukların bakımı, yetiştirilmesi ve toplum yaşamına hazırlanması aile kurumunun içinde gerçekleşmektedir. Bireyin aile ile bağı tüm yaşamı boyunca varlığını sürdürmektedir. Her ne kadar 21. yüzyılda ilerleyen teknoloji ve gelişen dijital ağlar aracılığıyla küresel anlamda birbirine bağlanan dünyada toplumsal etkileşim de sahip olduğu bağlamdan ayrılarak zaman ve mekân içinde yeniden yapılandırılrsa da aile birincil etkileşim alanı olma işlevini sürdürmeye devam etmektedir.

Modernleşme ve sanayileşme ile hız kazanan toplumsal değişimler 19.yy'dan itibaren dünyayı etkisi altına almaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte görünür hale gelen küreselleşme süreçleriyle birlikte toplumsal değişimin hızı ve yoğunluğunda gerçekleşen köklü dönüşümlerle farklı bir döneme girilmiştir. Kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişme, emek piyasasında değişen talepler, coğrafi ve sosyal hareketlilikte artış, bireyselleşmenin hâkim bir konuma gelmesi, bireylerin yaşam pratiklerinde ve önceliklerinde yaşanan dönüşüm ve kadınların iş gücüne daha fazla katılması modern topluma geçişle yaşamın genel akışındaki önemli dönüşümler olarak görülebilir. Aile, bu dönüşümlerin etkisi altında kalırken küresel çapta ailenin tanımı, ne olduğu, nerede olduğu ve kimlerden oluştuğu da radikal bir dönüşüm geçirmiştir. Günümüzde evliliğin ve ailenin işlevlerinde gerçekleşen değişimlerin önemli göstergeleri olarak ele almak mümkündür.

Dünya aileleri, aile yapısının çapını genişleten, sınırlarını belirsizleştiren, postmodern bir aile tahayyülüdür. İdealize edilen çekirdek ve geniş aile modellerine bir alternatif olarak *dünya aileleri*, toplumun en temel yapı taşı olan aile kurumuna, sahip olduğu anlamın gerçekliğiyle bağını koparmadan bir alternatif oluşturmaktadır. *Dünya aileleri*, uluslararası hareketlilik olanaklarıyla farklı kültürlerden ve/ya farklı coğrafyalardan bireylerin birbirleriyle aktif ve sürekli olarak bir arada olduğu yeni bir aile modeline işaret etmektedir. Boşanma oranlarındaki yükselişe paralel olarak sayıları hızla artan tek ebeveynli aileler ve ikinci evliliğini yapan çiftler de *dünya aileleri* kapsamına girmektedir. Dünya genelindeki istatistiklere bakıldığında tek ebeveynli hanelerin çoğunluğunu kadınların yönettiği görülmektedir. OECD ülkeleri genelinde 0-5 yaş arası çocukların yaklaşık %12'si tek ebeveynle yaşamakta, bunların %92'si ise annesiyle birlikte yaşamaktadır (Ospina ve Roser, 2020). Öte yandan, boşanma oranlarındaki artış ve yeniden evlilik fikrinin kentli toplumlarda daha yaygın hale gelmesi, bunun yanı sıra farklı ülke vatandaşlarının kurdukları aileler, Türkiye'deki ve dünyadaki mevcut ailelerin, *dünya aileleri* modeline evrilme yönelimine işaret etmektedir. Geline nokta, sosyal değişimin bir yansıması olarak ülkemizde de yeni olarak nitelendirilebilecek *dünya ailelerini* gözlemlemek mümkündür. 2023'te yayımlanan TÜİK verilerine göre, yabancı damatların sayısı 2022 yılında 6 bin 161'dir ve bu toplamda Türkiye'deki damatların %1,1'ini oluşturmaktadır. Yabancı gelinlerin sayısı ise 28 bin 571'dir ve rakam da toplam gelinlerin %5,0'ini oluşturmaktadır. Uyrukları dikkate alındığında yabancı gelinler arasında %14,6 ile Suriyeli gelinler birinci sırada yer almıştır. Suriyeli gelinleri % 10,1 ile Azerbaycan Türkleri ve % 9,8 ile Özbekler izlemiştir. Yabancı damatlar uyruklarına göre incelendiğindeyse % 25,2 ile Almanlar birinci sırada yer almaktadır. Onları % 20,7 ile Suriyeliler ve % 5,5 ile Avusturyalılar takip etmektedir. Bununla birlikte Türkiye genelinde boşanma hızına bakıldığında kaba boşanma hızı 2001'de 1,41 iken, 2022'de 2,13'e yükselmiştir (TÜİK, 2023). Buna karşın evliliklerde de artış görülmektedir. Evlenen çiftlerin sayısı 2021 yılında 563 bin 140 olarak kaydedilmiş, 2022 yılında bu rakam 574 bin 358'e ulaşmıştır. Kaba evlenme hızı 2022 yılında binde 6,76 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2023). Sonuç olarak aile bir toplumsal kurum olarak makro, mezo ve mikro düzlemde sahip olduğu temel kabuller kapsamında değişim ve dönüşüm geçirmiş ve farklı alternatiflere kapı aralamış olsa da bugün içinde bulunulan çağda varlığını ve önemini aynı derecede sürdürmeye devam etmektedir. Beck'in (2021, s.159) ifadesiyle "evlilik ve aileden çıkan yol yeniden evlilik ve aileye varmaktadır".

KAYNAKÇA

- Akbıyık, M. (2018). Dünya Vatandaşı Olmak. *Panorama Khas*, 27, 50-52.
- Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2021). Türkiye’de Yeniden Evlenme Olgusu: Cinsiyet ve Psiko-sosyal Değişkenler Bağlamında Bir Değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 8092-8118. <https://doi.org/10.26466/opus.935681>
- Aydın, O. ve Baran, G. (2010). Toplumsal Değişme Sürecinde Evlenme ve Boşanma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 117-126.
- Bağlı, M. ve Sever, A. (2005). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (Ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sorarat. *Aile ve Toplum*, 2(9).
- Bahar, H. İ. (2015). Sosyoloji. İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Battal, A. (Ed.). (2008). *Boşanma Sebepleri, Bilimsel Araştırma Projesi Uygulama Sonuçları. İstanbul: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü ADAG Vakfı (Akademik Dayanışma Araştırma ve Geliştirme Vakfı). İstanbul: Eflatun Matbaacılık.*
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite*. (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Z. (2020). *Bireyselleşmiş Toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beck, U. (2006). Living in the World Risk Society: A Hobhouse Memorial Public Lecture given on Wednesday 15 February 2006 at the London School of Economics. *Economy and Society*, 35(3), 329-345.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (K. Özdoğan, B. Doğan, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (2004). Families in a Runaway World. *The Blackwell Companion to the Sociology of Families*, 499-514.
- Beck-Gernsheim, E. (1998). On the Way to a Post-Familial Family: From a Community of Need to Elective Affinities. *Theory, Culture and Society*, 15(3-4), 53-70.
- Beck-Gernsheim, E. (2007). Transnational Lives, Transnational Marriages: A Review of the Evidence from Migrant Communities in Europe. *Global Networks*, 7(3), 271-288.
- Beck-Gernsheim, E. (2011). The Marriage Route to Migration of Border Artistes, Transnational Matchmaking and Imported Spouses. *Nordic Journal of Migration Research*, 1(2), 60-68.
- Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (2012). *Aşkın Normal Kaosu*. (N. Ermiş, Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Beck, U. and Beck-Gernsheim, E. (2014) *Distant Love: Personal Life in the Global Age*. Cambridge: Polity Press.
- Best, S. and Kellner, D. (2016). *Postmodern Teori: Eleştirel Soruşturmalara*. (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bourguignon, F. and Morrisson, C. (2002). Inequality Among World Citizens: 1820–1992. *American Economic Review*, 92(4), 727-744.
- Chakraborty, G. (2022). Challenges Before the Institution of Marriage in the Era of Globalisation. *Indian Journal of Law and Justice*, 13(1), 65-77.
- Coleman, M., Ganong, L. and Fine, M. (2000). Reinvestigating Remarriage: Another Decade of Progress. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1288-1307.
- Çapcıoğlu, İ. (2018). Sekürleşen Toplumda Bireyselleşen Aile. *Turkish Studies*, 13(2), 19-34.
- Çobanoğlu, A. ve Tek, S. (2021). Türkiye’de Yeniden Evlenme Olgusu: Cinsiyet ve Psiko-sosyal Değişkenler Bağlamında Bir Değerlendirme. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(44), 8094-8118.
- DPT. (1993). *Türk Aile Yapısı Araştırması*. Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dündar, Ö. Z. (2022). Değişen ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri. N. Adak, (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile* içinde (s. 39-64). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Epik, M. T., Çiçek, Ö. ve Altay, S. (2017). Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Roller. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(38), 35-58.
- Ersöz, A. G. (2010). Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Roller. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(6), 167-182.
- Falicov, C. J. (1995). Cross-Cultural Marriages. N. Jacobson, A. S. Gurman (Ed.), *Clinical Handbook of Couple Therapy* içinde (s. 231-246). New York: Guilford Publications.
- Fordham, S. and Ogbu, J. U. (1986). Black Students’ School Success: Coping with the Burden of “Acting White.” *Urban Review*, 18(3), 176-206.
- Freud, S. (2011). *Sevgi ve Cinsellik Üzerine*. (A. Kanat, Çev.). İzmir: İlyas Yayınevi.
- Geçtan, E. (1984). *İnsan Olmak*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Giddens, A. (2010). *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Ero-tizm*. (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2021). *Modernliğin Sonuçları*. (E. Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A., Duneier, M., Appelbaum, R. P. and Carr, D. (2018) *Introduction to Sociology*. New York: W.W. Norton and Company.
- Gigy, L. and Kelly, J. B. (1993). Reasons for Divorce: Perspectives of Divorcing Men and Women. *Journal of Divorce and Remarriage*, 18(1-2), 169-188.
- Gonzales, C. and Katz, V. S. (2016). Transnational Family Communication as a Driver of Technology Adoption. *International Journal of Communication*, 10, 2683-2703.
- Gökce, H. (2017). Dünyü, Bugünü, Yarını ile Aile. *Sosyoloji Notları*, 1(1), 50-63.

- Görgün-Baran, A. (2004). Türkiye'de Aile İçi İletişim ve İlişkiler Üzerine Bir Model Denemesi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (1), 31-42.
- Gürbüz, A. (2019). Türk Romanında Görücü Usulü Evlilikler (1971-1980). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 67-86.
- Güzelyurt, T., Kabul, S., Tokay, N., Kösen, N. ve Şık, A. (2020). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Dünya Vatandaşlığı Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*. 3(1), 335-343.
- Hardt, M. ve Negri A. (2018). *İmparatorluk*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hertlein, K. M. and Blumer, M. L. (2013). *The Couple and Family Technology Framework: Intimate Relationships in a Digital Age*. New York: Routledge.
- Inglehart, R. (2018). *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press.
- Karner, T. X. (1998). Professional caring: Homecare workers as fictive kin. *Journal of Aging Studies*, 12(1), 69-82.
- Kaufman, G. (2000). Do Gender Role Attitudes Matter? Family Formation and Dissolution Among Traditional and Egalitarian Men and Women. *Journal of Family Issues*, 21(1), 128-144.
- Marshall, G. (2021). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınbay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mayowa, I. O. and Ekiti, A. (2019). Family Institution and Modernization: A Sociological Perspective. *International Journal of Humanities and Sciences*, 9(8), 99-105.
- McLuhan, M. (1962). *Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Canada: University of Toronto Press.
- Mills, M. (2013). Globalisation and Family Life. Abela, A. ve Walker, J. (Ed.), *Contemporary Issues in Family Studies: Global Perspectives on Partnerships, Parenting and Support in a Changing World* içinde (s.249-259). New Jersey: John Wiley and Sons.
- Nicholson, L. (2016). The Myth of the Traditional Family. *Feminism and Families* içinde (s. 27-41). New York: Routledge.
- Ogbu, J. U. (1978). *Minority Education and Caste*. New York: Academic Press.
- Ogbu, J. U. (1991). Immigrant and Involuntary Minorities in Comparative Perspective. M. A. Gibson, J. U. Ogbu (Ed.), *Minority Status and Schooling: A Comparative Study of Immigrant and Involuntary Minorities* içinde (s. 3-33). New York: Garland Press.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2016). OECD Family Database. Erişim Tarihi: 11 Mayıs 2023, https://www.oecd.org/els/family/SF_3-3-Cohabitation-forms-partnership.pdf
- Ospina, E. and Roser, M. (2020). Marriages and Divorces. Erişim Tarihi: 6 Ekim 2023, <https://ourworldindata.org/marriages-and-divorces>.

- Özcan, B. (2011). Tüketim, Risk ve Bireyselliğin Artan Önemi. *Journal of Economy, Culture and Society*, 36, 83-98.
- Parsons, T. (1949). The Social Structure of the Family. R. N. Anshen (Ed.). *The Family: Its Function and Destiny* içinde (s.173-201). New York: Harper.
- Sadıkoglu, Z. Z. (2019). 1920-1960 Yılları Arasında ABD'de Aile Sosyolojisi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 215-253.
- Sadıkoglu, Z. Z. (2021). Risk Bilinçli Annelik: Uzman Risk Söylemlerinin Annelik Deneyimi Üzerindeki Etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 41(1), 43-71.
- Sánchez Gassen, N. and Perelli-Harris, B. (2015). The Increase in Cohabitation and the Role of Union Status in Family Policies: A Comparison of 12 European Countries. *Journal of European Social Policy*, 25(4), 431-449.
- Sezen, L. (2005). Türkiye'de Evlenme Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11(27), 185-195.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2006*. (2. Baskı). Ankara.
- Timurtürkan, M. (2022). Aile Birliğinin Bozulması: Boşanma ve Yeniden Evlenme. N. Adak, (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile* içinde (s. 201-218). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Touraine, A. (1995). *Modernliğin Sonuçları*. (H. Tufan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turğut, F. (2017). Tarihsel Süreçte Aile Kurumunun Dönüşümü ve Geleceğine Yönelik Çıkarımlar. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 93-117.
- Turner, B. S. (2014). *Klasik sosyoloji*. (İ. Çetin, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2023). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2023*. Erişim Tarihi: 5 Nisan 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437anddil=1>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK). (2022a) *İstatistiklerle aile, 2021*. Erişim Tarihi: 10 Nisan 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2021-45632>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022b). *Türkiye aile yapısı araştırması, 2022*. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2023, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>
- Van Beethoven, L. (2014). *Beethoven's Letters (1790-1826)* (Vol. 2). (G. Wallace, Çev.). Cambridge University Press. (Orijinal çalışma basım tarihi 1866).
- Vergin, N. (1991). Toplumsal Değişme ve Türkiye'de Aile. *Aile Yazıları* II. B. Dikeçligil, A. Çiğdem. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı.
- Weber, M. (1961). *General Economic History*. H. M. Palyi (Ed.). (F. H. Knight, Çev.). London: Collier MacMillan.
- World Population Review (WPR) (2023). *Divorce Rates by County, 2023*. 7 Nisan 2023, <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/divorce-rates-by-country>

ENGELLİ İŞ KOÇLUĞU PROGRAMININ ENGELLİ BİREYLERİN İSTİHDAMINA KATKISI: NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

Abdulkadir DEVELİ¹

Hüseyin MOLLAOĞLU²

Öz

Engelli bireyler, toplumsal hayata tam katılım konusundaki engeller nedeniyle sosyal dışlanma riski altında olan önemli bir nüfusu temsil etmektedirler. Bu sosyal sorunun üstesinden gelmek amacıyla İŞKUR, aktif istihdam politikaları çerçevesinde iş koçluğu hizmetini başlatmıştır. Bu araştırma, engelli bireylerin iş bulma, iş gücü piyasasına aktif katılımlarını ve işte başarılı olma süreçlerini detaylı bir şekilde inceleyerek, Engelli iş koçluğu programlarının bu süreçlere olan katkısını değerlendirmeyi hedefleyen bir nitel araştırmadır. Araştırma, toplam 13 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir; bu katılımcıların 4'ü kadın, 9'u erkektir. Veriler, mülakat yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Toplanan veriler, MAXQDA nitel veri analiz yazılımı ile detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları, özellikle eğitim eksikliğinden kaynaklanan iletişim sorunları ve sosyal beceri eksikliklerinin iş arama süreçlerinde mülakatlar ve işyeri ilişkileri gibi sorunlara yol açabildiğini göstermektedir. Araştırmanın sonuçları, iş koçluğu programlarının engelli bireylerin iş bulma ve sürdürme süreçlerine olumlu katkılar sağladığını ve bu programların bu süreçlerde önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engellilerin istihdamı, İŞKUR, aktif istihdam politikaları, engelli iş koçluğu

Çalışma "Engelli İş Koçluğu Modeli: Ankara İli Örneği" isimli yayımlanmamış doktora tezinin sonuçlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Bölüm E-posta: adeveli@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7800-0225

²Trabzon Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüğü, E-posta: huseyin.mollaoglu@aile.gov.tr, ORCID: 0009-0003-2753-3624

DEVELİ, A. MOLLAOĞLU, H. (2024). Engelli İş Koçluğu Programının Engelli Bireylerin İstihdamına Katkısı: Nitel Bir Araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(62), 137-160. DOI:10.21560/spcd.vi.1376250

THE CONTRIBUTION OF DISABILITY JOB COACHING PROGRAMS TO THE EMPLOYMENT OF INDIVIDUALS WITH DISABILITIES: A QUALITATIVE STUDY

Abstract

Individuals with disabilities represent a significant portion of the population at risk of social exclusion due to barriers to full participation in society. In an effort to address this social issue, İŞKUR has initiated employment coaching services within the framework of active employment policies. This research is a qualitative study aimed at examining the employment processes of individuals with disabilities, including their job search, active participation in the labor market, and success in the workplace. Specifically, it seeks to evaluate the contribution of Disability Employment Coaching programs to these processes. The study was conducted with a total of 13 participants, including 4 females and 9 males. Data were collected through interviews and analyzed in detail using MAXQDA qualitative data analysis software. The findings of the study indicate that communication issues and social skill deficiencies resulting from educational gaps can lead to challenges in job search processes, interviews, and workplace relationships. The results of the research emphasize the positive contributions of employment coaching programs to the employment and retention processes of individuals with disabilities, highlighting the significant role these programs play in these processes.

Key Words: *Employment of individuals with disabilities, İŞKUR, active employment policies, Disability Employment Coaching.*

GİRİŞ

Engelli bireyler, toplumsal hayata tam katılım konusundaki zorluklar nedeniyle sosyal dışlanma riski altında olan önemli bir nüfusu temsil etmektedir. Ancak, engelli bireyler toplumun çeşitliliğini ve zenginliğini yansıtan bir kesimi oluşturmalarına rağmen ne yazık ki sıkça sosyal dışlanma ve ekonomik kısıtlamalarla karşılaşır (Gündüz, 2007).

Sosyal dışlanmalar, işgücü piyasasında karşılaştıkları engellerle özellikle belirgin hale gelmektedir. Engellilerin karşılaştığı diğer sorunlar arasında eğitim, yoksulluk, rehabilitasyon, ulaşım, çevre, konut, erişilebilirlik, istihdam ve sosyal güvenlik gibi önemli konular bulunmaktadır (Bezmez ve Yardımcı, 2010: 165). Bu olumsuz etkenlerin yanında genel yaşam kalitesini etkileyen sağlık sorunları, finansal güvence eksiklikleri de engelli bireylerin, iş hayatına katılmasını zorlaştırmaktadır (Marmot, 2005; Curnock vd., 2016; Emerson vd., 2011).

Bu dışlanma, engellilerin istihdam, eğitim, sağlık hizmetleri ve diğer temel yaşam fırsatlarına erişimini engelleyen çeşitli engeller nedeniyle ortaya çıkar (Mamatoğlu vd., 2015). Engelli bireyler, iş, gelir, eğitim ve mesleki eğitimde eksiklikler yaşarlar, bu da onların kendi yaşamlarını yönlendirme yetilerini zayıflatır (Mamatoğlu, 2015).

Engellilerin dünya genelinde ve Türkiye'de işgücüne katılımı ve istihdamı düşük olup, bu durumun hem uluslararası hem de Türkiye içinde ciddi bir sorun olduğu görülmektedir (WHO, 2011; TÜİK, 2013). Engelli bireylerin işgücüne katılımını engelleyen faktörler, bireysel ve dışsal engeller olarak iki ana kategoride incelenebilir. Bireysel engeller, kişisel ilişkiler ve sosyal becerilerde güçlükler, iletişim sorunları ve rutin değişikliklere uyum sağlama zorluklarını içerebilir (Hagner ve Cooney, 2005; Scheef, 2016). Diğer bir sorun engelli vatandaşların eğitim seviyesinin düşük olmasıdır. Ülkemizdeki engelli vatandaşların düşük eğitim seviyeleri ve mesleki bilgi yetersizlikleri nedeniyle istihdam fırsatları kısıtlanmaktadır (Orhan, 2011).

Dolayısıyla bu durum ülke ekonomisine de olumsuz etki yapmaktadır (Çelebi, 2013). Araştırmalar, eğitilmiş engellilerin iş bulma ve gelir elde etme olasılıklarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Ozawa ve Yeo, 2006). Engelli bireylerin işgücüne katılımını engelleyen dışsal engeller arasında dışlanma, damgalanma, işveren tutumları, yanlış inançlar, iş yeri düzenlemeleri, uyarılma maliyetlerinin algılanması ve düşük maaş ödenmesi bulunmaktadır (Erickson vd., 2014; Kocman vd., 2017; Hernandez vd., 2000).

Bu sorunların çözüme kavuşturulabilmesi veya etkilerinin azaltılabilmesi için farkındalık oluşturma büyük bir önemi vardır. Bu noktada, merkezi yönetim, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve medya, bu farkındalık oluşturma çabalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Engelli bireylere yönelik mesleki eğitim ve istihdam fırsatlarının artırılması, bu alandaki yerel yönetimlerin önemli bir rol oynamasını gerektirmektedir (Ünsür, 2020).

Engelli bireylerin işgücüne katılımını artırmak amacıyla birçok ülke çeşitli politika önlemleri almıştır. Ancak, bu politikaların tutarlı bir şekilde uygulanmaması, eşitsizlikleri artırabileceği gibi, Bu nedenle, engellilerin işgücüne katılımını artırmak için etkili politika önlemlerine ihtiyaç vardır. Bu eksiklikleri telafi etmek ve üstesinden gelmek için bir dizi aktif iş gücü piyasası programı geliştirilmiştir.

Aktif istihdam politikaları, işsizliği azaltmanın ötesinde, iş arayanlar için fırsatları artırmayı, işgücünü niteliklendirmeyi, yeni iş bulmalarına yardımcı olmayı, işe girişlerini kolaylaştırmayı, yoksulluğu azaltmayı ve istihdam edilebilirliği artırmayı amaçlar (Kluve, 2014). Bu kapsamda, işsizlerin genel olarak hedef alındığı genel nitelikli programlar ve özel dezavantajlı kesimlere odaklanan programlar gibi iki ana araç kullanılır (Uşen, 2007).

Genel nitelikli programlar, işsizlerin iş arama süreçlerini kolaylaştırmayı hedefler. Bu programlar, esnek çalışma düzenlerini yaygınlaştırma, mesleki becerileri geliştirme için eğitimler, işe yerleştirme ve danışmanlık hizmetleri, genç işsizlere iş deneyimi kazandırma gibi çeşitli araçlarla uygulanır (Uşen, 2007).

Özel dezavantajlı kesimlere yönelik programlar ise, özellikle engelli bireylerin istihdamını artırmayı amaçlar. Türkiye'de 2018 yılı itibarıyla engelli nüfusun yüksek olmasına rağmen, istihdam oranları düşük ve kota açığı mevcuttur. TÜİK verilerine göre, engeli nedeniyle çalışamaz durumda olan kişi sayısı 4.040.000'dir ve bu, hem özel sektörde hem de kamu sektöründe istihdam edilen engelli sayısından oldukça düşüktür. Engelli işverenlerin en yaygın gerekçesi, işe uygun niteliklere sahip engelli adaylarının bulunmamasıdır. İŞKUR'un işe uygun engelli adayları gönderme konusundaki yetersizliği de önemli bir sorundur (ASPB, 2011). Bu veriler, Türkiye'de engelli istihdamının önemli bir konu olduğunu ve daha fazla çaba gerektiğini göstermektedir (ASPB, 2011; TÜİK, 2018; İŞKUR, 2022).

İş Koçluğu gibi destekli istihdam modelleri, engelli bireylerin işgücü piyasasına daha etkin bir şekilde katılmalarına yardımcı olmaktadır. İŞKUR'un çeşitli hizmetleri, engelli bireylerin iş bulma ve istihdam konularındaki zorlukları aşmalarına katkı sağlamaktadır (İŞKUR, 2022). Engelli İş Koçluğu Programı, engelli bireylerin işgücü piyasasına katılımını artırmak ve sürdürmek için kişiselleştirilmiş bir yaklaşım sunar. Bu program, engelli bireylerin istihdam süreçlerini kolaylaştırır, işverenlerle iletişim kurar ve uygun iş pozisyonlarına erişim sağlar. Aynı zamanda engelli bireylerin mesleki becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur ve işyerindeki uyumlarını destekler.

Yıldız'ın (2018) çalışması, İŞKUR'daki danışmanların iş koşullarının eksikliklerine odaklanarak, bu eksikliklerin verimliliği olumsuz etkileyebileceği konusunda bir uyarıda bulunmuştur. Korkmaz (2019) ise danışmanlık hizmetlerinin genç işsizlikle mücadeledeki önemini vurgulayarak, bu hizmetlerin istihdamı artırdığını belirtmiştir. Koçak ve Akman'ın (2011) çalışması, iş arama sürelerinin uzunluğunun işsizler üzerinde olumsuz etkilere yol açabileceğini ve iş danışmanlığının bu bağlamda önemli bir katkı sağlayabileceğini ortaya koymuştur. Bozkurt, Doğan ve Karaeminoğulları (2013) tarafından yapılan çalışma ise, danışmanlık eğitimi alan bireylerin empati becerileri ile çeşitlilikleri yönetme potansiyelleri arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu çalışmalar, iş ve meslek danışmanlarının meslek algılarını, karşılaştıkları sorunları ve mesleğin toplam etkisini derinlemesine incelemişlerdir.

Engelli İş Koçluğu" projesinin İŞKUR tarafından başlatılması, Türkiye'de engelli bireylerin iş gücüne katılımını artırmayı hedefleyen kritik bir adım olarak kabul edilmektedir. Engelli İş Koçluğu Programı, engelli bireylerin iş bulma ve istihdam süreçlerine olumlu bir etki yapabilir. Bu programın başarısı, engelli bireylerin iş gücü piyasasına daha aktif katılmalarına katkı sağlayarak, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına ve yaşam kalitelerini artırmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, işverenlerin engelli bireyleri istihdam etmeye daha açık bir tutum geliştirmelerini teşvik edebilir ve iş yerlerinin daha çeşitli ve kapsayıcı hale gelmesine destek olabilir. Ancak, bu programın etkilerinin ve engelli bireylerin bu hizmeti algılayış biçiminin eksiksiz bir şekilde araştırılmamış olması, bu çalışmanın gerekçesini daha da belirgin hale getirir. Bu nedenle, bu araştırma, engelli bireylerin iş bulma ve işte başarılı olma süreçlerini derinlemesine incelemeyi amaçlamakta ve iş koçluğu programlarının bu süreçlere katkı sağlama potansiyelini tarafsız ve detaylı bir şekilde değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu çalışma, engelli bireylerin iş bulma ve işte başarılı olma süreçlerini detaylı bir şekilde inceleyerek bu alandaki bilgi eksikliğini gidermeyi hedeflemektedir. Özellikle, İŞKUR tarafından yürütülen Engelli İş Koçluğu programının etkilerini değerlendirmesi, bu programın engelli bireylerin işgücü piyasasına katılımını artırma potansiyelini açığa çıkarmaktadır. Bu çalışmanın elde ettiği bulgular, engelli istihdamı ve iş koçluğu alanında yeni bir bakış açısı sunarak gelecekteki araştırmalar için temel oluşturabilir. Ayrıca, iş koçluğu programlarının engelli bireylerin işgücü piyasasına katılımını artırma potansiyelini vurgulayarak, politika yapıcılarına ve uygulayıcılara önemli bir rehberlik edeceği düşünülmektedir.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırma süreci, veri kaynakları, veri toplama yöntemleri ve veri analiz teknikleri aşağıda daha derinlemesine ele alınmıştır.

Araştırma Yaklaşımı

Bu çalışma, engelli bireylerin iş bulma, iş gücü piyasasına katılımı ve iş başarısı gibi karmaşık ve derinlemesine anlayış gerektiren konuları incelemeyi hedeflemektedir. Bu tür karmaşık konuların anlaşılması için nitel bir yaklaşımın kullanılması daha uygundur Çünkü nitel araştırma, karmaşık konuları daha derinlemesine incelemek ve anlamak için uygun bir yöntem sunar (Merriam, 2013). Nitel araştırma, bir araştırmacının fenomenleri, insan davranışını veya sosyal düzeni açıklamak amacıyla katılımcıların doğal ortamlarında gözlem, derinlemesine mülakat veya diğer nitel teknikler yoluyla topladığı verileri analiz ettiği bir araştırma yöntemidir (Wagner ve Maree, 2007).

Araştırma Deseni

Araştırma deseni olarak, durum çalışması (case study) yöntemi tercih edilmiştir. Durum çalışması, bir veya birkaç durumu ayrıntılı bir şekilde inceleyerek içerisindeki dinamikleri ve ilişkileri anlamaya yönelik bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Veri Toplama Yöntemi

Veri toplama süreci, engelli bireylerin deneyimlerini ve görüşlerini anlamayı amaçladığı için yarı yapılandırılmış görüşmelerle gerçekleştirilmiştir (Merriam, 2013). Görüşme tekniği, araştırmacının belirli bir konu hakkında bilgi toplamak için bireylerle yüz yüze veya çevrimiçi olarak gerçekleştirdiği bir araştırma yöntemidir. Bu, araştırmacının katılımcılarla derinlemesine etkileşimde bulunmasına ve spesifik konular hakkında ayrıntılı bilgi elde etmesine olanak tanır. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış olabilir. Yapılandırılmış görüşmelerde, araştırmacı bireylere belirli soruları yönlendirir ve yanıtları kaydeder (Cresswell, 2013; Merriam, 2018).

Örnekleme

Bu çalışmada amaçlı örnekleme tekniği benimsenmiştir (Cresswell, 2013; Merriam, 2018). Çünkü bu araştırma, insan katılımcıları (engelli bireyler) içermesi nedeniyle etik ilkelerin ve risk yönetiminin büyük bir önem taşımaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

No	Katılımcı	Cinsiyet	Eğitim	Yaş	Engel Durumu	Oranı
1	Kemal	E	İlkokul	58	Kalp, Kronik tansiyon	60
2	Ali	E	Ortaokul	23	Dikkat eksikliği	50
3	Kamile	K	Lise	20	Doğuştan skolyoz	57
4	Mehmet	E	Lise	38	Zihinsel engelli	50
5	Adnan	E	Lise	49	Şeker, kalp	49
6	İshak	E	Lise	23	Göz	75
7	Recep	E	Lise	36	Kronik rahatsızlık	52
8	Ayten	K	Ortaokul	45	Kronik rahatsızlık	54
9	Abdulsamet	E	Lise	42	Davranış bozukluğu	70
10	Hatice	K	Lise	27	Albino hastalığı	52
11	Hülya	K	Ortaokul terk	28	Kronik rahatsızlık	58
12	Dursun	E	Lisans	36	Tip 1 Diabet	46
13	Süleyman	E	Lise	34	Sinir zayıflaması	43

Tablo 1'e göre katılımcıların %69.23'ü erkek, %30.77'si kadındır. Eğitim düzeyine göre dağılım şu şekildedir: %7.69 ilkokul, %23.08 ortaokul, %46.15 lise, %7.69 ortaokulu terk etmiş ve %7.69 lisans mezunu. Yaş dağılımı arasında en genç katılımcılar 23 yaşında iken en yaşlı katılımcı 58 yaşındadır. Engellilik durumları ise çeşitlilik göstermektedir.

Veri Analizi

Nitel veri analizi, nitel araştırma yöntemleriyle toplanan verilerin sistematik olarak incelenmesi ve anlamlandırılması sürecidir. Veri analizi için görüşme verileri üzerinde içerik analizi ve tematik kodlama yöntemleri kullanılmıştır. Analiz süreci, veri organizasyonu, temaların ve alt temaların sistematik bir şekilde geliştirilmesi, verilerin titizlikle yorumlanması ve tanımlanması aşamalarını içermiştir (Creswell, 2013). Bu çalışmada elde edilen nitel veriler içerik analizi tekniği kullanılarak MAXQDA nitel veri analiz yazılımı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (Hsieh ve Shannon, 2005).

Etik İlkeler ve Risk Yönetimi

Bu araştırma, insan katılımcılar (engelli bireyler) içerdiği için etik ilkeler ve risk yönetimi büyük bir önem taşımaktadır. Araştırma, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Araştırma Etik Komitesi'nden onay alınarak yürütülmüştür. Katılımcılar, araştırmaya gönüllü olarak katılmış ve yazılı izinler alınmıştır. Verilerin gizliliği ve güvenliği sürekli olarak gözetlenmiş ve katılımcıların haklarına saygı gösterilmiştir. Bu süreç, araştırmanın her aşamasında etik standartlara uygun bir şekilde yürütülmüştür.

BULGULAR

Katılımcılardan elde edilen verilerin analiz sonuçları aşağıda sunulmaktadır.

Engellilerin İşkoçları İle Görüşme Sıklıkları

Engellilerin İşkoçlarıyla görüşme sıklıkları sorulmasından elde edilen veriler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Engellilerin İşkoçları İle İletişim Türleri

Tema	Frekans	Yüzde
İletişim Devam Eden	4	30,77
İletişimini Tamamen Kesen	4	30,77
Belirli zamanlarda görüşenler	2	15,38
İletişimi azalanlar	2	15,38
Düzenli İletişimi olanlar	1	7,69
Toplam	13	100

Tablo 2'ye göre katılımcıların %33.33'ü iş koçu ile iletişimlerini devam ettirmektedir ve bu katılımcılar iletişimde aktif bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, %29.17'lik bir oranla iş koçu ile iletişimini tamamen kesen katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcıların %16.67'si iş koçu ile iletişimini azaltmış, %16.67'si ise zamanlaması olmayan iletişim sürdürmektedir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"İşe girdikten sonra hiç devam etmedi." (Kemal) .

"Evet devam ediyor" (Ali)

"Dokuz yıl oldu, hala görüşüyorum Didem Hanımla.." (Hatice)

"Yok bir daha uğramadım ondan sonra." (Adnan)

Engellilerin İşkoçlarından Aldıkları Hizmetlerden Memnuniyet Seviyeleri

Engellilerin İşkoçlarından aldıkları hizmetlerden duydukları memnuniyet seviyeleriyle ilgili elde edilen veriler Tablo 3'de sunulmaktadır.

Tablo 3. Engellilerin İşkoçlarından Aldıkları Hizmetlerden Memnuniyet Seviyeleri

Alt Tema	Frekans	Yüzde
Çok Olumlu	6	46,15
Memnun	4	30,77
Yeterli	3	23,08
Yetersiz	-	-
Toplam	13	100

Tabloya 3'e göre katılımcıların %60'ı İşkoçlarının desteğini çok olumlu bir şekilde değerlendirmekte, %10'u doğrudan iletişimden memnun olduklarını ifade etmekte ve %30'u ise İşkoçlarından aldıkları desteği yeterli bulduklarını belirtmektedirler. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"İşkoçunuzun bana verdiği desteği ben görüyorum evet, sıkıntı yok." Süleyman

"İşkoçumuzun verdiği destek yeterliydi" (Hülya)

"Aslında gayet yeterliydi çünkü benim aradığım destek buydu aslında, hani bir işe yönlendirileyim, aradığım iş kategorisinde olsun, bir işe yönlendirileyim, daha sonrasında yapabilirsem ben o işe başlayayım gibisinden oldu." (Dursun)

Engellilerin İşkoçları İle İletişim Türleri

Engellilerin İşkoçlarıyla iletişim türleriyle ilgili elde edilen veriler Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Engellilerin İşkoçları ile iletişim türleri

İletişim Türü	Frekans	Yüzde Dağılımı
Yüz Yüze İletişim	5	38,46
Telefon ve Mesaj İletişimi	4	30,77
E-posta İletişimi	1	7,69
Toplantılar ve Randevular	3	23,08

Tablo 4, engellilerin İşkoçlarıyla tercih ettikleri iletişim türlerini göstermektedir. Verilere göre, katılımcıların %38.46'sı yüz yüze iletişimi tercih ederken, %30.77'si telefon ve mesaj iletişimini kullanmaktadır. E-posta iletişimi %7.69 oranında tercih edilmektedir ve %23.08'lik bir grup toplantılar ve randevuları tercih etmektedir. Bu veriler, engellilerin İşkoçlarıyla iletişim kurma yöntemlerinin çeşitlilik gösterdiğini yansıtmaktadır. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"İş koçundan destek aldım. Yani nasıl söyleyeyim? Yani aldım.. Sürekli bir irtibat halindeydik, konuşuldu görüşüldü." (Hatice).

"Ama aramıyorlar da mesaj çekiyorlar." Abdussamed;

"İlk gittiğim zamanlar, bir iki tane firma mesela görüşme olacaktı, bana mesaj geliyordu işkoçum tarafından, şu firma şu saatte şu gün gelecek işte, mesela kendisi de mesela benimle şey yapsaydı, şöyle demen, şöyle yapman, şunları söylesen daha iyi olur gibisinden" (İshak)

İşkoçlarının engellilere yönelik danışmanlık ve yönlendirme biçimleri

İşkoçlarının engellilere yönelik danışmanlık ve yönlendirme biçimleriyle ilgili elde edilen veriler Tablo 5'de sunulmaktadır.

Tablo 5. İşkoçlarının Engellilere Yönelik Danışmanlık Ve Yönlendirme Biçimleri

Destek Türü	Frekans	Yüzde Dağılımı
İş İlanlarına Yönlendirme	6	46,15
Firma Görüşmelerine Hazırlama	4	30,77
Moral verme	2	15,38
İletişimini devam ettirme	1	7,69
Toplam	13	100

Tablo 5'e göre, İşkoçlarının %46.15'i engellileri iş ilanlarına yönlendirmekte, %30.77'si firma görüşmelerine hazırlamaktadır. Ayrıca, %15.38'i moral vermeye odaklanırken, %7.69'luk bir grup ise iletişimlerini devam ettirmelerine yardımcı olmaktadır. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Zorluklar karşısında işkoçu Hep destek oluyor." Süleyman

"O zaman bana bir numara vermişti sanırsam, duruyor mu bilmiyorum ama hani , olursa ben size daha farklı yerlerde de yardımcı olurum, veya buraya geldiğinizde yine şey yaparız demişti" (Kamile)

"Geldiğim zaman o bana iş ilanlarını gösteriyor sadece, şunlar var diyor, yapabilir misin diyor, çalışabilir misin diyor" (Hatice) .

Engellilerin İşkoçları Tarafından Bir İşe Yönlendirilme Sayısı

Engellilerin İşkoçları tarafından bir işe yönlendirilme sayısı ile ilgili elde edilen veriler Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Engellilerin İşkoçları Tarafından Bir İşe Yönlendirilme Sayısı

Yönlendirme Sayısı	Frekans	Yüzde
1	2	15,38
2-3	4	30,77
3-5	4	30,77
5'ten fazla	1	7,69
Belirtilmemiş	2	15,38
Toplam	13	100.00

Tablo 6, bir engellinin İşkoçları tarafından bir işe yönlendirilme sayısını göstermektedir. Verilere göre, engellilerin %15.38'i bir kez yönlendirilirken, %30.77'si 2-3 kez, aynı oranda %30.77'si 3-5 kez yönlendirilmiştir. %7.69'luk bir grup ise 5'ten fazla kez yönlendirilmiştir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"En kötü, bana on kere onbeş kere mesaj geldi bu iş konusunda, ben bazılarına yol konusundan," (Hülya)

"İlkinde bir yere yönlendirdiler ama tam olarak hatırlayamıyorum. İkincisi zaten burasıydı, burda başladım işe zaten." (Dursun)

"Üç beş defa oluyor evet. Otel oldu, eğitim kurumu oldu" Süleyman

İşkoçlarının Engellileri Tanıma Ve Değerlendirme Biçimleri

İşkoçlarının engellileri tanıma ve değerlendirme biçimleriyle ilgili elde edilen veriler Tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 7. İşkoçlarının Engellileri Tanıma Ve Değerlendirme Biçimleri

Alt Tema	Frekans	Yüzde
Yetenek Değerlendirmesi	6	46,15
Doğrudan iş Seçeneği Sunulması	5	38,46
Diğer Sorular	2	15,38
Toplam	13	100

Tablo 7, İşkoçlarının engellileri tanıma ve değerlendirme biçimlerini göstermektedir. Verilere göre, İşkoçlarının %46.15'i yetenek değerlendirme yapmaktadır, %38.46'sı doğrudan iş seçenekleri sunmaktadır ve %15.38'i diğer sorular kullanmaktadır. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Kariyer planlaması, iş arama yöntemleri özgeçmiş hazırlama bunlarla ilgili bilgi vermedi" (Kemal)

"Niteliğin nedir, sordu. Yani bilgisayar kullanımın nasıl, iletişim gücün nasıl, ikna kabiliyetin nasıl, sordular." Abdussamed

"Onlar sorular sordu işle ilgili, ben de cevapladım. Anket yapmadılar, sorular sordular. Aynen öyle." (Ali)

"Öyle şeyler sormuştu evet, neler yapmaktan hoşlanırsın, mesela neleri yaparsınız yapmazsınız gibi tarzda." (Kamile)

"ben engelli kategorisinden iş başvurusu yapmak amacıyla geldim, işkurdaki CV mi düzenledik" (Dursun)

"Hani nasıl söyleyeyim hangi işi yapabileceğimi, o şekilde tanımaya çalıştı beni. Bedenen yapabilir misin yapamaz mısın" (Hatice)

"Yeteneklerime göre, sorular sorulmadı. Hayır, O tür şeyleri sormadı sadece şey, iş ilanlarını verdi, kağıtları falan çıkardı." (İshak)

Engellilerin İşkoçlarından Beklentileri

Engellilerin işkoçlarından beklentilerinden elde edilen veriler Tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8. Engellilerin işkoçlarından beklentileri

Alt Tema	Frekans	Yüzde
Memnuniyet ve İyi Durum	2	15,38
İlgi ve Bilgilendirme Beklentileri	4	30,77
İş Bulma Desteği Beklentileri	7	53,85
Toplam	13	100.00

Tablo 8, engellilerin İşkoçlarından ne tür beklentiler içinde olduğunu göstermektedir. Verilere göre, engellilerin %15.38'i memnuniyet ve iyi durum beklentisi içindedir, %30.77'si iletişim ve bilgilendirme beklentileri taşıırken, çoğunluğu oluşturan %53.85'i ise iş bulma desteği beklemektedir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Şunu söyleyebilirim, karşıdaki kişinin engellerini daha iyi bilip, neleri yapabileceğini daha iyi bilirlerse daha iyi olur." (Mehmet)

"Yani şöyle iletişime geçmesini tabii ki de isterim, mesela artık her şey yolunda mı, yani süreç iyi ilerliyor mu, senin için yada engellilik durumundan dolayı işle alakalı çaktığı noktalar oluyor mu? Bu tarz sorular yöneltmesi tabii ki de," (Dursun)

"Yok, dediğim gibi daha yeni bir engelim, ilk defa engelli bir işe girdim, pek bir beklentim şu an yok." Süleyman

İşkoçlarının Engellilerin İŞKUR Teşvikleri Hakkında Bilgilendirme Durumu

İşkoçlarının engellilerin İŞKUR teşvikleri hakkında bilgilendirme durumundan elde edilen veriler Tablo 9'da sunulmaktadır.

Tablo 9. İşkoçlarının Engellilerin İŞKUR Teşvikleri Hakkında Bilgilendirme Durumu

Bilgilendirme Türü	Frekans	Yüzdesi
Bilgi Sağlandı	6	46,15
Bilgi Sağlanmadı	3	23,08
Kendi Bilgilerini Edinme	2	15,38
Hatırlamama	2	15,38
Toplam	13	100

Tablo 9, İşkoçlarının engellilere İŞKUR (İş ve Meslek Danışmanlığı Kurumu) teşvikleri hakkında bilgilendirme durumunu göstermektedir. Verilere göre, İşkoçlarının %46.15'i bilgi sağlamıştır, %23.08'i bilgi sağlamamıştır, %15.38'i kendi bilgilerini edinme yolunu seçmiştir ve %15.38'i ise hatırlamamaktadır. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Evet, çünkü sürekli araştırmak durumundaydım, belli bir çalışan sayısına tekabül edecek bir kişi iki kişi tarzında , bu tarz bilgiler var, aslında bildiğimden dolayı da talep etmemiş olabilirim." (Dursun)

"İŞKUR teşviklerine dair bilgi sahibi değilim" (Kemal)

"İŞKUR tarafından sağlanan teşviklerine dair bilgi aldım.Yani bazen haberim oluyordu." (Ali)

"Yani pek değilim yani, çok öyle bilmiyorum neler olduğunu. Yok, onu hatırlamıyorum." (Kamile)

"Evet bilgi verdiler." (Adnan)

İşkoçlarının Engellileri Değerlendirme Ve Yönlendirme Durumları

İşkoçlarının engellileri değerlendirme ve yönlendirme durumundan elde edilen veriler Tablo 10'da sunulmaktadır.

Tablo 10. İşkoçlarının Engellileri Değerlendirme Ve Yönlendirme Durumları

Tema	Frekans	Frekans Yüzdesi
Yeteneğe Göre Yönlendirme	6	46,15
Açık İşlere Göre Yönlendirme	5	38,46
Engeline Göre Yönlendirme	2	15,38
Toplam	13	100

Tablo 10, İşkoçlarının engellileri neye göre yönlendirdiğini göstermektedir. Verilere göre, İşkoçlarının %46.15'i yeteneğe göre yönlendirme yapmıştır, %38.46'sı açık işlere göre yönlendirmiştir ve %15.38'i engeline göre yönlendirmiştir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Açık iş ilan kağıtları verdi, şu firmadan falan iş alımı oluyor, başvurular, yani görüşmeler burada oluyor gibisinden" (İshak)

"Sistemden bakıyor ordan iş olunca bana söylüyor bunu vereyim mi diye. ...bazen gönderiyorlar bazen göndermiyorlar., gönderdikleri işte bana uygun olmuyor." Abdussamed;
"Evet engeline göre yönlendirme yapıldı." (Mehmet)

"Soruldu, mesleğin nedir, ben de kasap dedim, tamam o zaman, salı gününe görüşelim o zaman dedi, o güne yönlendirdi. ... mesleğimize göre, yapabileceğime göre söyledi bana, engelli kadrosundan alınan yerleri yönlendirdi. Oralar gittik müracaat ettik." (Adnan)

"açık iş ilanları çıkardı, oralara yönlendirme yaptı. bu sana daha uygun diye." (Mehmet)

"Tabi, muhasebe benim ilgi alanım açıkçası. CV doldurduk. Evet yönlendirildim." (Dursun)

Engellilerin Çalıştıkları Yerde Mesleki Yetkinlik Programlarına Katılma Durumu

Engellilerin çalıştıkları yerde Mesleki yetkinlik programlarına katılma durumundan elde edilen veriler Tablo 11'de sunulmaktadır.

Tablo 11. Engellilerin Çalıştıkları Yerde Mesleki Yetkinlik Programlarına Katılma Durumu

Tema	Frekans	Yüzde
Katılanlar	4	30,77
Katılmayanlar	3	23,08
Belirtilmemiş	6	46,15
Toplam	13	100

Tablo 11, engellilerin çalıştıkları yerlerde mesleki yetkinlik programlarına katılma durumunu göstermektedir. Verilere göre, çalışan engellilerin %30.77'si mesleki yetkinlik programlarına katılmıştır, %23.08'i katılmamıştır ve %46.15'i bu konuda bilgi vermemiştir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Hijyen belgesi aldım. Başka yok." (Hatice)

"Şu anda yok." (Adnan)

"Yani şimdiye kadar çalıştığım tüm yerlerde öyle bir şey karşıma gelmedi" (Mehmet)

"... Özkan Bey'le ve muhasebe departmanında, mali müşavirimizle, İsmail Beyle bu şekilde görüşmelerimiz tabii ki de oluyor. Ziyadesiyle yardımcı oluyorlar kendileri." (Dursun)

"Mustafa Bey vardı, Satış Temsilcisi, onunla birlikte oturdum, bir ay boyunca eğitim aldım, yani ben iş yapıyorum, kendisi yanımda ama bir kulağı bende," (Dursun)

Engellilerin İŞKUR Tarafından Sunulan İşlere Gitmeme Nedenleri

Engellilerin İŞKUR tarafından sunulan işlere gitmeme nedenlerine yönelik elde edilen veriler Tablo 12'de sunulmaktadır.

Tablo 12. Engellilerin İŞKUR Tarafından Sunulan İşlere Gitmeme Nedenleri

Tema	Frekans	Yüzde (%)
Ulaşım Sorunları	5	38,46
İşlerin uygun olmaması	3	23,08
İletişim Kaynaklı	3	23,08
Engellilikle İlgili Faktörler	1	7,69
Belirtilmemiş	1	7,69
Toplam	13	100

Tablo 12, engellilerin İŞKUR tarafından sunulan işlere gitmeme nedenlerini göstermektedir. Verilere göre, engellilerin %38,46'sı ulaşım sorunları nedeniyle işlere gitmemiştir, %23,08'i işlerin uygun olmaması sebebiyle gitmemiştir, aynı oranda %23,08'i iletişim kaynaklı nedenlerle gitmemiştir. %7,69'luk bir grup ise engellilikle ilgili faktörler nedeniyle gitmemiştir ve %7,69'u da nedenini belirtmemiştir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Tabi bir kaç yer öneriyor, bana uzaklığı, ben gidip gelemeyeceğimi söylüyorum, burası münasip olunca burayı yönlendirdiler." (Kemal)

"Yönlendirildim ama onların hiçbirinde gitmedim bak, bazı sıkıntılarım oldu, sağlık nedeniyle gidemedim." (Adnan)

"Yani şöyle mesela, işkurun kendine ait bir sitesi var ya, oradan da baktıklarım oldu, görüşüyorsun mesela onlarla, genelde olumsuz cevap geliyor sana." (Mehmet)

"ondan sonra haber vermiyorlardı, etmiyorlardı, ya da alındı diyorlardı, ya de beğenmiyorlardı beni, çok zorluk yaşadım." Abdussamed;

"Yok, bayası şey oldu yani, birkaç yere gittik, bazılarını ben kabul etmedim dediğim gibi mesafe, bazende arıyacağız dediler aramadılar," Süleyman

"Tabiki yol, mesafeden dolayı, saatten dolayı, bunlardan dolayı bazen sıkıntı oldu." (Hülya)

Engellilerin Çalıştıkları İşyerlerinde Kendilerine Sunulan İmkan ve Fırsatlar

Engellilerin çalıştıkları işyerlerinde kendilerine sunulan imkan ve fırsatlara yönelik elde edilen veriler Tablo 13'de sunulmaktadır.

Tablo 13. Engellilerin Çalıştıkları İşyerlerinde Kendilerine Sunulan İmkan ve Fırsatlar

Alt Tema		Frekans	Yüzde Oranı
Engele Yönelik Destek	Evet	7	53,85
	Hayır	2	15,38
	İhtiyacım yok	4	30,77
Fırsatlar	Evet	7	53,85
	Hayır	4	30,77
	Belirtilmemiş	2	15,38
Kendini Farkındalık	Evet	9	69,23
	Belirtilmemiş	5	38,46
Kendini işyerinde İfade	Evet	6	46,15
	Belirtilmemiş	7	53,85
Olumlu Arkadaş İlişkileri	Evet	10	76,92
	Belirtilmemiş	3	23,08

Tablo 13, engellilerin çalıştıkları işyerlerinde sunulan imkanlar ve fırsatları değerlendiren bir analiz sunmaktadır. Bulgulara göre, çoğunlukla (%53.85) katılımcılar engele yönelik desteklerin olduğunu ve fırsatların sunulduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, bazı katılımcılar ihtiyacı olmadığını belirtmiştir. Kendini farkındalık ve işyerinde ifade konularında olumlu yanıtlar çoğunluktadır; %69.23'lük bir oran kendini farkındalık sağlandığını belirtirken, %46.15'i kendini işyerinde ifade edebildiğini söylemiştir. Ayrıca, olumlu arkadaş ilişkileri de belirgin bir şekilde (%76.92) ifade edilmiştir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Şeker hastalığı konusunda da şöyle yardımlar alıyorum ben işyerinden, benim ayın belli günlerinde ya da iki ayda bir böyle bazı kontrollerim oluyor, bu kontroller çerçevesinde işyerim bana araç sağlıyor, kendim hastaneye gidiyorum" (Dursun)

"Yok karşılaşmadın, yok yardımcı oluyor arkadaşlar. Hem eğitim hem de , bireysel yüzyüze arkadaşlar yardımcı oluyor işyerinde ve yardımcılarda müdüre kadar sıkıntı yok." Süleyman

"Mesela çalışmam için oda verdiler, bilgisayar verdiler." (Kamile)

"Zaten burada bizim yapamayacağımız işlere yönlendirmiyorlar, kesinlikle, yani yapabildiğimiz işlerde çalışıyoruz" (İshak)

"Yani eğri oturup düz konuşmak gerekirse, şimdi bende görme sıkıntısı var, kendimi üst bir yere getirmeye çalışsam bile bunun olmayacağını biliyorum, çünkü neden, şimdi örnek veriyorum bi üste atılıcam müdür yardımcısı olucam, müdür yardımcısı bilgisayar kullanıyor, evrak işleri var, benimde böyle bir sıkıntı olduğu için. Mağazada bir değişiklik olduğunda Harun bunu nasıl yapalım diye soruyorlar, yani birbirimizden fikir alışverişi yapılıyor." (Mehmet)

Engellilerin Çalıştıkları İşlerde Karşılaştığı Zorluklar

Engellilerin çalıştıkları işlerde Karşılaştığı Zorluklara yönelik elde edilen veriler Tablo 14'de sunulmaktadır.

Tablo 14. Engellilerin çalıştıkları işlerde Karşılaştığı Zorluklar

Meslekte Karşılaştığı Zorluklar	Frekans	Yüzde Oranı
Engele bağlı sorunlar	5	38,46
Yol sorunu dışında sorun yok	1	7,69
Bazı şeyleri kabulleniyorum	1	7,69
Memnun	6	46,15
Toplam	13	100

Tablo 14, engellilerin çalıştıkları işlerde karşılaştıkları zorlukları özetlemektedir. Verilere göre, katılımcıların %38.46'sı engele bağlı sorunlar yaşadığını ifade ederken, %7.69'u yol sorunları dışında başka sorunlar yaşamadığını belirtmiştir. Ayrıca, %7.69'luk bir grup bazı zorlukları kabullendiğini ifade etmiştir. Ancak, çoğunluğu oluşturan %46.15'i memnun olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşlerine örnek olarak şunlar verilebilir:

"Ya çalıştığım yerlerin hiçbirinde işyerinde bir sorun yaşamadım, yaşadığım şu an tek sorun benim şu an yol. Onun dışında başka bir şeyim yok benim." Abdussamed;

""ben işyerinde etiketleri okuyamıyorum ama ben şimdi bunu kalkıp işyerinde veya başka bir yerde kullanamam, öyle diyeyim yani bazı şeyleri kabulleniyorum artık." (Mehmet)

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, engelli bireylerin iş bulma süreçlerine odaklanarak İşkoçlarının bu süreçteki kritik rolünü öne çıkarmıştır. Araştırma sonuçları, İşkoçlarının engelli bireylere iş arama sürecinde rehberlik etme, iş ilanlarına yönlendirme ve iş görüşmelerine hazırlama gibi konularda etkili olduklarını göstermektedir. Bu bulgu, Gündüz (2007) tarafından yapılan bir araştırmayla benzerlik taşımaktadır. Bununla birlikte, çalışma, engelli bireylerin iş bulma sürecindeki iletişim becerilerinin geliştirilmesi ve iş arama sırasındaki iletişim engellerinin daha etkili bir şekilde ele alınması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Aynı sonuç, Mamatoğlu vd. (2015)'nin çalışması ile paralellik göstermektedir.

Engelli bireylerin iş bulma süreçlerinde karşılaştıkları bireysel ve dışsal engeller, iş arama ve istihdam süreçlerini önemli ölçüde etkileyen faktörler olarak tanımlanmıştır (Erickson vd., 2014; Kocman vd., 2017; Hernandez vd., 2000). Bu çalışma da, özellikle eğitim eksikliği faktörünün, engelli bireylerin mesleki bilgi ve beceri düzeylerini sınırlayarak iş bulma fırsatlarını kısıtladığını göstermektedir. Bu bulgu, aynı zamanda Ozawa ve Yeo'nun (2006) çalışması tarafından da desteklenmektedir. Mesleği olan ve yüksek eğitim seviyesine sahip olan engelli bireylerin istihdam edilme olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Bununla birlikte, çalışma aynı zamanda devlet müdahalelerinin de engelli bireylerin işgücüne katılımını artırmada önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Aktif işgücü piyasası politikaları, iş arayanlara fırsatları artırma, işgücünü niteliklendirme ve işe girişlerini kolaylaştırma amacı taşır (Kluve, 2014). Mesleki eğitim politikaları ise işsiz bireylere yeni beceriler kazandırarak işgücüne daha iyi hazırlanmalarına yardımcı olabilir (Uşen, 2007).

Çalışmanın sonuçları, özellikle eğitim eksikliği nedeniyle ortaya çıkan iletişim sorunları ve sosyal beceri eksikliklerinin, iş arama süreçlerinde mülakatlar ve işyeri ilişkileri gibi sorunlara yol açabileceğini göstermektedir (Hagner ve Cooney, 2005; Scheef, 2016). Engelli bireyler işyerlerine başvurduklarında ancak kendilerine yeterince ilgi gösterilmediği bir durumla karşılaşabilmektedirler. Bu bağlamda, İşkoçlarının engelli bireyler adına işyerleri ile iletişime geçerek, engellilerin istihdam edilmelerine yardımcı olması büyük bir önem taşımaktadır. İş koçları ayrıca, engelli bireylere iş arama süreçlerinde rehberlik ederek, iş ilanlarına yönlendirerek ve iş görüşmelerine hazırlayarak önemli bir destek sunmaktadır (Gündüz, 2007). İş koçlarının engelli bireylerle olan iletişimlerini artırarak, engellilerin iş bulma süreçlerinde ve iş görüşmelerinde iletişim becerilerini güçlendirmelerine yardımcı olmaları, engelli bireylerin iş bulma süreçlerini daha başarılı hale getirebilir (Mamatoğlu vd., 2015).

Engelli bireylerin işgücüne katılımını artırmak için bireysel, dışsal ve politika faktörlerinin bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu, toplumsal dışlanmayı azaltabilir ve daha kapsayıcı bir toplumun oluşturulmasına katkı sağlayabilir (Shaw ve Tregaskis, 2018). Ancak bu, karmaşık bir süreçtir ve dikkatli bir tasarım ve uygulama gerektirir.

Sonuç olarak, bu çalışma, engelli istihdamını iyileştirmek için daha fazla araştırma yapılması gerektiğini ve etkili politika önlemlerinin alınması gerektiğini vurgulamaktadır. İş koçluğu programlarının etkinliğinin daha ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmesi, hem engellilerin hem de İşkoçlarının iletişim becerilerinin geliştirilmesi ve işe alındıktan sonra desteklerin artırılması önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). *Engelli ve yaşlı bireylere ilişkin istatistikî bilgiler* (İstatistik Bülteni, Mayıs). Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *Özürlülerin sorun ve beklentileri araştırması*. Ankara.
- Altan, Ö. Z. (2007). Sosyal politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları. No: 900.
- Betcherman, G. (1999). Amit Dar; Amy Luinstra and Makoto Ogawa; “Active Labor Market Policies: Policy Issues For East Asia”, Social Protection Unit The World Bank, December.
- Bezmez, D. ve Yardımcı, S. (2010). Dönüşen vatandaşlık kurguları çerçevesinde sakat hakları: kurumsal yaklaşımlar ve Türkiye örneği. F. Kartal (Ed.), *Yurttaşlık tartışmaları: Yeni yaklaşımlar içinde* (s. 159-190). Ankara: TODAİE.
- Biçerli, M.Kemal (2004). *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Programları*, Anadolu üniversitesi Yayınları Eskişehir
- Bozkurt, S., Doğan, A. ve Karaeminoğulları, A. (2013). An Investigation Of Job And Career Counseling Candidates From The Perspective of Diversity Management. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(4), 589-606.
- Cresswell, J. W. (2013). Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Curnock E, Leyland AH, Popham F. (2016) The impact on health of employment and welfare transitions for those receiving out-of-work disability benefits in the UK. *Soc Sci Med*. 162:1–10.
- Çelebi, Y. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Engelsiz İstihdam. *İŞKUR İstihdamda 3İ Dergisi*, Sayı: 9. (64-65).
- Emerson E, Madden R, Graham H, et al. The health of disabled people and the social determinants of health. *Public health*. 2011;125:145–147.
- Eren, E. (2010). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım Aş.
- Erickson WA, von Schrader S, Bruyere SM, et al. (2014). The employment environment: employer perspectives, policies, and practices regarding the employment of persons with disabilities. *Rehabil Couns Bull*. 57:195–208.
- Gündüz G. S. (2007). Sosyal İçerme Politikalarının Uygulanmasında Kamu İstihdam Kurumlarının Rolü. Uzmanlık Tezi, Ankara, ÇSGB Türkiye İş-Kur Genel Müdürlüğü.
- Hagner D, Cooney BF. “I do that for everybody”: Supervising employees with autism. *Focus Autism Other Dev Disabl*. 2005;20:91–97.

- Hernandez B, Keys C, Balcazar F. (2000) Employer attitudes toward workers with disabilities and their ADA employment rights: *a literature review*. J Rehabil.66:4.
- Hsieh, H. F. ve S. E. Shannon (2005). Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. 15.9, 1277-1288.
- Karaaslan, L. (2020). Geçmişten Günümüze Engelli İstihdamı: Engelliler için Nitelikli İstihdamda Yeni Yaklaşımlar. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 1, 46-58.
- Kızıltaş, M. (2021). *Engellilerle İletişim*, İstanbul, Ceres Yayınevi,
- Kocman A, Fischer L, Weber G. (2017). The Employers' perspective on barriers and facilitators to employment of people with intellectual disability: a differential mixed-method approach. *J Appl Res Intellect Disabil*.31:120-131.
- Koçak, O. ve Akman, A.C. (2011). İşsizlikle Mücadelede İş Danışmanlık Hizmetleri Ve Yalova Örneği. *The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 13(2), 133-154.
- Korkmaz, K. (2019). *Gençlerin Meslek ve İş Seçimleri Yolunda İŞKUR'daki İş ve Meslek Danışmanlarının Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara.
- Mamatoğlu, N., Yaşın Dökmen, Z. Ve Yıldırım, F. (2015). İşyerinde Engelliye Yönelik Tutumlar Ölçeği. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32(2), 183-204.
- Marmot M. (2005). *Social determinants of health inequalities*. *Lancet*.365:1099–1104.
- Merriam, Sharan B. (2018), Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber (3. Baskı). S. Turan (çev.). İstanbul: Nobel.
- Orhan, S. (2011). *Türkiye'de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları, Durum Analizi ve Öneriler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Ozawa, M. N. and Y. H. Yeo. (2006). Work Status and Work Performance of People With Disabilities. *Journal Of Disability Policy Studies* Vol. 17/No. 3. (180-190).
- Scheef AR. (2016). Exploring barriers and strategies for facilitating work experience opportunities for individuals with intellectual disabilities enrolled in post-secondary education programs. (Unpublished doctoral dissertation). Washington State University;
- Türkiye İstatistik Kurumu (2013). Türkiye'de ise 2011 Nüfus ve Konut Araştırması
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *Özürlülerin sorun ve beklentileri araştırması*, Ankara.
- Türkiye İş Kurumu (2017). 2016 Yılı Faaliyet Raporu.
- Türkiye İş Kurumu Müdürlüğü (İŞKUR) (2019). 12 Şubat 2019 tarihinde <https://www.iskur.gov.tr/isveren/engelli-istihdami/> adresinden erişildi.
- Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü (İŞKUR) (2023). <https://www.iskur.gov.tr/is-aran/is-ve-meslek-danismanligi/meslek-danismanligi/> Erişim: 12.02.2023
- Uşen (2007). Aktif Emek Piyasası Politikaları, *Çalışma ve Toplum*, 2, 65-94.

- Ünsür, A. (2020). Engellilere Yönelik Beceri Kazandırma Ve İstihdam Faaliyetleri İle Bu Alanda Yerel Yönetimlerin Rolü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Örneği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 9(23), 132-164.
- Wagner, C., ve Maree, D. (2007). Teaching research methodology: Implications for psychology on the road ahead. *South African Journal of Psychology*, 37(1), 121-134
- Yıldırım A., Şimşek H. (2006). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 9. Baskı. Ankara, Seçkin Yayınevi
- Yıldız R. ve O. Özgedey. (2018). *Engellinin Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri*. İstanbul: Kitabı Yay.

A MULTIDIMENSIONAL ANALYSIS OF REFUGEE HIGH SCHOOL STUDENTS' POVERTY EXPERIENCES IN ESKİŞEHİR^{1 2}

Mehmet AKSOY³

Fuat GÜLLÜPINAR⁴

Abstract

The main aim of this research is to present the experiences and problems of refugee high school students studying in different types of high schools in Eskişehir from a multidimensional perspective. The study revealed that refugee high school students encounter difficulties to varying degrees in areas such as education, accommodation, participation, meeting personal needs, leisure activities, and social relationships. It was determined that a large portion of them live in rented accommodations, some work in conditions that are not favorable outside of school hours, and the majority are unable to participate in leisure activities. Furthermore, it was found that a significant number of students rely on assistance, while some resort to seeking help through transnational migrant networks.

Key Words: *Migration, Refugees, Refugee High School Students, Multi-Dimensional Poverty, Eskişehir*

¹Ethics committee permission for this study was granted by Anadolu University Social Sciences and Humanities Scientific Research and Publication Council, following the approval of the Ethics Committee on 18.05.2021 with protocol number 69682.

²This publication is based on the PhD dissertation titled "Poverty Experiences of Refugee High School Students: A Field Study in Eskişehir" submitted to the Intitute of Social Sciences, Anadolu University.

³Dr., Eskişehir Cemal Mümtaz Social Sciences High School, E-mail: mehmet2726aksoy@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2098-9162

⁴Professor, Eskişehir Anadolu University, Faculty of Letters, Department of Sociology, E-mail: fgullupinar@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3661-7232

AKSOY,M., GÜLLÜPINAR, F. (2024). A Multidimensional Analysis Of Refugee High School Students' Poverty Experiences In Eskişehir. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(62), 161-194. DOI:10.21560/spcd.vi.1392678

ESKİŞEHİR'DEKİ MÜLTECİ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN YOKSULLUK DENEYİMLERİNİN ÇOK BOYUTLU PERSPEKTİFTEN ANALİZİ

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, Eskişehir'de bulunan farklı türdeki liselerde okuyan mülteci lise öğrencilerinin deneyimlerini ve yaşadıkları sorunları çok boyutlu perspektiften ortaya koymaktır. Araştırmada, mülteci lise öğrencilerinin eğitim, barınma, katılım, kişisel gereksinimlerin karşılanması, serbest zaman faaliyetleri, toplumsal ilişkiler vb. gibi alanlarda belli ölçülerde güçlük çektikleri belirlenmiştir. Büyük bölümünün kirada oturduğu, bazılarının okul saatleri dışında şartları iyi olmayan bir işte çalıştıkları; çoğunluğunun serbest zaman faaliyetlerine katılamadığı tespit edilmiştir. Yine, öğrencilerin önemli bir kısmının yardımlarla geçindiği, bazılarının ise ulus ötesi göçmen ağlarını kullanarak yardım alma yoluna gittikleri belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Mülteci Lise Öğrencileri, Çok Boyutlu Yoksulluk, Eskişehir

INTRODUCTION

Migration, which gives rise to potential statuses such as migrant, foreigner, refugee (In this study, the concept of “refugee” is used to characterize people who have come to Türkiye from different countries. Therefore, “refugee” refers to people who have been forced to leave their homes due to fear for their lives, even though they have not been able to obtain the legal status of refugee.), *asylum seeker, conditional refugee, subsidiary protection and international protection* for its subjects and “has always been at the center of human identity (Fisher, 2022, p. 18)”, has different consequences. Poverty emerges as the most important of these consequences, and refugee child poverty further deepens the global problem of child poverty. It is observed that a significant portion of refugee households struggling to live in different countries are observed to face various types of poverty, especially absolute poverty. In this context, it is observed that most of the refugees living in Türkiye face a multidimensional poverty that makes itself felt in different areas. The multidimensional poverty that most of the refugees living in different cities of Türkiye receive education and experience negatively affects their lives. Therefore, we are faced with a phenomenon of poverty that should be read from a multidimensional perspective instead of the known poverty narratives. Indeed, according to Tunçsiper and Kabakçı Günay (2021, p. 2), poverty is multidimensional and comprises many social, economic and cultural elements. Poverty, which means that individuals do not have enough material income to sustain their lives, actually has a multidimensional nature.

When we review the studies conducted on the poverty situation of refugee students in Türkiye, we find very few studies that directly make refugee children the ‘research unit’ in terms of the poverty they experience, and they mostly report the opinions of people who speak on behalf of children. This makes it difficult to clearly reveal the poverty experienced by refugee children since it closes the way for a phenomenological effort, it overshadows how social reality - poverty - is constructed by children. Sarvan and Efe (2020, p. 55), who obtained data on the poverty of Syrian refugee children indirectly, found that refugee children cannot meet their basic needs such as shelter and nutrition, have linguistic problems, and cannot adequately benefit from their health and education rights due to cultural incompatibilities. Aydın, Şahin and Akay (2017, p. 8) addressed the effects of migration on child health under the headings of nutrition, infectious diseases, education, juvenile delinquency and mental health, child abuse, and child labor. In the 2015 Human Rights Watch Report, the obstacles preventing Syrian refugee children living in urban areas of Türkiye (outside the camps) from attending school are listed as *language barriers, economic difficulties, and lack of social cohesion* (İnsan Hakları İzleme Raporu, 2015, p. 3).

Kaya, Güzel Polat and Yiğit (2020, p. 79-84), with an approach other than monetary-oriented poverty studies, aimed to highlight the rights and freedoms of refugee children within the scope of universal children's rights in their review study. Considering that variables such as social exclusion, rights and participation have an important place in contemporary poverty analyses, Kaya, Güzel Polat and Yiğit's examination of refugee children's situation interms of the right to life, the right to education, the right to health, discrimination and unequal conditions and security helps to make a reading on the multidimensional poverty experiences of refugee children. Harunoğulları (2016, p. 29) also addressed the problem of child labor among school-age refugee children. Aiming to reveal the socio-economic and socio-spatial conditions of children, the study was based on fieldwork conducted in Kilis, and analyzed the problems experienced by refugee child laborers whose rights such as play, education and healthy life were jeopardized. Tunçer and Aydoğan (2017, p. 1831), on the other hand, present data on the poverty, deprivation and social exclusion experienced by children with their households in their study in which they examine the socio-economic and educational status, living and working conditions of migrant children in Kırşehir.

In the current study, the poverty experienced by refugee high school students is addressed as a situation that emerges in multiple areas. Recent multidimensional poverty analyses have been conducted under the headings of access to health services, housing/shelter, education, living conditions, social life and social relations, participation and exercise of rights, economic status and consumption, employment status and poverty-coping strategies. Therefore, when measuring multidimensional poverty, variables other than income are utilized (Tunçsiper ve Kabakçı Günay, 2021, p. 2). An increase in income level is insufficient to be able to access health, education and security services and to live in places with infrastructure that provides access to sewage and drinking water. Instead, multidimensional poverty index is one of the important indicators of this situation (Tunçsiper ve Kabakçı Günay, 2021, p. 2). This study is based on the hypothesis that refugee high school students experience multidimensional poverty beyond monetary poverty.

1.1. The Concept and Content of Multidimensional Poverty

In the contemporary literature on poverty, poverty is defined as a deprivation that makes itself felt in different areas beyond the monetary basis and the inability to meet basic needs. In its 2018 report, the World Bank took into account the relative aspect of poverty and prepared a multidimensional poverty index by using the concept of social poverty (deprivation) and various social indicators that add the median income of countries to the calculation formula (Arabacı, 2019, p. 124). On the other hand, taking only income as the basis for determining poverty is incomplete in explaining the welfare status of the individual. Therefore, housing, education, clothing, health, employment status and access to a good standard of living are also among the factors affecting the welfare level of the individual. In the context of this approach, the first poverty study analyzing poverty in relative terms was conducted by Townsend in London; the scope of absolute poverty based on income was expanded and many social factors were added to the calculation of poverty (Kılıç, 2022, p. 9).

Thus, a multidimensional perspective has been adopted in poverty analyses, and studies that go beyond monetary definitions have gained momentum. As a matter of fact, Wagle (2008, p. vii) states that there has been great interest in measuring multidimensional poverty in the recent past. According to Seth (2010, p. 2), the approaches put forward in measuring multidimensional poverty in recent years have inspired the poverty index and motivated many international organizations and policy makers to adopt a multidimensional framework to evaluate both welfare and deprivation levels. Examples include, but are not limited to, the well-known Human Development Index (HDI) and the Human Poverty Index (HPI) published annually by United Nations Develop.

While the human poverty index was used to measure human poverty until 2010, it was replaced by the multidimensional poverty index in the human development report published in 2010 (Ceylan-Çakmak, 2019, p. 27). The index uses three main dimensions (education, health and living standards) to determine the severity of poverty. These three dimensions are further subdivided into *nutrition, child mortality, years of schooling, enrolment status, type of cooking fuel, availability of drinking water, sewage, electricity, housing and assets*. Measurements made with this index range between 0 and 1, with higher values indicating higher poverty. Considering the sub-dimensions in the index draws attention to the multidimensionality of poverty, and the international poverty line of 1.90 dollars, which is a static indicator (Tunçsiper ve Kabakçı Günay, 2021, p. 7).

Table 1. Multidimensional Poverty Index Components

Dimensions	Ratio of the Dimension	Indicators	Ratio of the Indicator
Health	1/3	Food	1/6
		Child death	1/6
Education	1/3	Year of schooling	1/6
		School enrolment	1/6
Life Standards	1/3	Cooking fuel	1/18
		Sewerage	1/18
		Drinking water	1/18
		Electric	1/18
		Shelter	1/18
		Asset	1/18

Source: UN Multidimensional Poverty Report, <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/>; Tunçsiper ve Kabakçı Günay, 2021, p. 9

Multidimensional Poverty Index (MPI) examines and determines individuals' basic deprivation of health, living conditions and education dimensions, and their inability to have these opportunities. The index contains micro data sets. Therefore, it includes information obtained through various household surveys conducted by countries (Kılıç ve Tunçsiper, 2021, p. 102). Alkire and Santos (2010, p. 1) note that the MPI assesses the nature of vulnerability at the individual level, providing a vivid picture of people living in poverty across regions and around the world. According to Duclos (2011, p. 2), The Multidimensional Poverty Index, by focusing on individuals in multidimensional deprivation, it places more emphasis on multidimensional poverty than the HDI, which is neutral towards the existence of multiple deprivation. According to Beja (2021, p. 3) MPI, in a way, determines the minimum condition necessary to lead a life worth living.

Özdemir et al. (2021, p. 306), in a study they prepared to propose a multidimensional poverty assessment scale for university students, addressed multidimensional poverty under the headings of *education, material opportunities, health, international opportunities, communication, physical facilities, security, socio-cultural and self-expression*. Based on the study, a 9-dimensional and 51-question *Multidimensional Student Poverty Scale* was developed. With the scale, student poverty can be determined in detail within the framework of the structured elements (Özdemir et al., 2021, p. 306). In the current study, poverty is addressed not only as *lack of income and inability to meet needs*, but also as a problem that manifests itself in areas such as *environment, education, health, rights, participation, social exclusion, subjective well-being, isolation, social security, risk and safety, social life, social relations, and leisure activities*.

It would not be wrong to say that refugee children, who have come to Türkiye from different countries, accompanied or unaccompanied, settled in Eskişehir and continue their education life, face a poverty that makes itself felt in various contexts beyond *failure to meet basic needs*. Therefore, in the present study, their poverty is addressed within the framework of both the dimensions that make up the Multidimensional Poverty Index, the dimensions brought up by Özdemir et al. (2021, p. 306), and dimensions such as *social exclusion, participation in social life, exercise of rights, employment, social security, and leisure activities*.

METHODOLOGY

The fact that the subject of the study was to examine the poverty experiences of refugee high school students who came to Türkiye from different countries of origin, live in Eskişehir and continue their high school education necessitated the use of mixed method research paradigm. Mixed method research is explained as a comprehensive and integrative research method based on the synthesis of the quantitative and qualitative dimensions of the phenomenon in line with the principles of pragmatist philosophy (İlerisoy, 2022, p. 252). Additionally, mixed methods is not simply the collection of multiple forms of qualitative data or the collection of multiple types of quantitative data. It involves the collection, analysis and integration of both quantitative and qualitative data (Creswell, 2015, p. 19). In short, mixed method is the combination of quantitative and qualitative methodologies within the same research. Making inferences for the future based on the findings obtained through the synthesis of it is a research method that aims to find (İlerisoy, 2022, p. 251).

2.1. Study Group

The study population of the research consists of 976 refugee students (Taken from Eskişehir Provincial Directorate of National Education Lifelong Learning Department with official letter.) who came to Türkiye from countries such as Iran, Iraq, Syria and Afghanistan and studying in high schools in downtown Eskişehir. In determining the sample, simple random sampling method was used in the quantitative part and criterion sampling method, one of the purposeful sampling types, was used in the qualitative part. Table 2 provides information about the sample groups in the quantitative and qualitative dimensions.

Table 2. Components of Multidimensional Poverty Index

Sample Groups	Gender	n	Country	n
Demographic information about the sample in the quantitative part	<i>F</i>	149	Afghanistan	77
	<i>M</i>	129	Palestine	1
	Total	278	Georgia	1
			Iraq	131
			Iran	24
			Pakistan	1
			Syria	27
			Other	16
Demographic information about the sample in the qualitative part	<i>F</i>	8	Afghanistan	9
	<i>M</i>	19	Iraq	14
	Total	27	Iran	2
			Syria	2

2.2. Ethical Statement

Ethics committee permission for this study was granted by Anadolu University Social Sciences and Humanities Scientific Research and Publication Council, following the approval of the Ethics Committee on 18.05.2021 with protocol number 69682.

2.3. Data Collection

A questionnaire consisting of 87 questions was used to collect the targeted data for the quantitative part, and a semi-structured interview form consisting of 43 questions was used for the in-depth interviews in the qualitative part.

2.4. Data Analysis

For the quantitative data, descriptive statistical analyses were performed with the SPSS program. For the qualitative part, descriptive analysis and content analysis were performed. SPSS 22.0 program was used to analyze the quantitative data; descriptive (frequency and percentage) statistical calculations were made, and tables of these calculations were drawn and interpreted. ‘*Descriptive analysis*’ was used to analyze qualitative data. In this qualitative section, first, the audio recordings of the data obtained through the interviews were transcribed after being listened to one by one, and categories and themes were obtained by coding the data. In the final stage, in accordance with the ‘complementarity’ principle of the exploratory sequential design, the qualitative data were interpreted and evaluated to support and complement the quantitative data. Thus, both data groups were related to each other to ensure integrity in meaning and narrative.

FINDINGS

The quantitative and qualitative dimensions of the study were analyzed for both data groups. Tables and interpretations of the quantitative results were given, and direct quotations from the relevant qualitative results were included to support, elaborate and complement the quantitative results.

3.1. Participation in Education and Exercise of Rights at School

School Life: Exercising A Fundamental Right and Problems

Table 3. Refugee High School Students' Transportation Modes to School

Types of Transport to School	<i>Frequency</i>	<i>Percentage</i>	<i>Valid Percentage</i>	<i>Cumulative Percentage</i>
Shuttle	10	3,6	3,6	3,6
Car	6	2,1	2,2	5,8
Mass transport	131	46,8	47,1	52,9
Walking	130	46,4	46,8	99,6
Otherer	1	0,4	0,4	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 3 presents the opinions of refugee high school students regarding their transportation to school. Accordingly, most of the students (261 students) who participated in the study commute to school by *public transportation and on foot*. In addition, 10 students stated that they commuted to school by shuttle service, six students stated that they commuted to school by their own vehicles, and 1 student answered "other". On the other hand, the views of some of the interviewed participants on how they travel to and from school were as follows:

I come and go by bus. In good weather, I ride a bicycle (S7-M, In-depth interview).

I walk from home to school (S14-M, In-depth interview).

One striking finding is that none of the interviewed students use school buses and most of them walk to and from school. The most important reason for this is that most of the refugee students are enrolled in high schools through address-based placement, based on their GPAs. However, the distance between the school and the house can be too long.

Table 4. Factors That Negatively Affect Their School Life

Factors	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Language	116	41,4	41,7	100,0
Financial status	150	53,6	54,0	100,0
Immigration	117	41,8	42,1	100,0
Difficulty of the courses	94	33,6	33,8	100,0
Inappropriate curriculum	17	6,1	6,1	100,0
Teacher behavior	16	5,7	5,8	100,0
Approach of the school administration	13	4,6	4,7	100,0
	17	6,1	6,1	100,0
Cultural adaptation	30	10,7	10,8	100,0
Exclusion	13	4,6	4,7	100,0
Other	278			
Total				

Table 4 presents the views of refugee high school students on the factors that negatively affect their education. With this question, the participants were given the opportunity to mark more than one option. More than half of them (150 students) answered ‘financial situation’. This is followed by immigration (117 students), language (116 students), difficulty of lessons (94 students), exclusion (30 students), inappropriate curriculum (17 students), cultural adaptation (17 students), teacher behavior (16 students), school administration's approach (13 students) and other (13 students). Some of the refugee students interviewed stated the following about the factors affecting their education:

I can't enroll in the courses I want because of poverty. I want to develop myself in the fields I like and am talented in. I can't do it because we don't have money (S3-M, In-depth interview). Some friends exclude me (S27-M, In-depth interview).

I don't communicate with anyone at school, our mindsets are very different. They cannot understand my problems and what I am going through (S22-F, In-depth interview).

For refugee students, school is a space of struggle where inequalities are reproduced. They try to cope with the exclusionary behaviors they encounter to the extent of the strength of their capital.

Table 5. Making Use of School Facilities (School Cafeteria, Gym, Library, Laboratory, etc.)

Use of School Facilities	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Yes	129	46,1	46,4	46,4
No	110	39,3	39,6	86,0
No idea	39	13,9	14,0	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 5 shows the opinions of refugee high school students on their utilization of the facilities (school cafeteria, dining hall, gym, computer room, library, laboratory, etc.) in their schools. As can be seen, 129 students stated that they benefited from these facilities, while 110 students stated that they did not. 39 students answered with “no idea” to this question. The striking point here is that the number of students who stated that they benefited from the facilities at the school and those who stated that they did not is close. It is crucial that all students have access to the opportunities offered by the school and that there is no discrimination among students. Some of the students interviewed expressed the following views on the subject:

Sometimes yes, sometimes no (S20-F, In-depth interview).

I can use my rights if I want, but I didn't want to use them myself. Actually, for me, I would like the way the teachers treat us to be like the way they treat other children rather than using the library and the garden (S22-F, In-depth interview).

The refugee students are observed not to have any significant problems in using places such as cafeteria, dining hall, library, gymnasium, laboratory, and computer room in their schools.

Table 6. Participation in School Activities

Participation in School Activities	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Yes	110	39,3	39,6	39,6
No	164	58,6	59,0	98,6
Total	278	99,3	100,0	

Table 6 presents the opinions of refugee high school students on their participation in school activities (student clubs, celebrations related to specific days and weeks, celebration of national holidays, commemoration ceremonies, artistic and scientific competitions, field trips, intra-school competitions, project competitions, and sports competition. Accordingly, more than half of the students (58.6%) stated that they did not participate in school activities, while 110 students stated that they did. The interviewed students stated the following about participating in these activities:

I know my rights but I have never used any of them (S4-F, In-depth interview).

I can use my rights, I don't have any problems (S12-F, In-depth interview).

Sometimes yes, sometimes no! (S20-F, In-depth interview).

The psychological situation created by being a refugee seem to have a negative impact on such participation; therefore, refugee students, who are a part of the school, are reluctant to participate in artistic, sportive, scientific, and cultural activities at school.

The Pandemic, Hard Times And Education: Holding On to Transnational Solidarity Networks

Table 7. How They Met Their Needs During The Covid-19 Pandemic

How They Met Their Needs During the Covid-19 Pandemic	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
By our own means	234	83,6	84,2	100,0
With the aids we received	95	33,9	34,2	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 7 presents the views of refugee high school students on how they met their needs during the Covid-19 pandemic. In this question about *how they met their needs during the Covid-19 pandemic*, students were given the opportunity to choose more than one option. Accordingly, the majority of the students (234 students; 83.6%) stated that they met their needs by their own means, while 95 of them stated that they met their needs with the financial assistance they received. The refugee students interviewed also expressed the following views on how they met their needs during the Covid-19 pandemic:

*We were getting help during the coronavirus period, I also worked (S14-M, In-depth interview).
Our acquaintances in Australia sent us money (S21-M, In-depth interview).
We asked for money from my uncles in Afghanistan, that's how we managed (S24-F, In-depth interview).*

During the Covid-19 pandemic, some students had to work and a significant portion of households tried to overcome the pandemic with 'help' from their acquaintances, relatives or social circles. It is also observed that the households of which the participants are members have resorted to various strategies. Further, they have built networks and created traditional and new types of solidarity through the aids they said they received from their relatives or acquaintances living in their country of origin or in a different country.

3.2. Health Status Refugees, Children and Health

Table 8. Health Problems

Do You Have Any Health Problems?	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Yes	43	15,4	15,5	15,5
No	235	83,9	84,5	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 8 displays the views of refugee high school students on whether they have any health problems. As can be seen, the majority of the participants (235 students; 83,9%) stated that they did not have any health problem, while 43 reported having a health problem. One of them mentioned a health problem and explained that the government did not cover the cost of the medication required for her illness and that she paid for it himself:

I use an inhaler for my lungs. The state does not cover the cost. We pay 300-500 TL (S20-F, In-depth interview).

Multidimensional poverty exacerbates this health problem and lowers the threshold of resilience that refugee children should have against diseases.

Table 9. Whether They Have Health Insurance, Which Hospital They Go To, Whether They Pay For Medication

	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
<i>Covered by Any Health Insurance</i>				
Yes	139	49,6	50,0	50,0
No	139	49,6	50,0	100,0
Total	278	99,3	100,0	
<i>Which Hospital They Visit</i>				
Public hospitals	224	80,0	80,6	80,6
Private hospitals	11	3,9	4,0	84,5
The closest community health clinic	41	14,6	14,7	99,3
Other	2	0,7	0,7	100,0
Total	278	99,3	100,0	
<i>Paying for Medication</i>				
We pay when we get nonprescription drugs	173	61,8	62,2	62,2
We pay patient co-payment	86	30,7	30,9	93,2
We do not pay anything	7	2,5	2,5	95,7
Other	12	4,3	4,3	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 9 presents the opinions of refugee high school students on *whether they have health insurance*, which hospitals they visit and whether they pay for medication. Accordingly, half of the participants (139 students; 49.6%) said they had health insurance, while half (139 students; 49.6%) said they did not. Again, regarding *which hospital they go to*, the majority of the participants (224 students; 80%) said public hospitals, 41 said the nearest community health clinic, 11 said private hospitals, and 2 said other. Finally, regarding *the payment of fees when buying medication*, more than half of the participants (173 students; 61.8%) answered that they pay when they buy over-the-counter drugs, 86 of them pay patient co-payment, and 7 of them do not pay any fees. Some of the students interviewed stated the following:

I pay because I am over 18 years old (S7-M, In-depth interview).

We pay a small amount of money, we have insurance (S8-M, In-depth interview).

I have health insurance. They renewed my insurance because I am alone and I am a girl. My insurance continues (S22-F, Stateless Status, In-depth interview).

Most of the refugee students interviewed are observed to have health insurance. However, it should be noted that refugees have problems with issues such as *language*, *execution of procedures*, and *inability to communicate* when they go to health institutions.

3.3. Social and Economic Life and Aid Received

Residence and Its Characteristics

Table 10. Status of The Residence

Status of The Residence	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Home-owner	32	11,4	11,5	11,5
Tenant	242	86,4	87,1	98,6
Someone else's ve does not pay rent	3	1,1	1,1	99,6
State-owned	1	0,4	0,4	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 10 shows refugee high school students's views on the status of their housing. Accordingly, most of the participants (242 students; 86.4%) stated that the house they live in is rented, 32 of them stated that they own their own house, three stated that the house they live in belongs to someone else and they do not pay rent, and one stated that the house they live in belongs to the state. Looking at the data, it is clear that most of the students live in rented houses. It was determined that all of the interviewed students live in rented houses. Some students stated the following:

Our rent is 800 TL, two rooms and a living room. We cannot find a cheaper house (S20-F, In-depth interview).

Our house is rented. It is a two-bedroom house. It is good, but it could be bigger (S21-M, In-depth interview).

Being tiny, poorly maintained, and overpriced were the most frequently mentioned problems of the students regarding the houses they live in. On the other hand, considering that housing is one of the indicators of *living standards*, one of the three dimensions of the Global Multidimensional Poverty Index, the findings are significant.

Table 11. Having a Separate Room

Whethers /He Has Her/His Own Room	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Yes	92	32,9	33,1	33,1
No	186	66,4	66,9	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 11 presents the opinions of refugee high school students on whether they have their own rooms at home. As can be seen, the majority of the participants (186 students; 66.4%) stated that they did not have a room of their own, while 92 students stated that they had a room of their own. It was also determined that most of the participants interviewed did not have a room of their own. It was also found that some of them shared their rooms with family members. One of the participants said the following:

Our house could be bigger. My brother and I could be in separate rooms (S21-M, In-depth interview).

With migration, most children become stateless and live alone in the countries they seek refuge in. Indeed, the words of one student reflect this situation:

When I turned 18, I had to leave the dormitory. I rented a house with a low rent. I have a one-bedroom house. The rent is 500 TL and I live alone (S22-F, Stateless Status, In-depth interview).

Some of the students living in nuclear families had their own rooms. The following words of a student point to this:

Our house has two rooms, and one living room. I have my own room (S1-M, In-depth interview).

It would not be wrong to say that the fact that some refugee families have many children makes it compulsory to accommodate more than one child in the same room.

Table 12. The Most Important Problems of The House They Live in

The Most Important Problems of The House They Live in	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Too cold	76	27,1	27,3	100,0
Too small	162	57,9	58,3	100,0
Too dark	11	3,9	4,0	100,0
Too old and neglected	126	45,0	45,3	100,0
Other	42	15,0	15,1	100,0

Table 12 presents the views of refugee high school students on the most important problems of their homes. For this question, the participants were given the opportunity to mark multiple options. Accordingly, 162 participants stated that the house they live in was too small, 126 stated that it was too old and neglected, 76 stated that it was too cold and 11 participants stated that it was too dark. In addition, 42 students answered other. They also emphasized similar problems and explained the following:

The house is both small and the walls are wet and cracked, very bad (S3-M, In-depth interview).
The house is very bad, the furniture is old and it is too small for us (S4-F, In-depth interview).
Our house is very old and small. There are also insects in the house (S27-M, In-depth interview).

The following statements indicate that some of them liked the house they lived in, but emphasized at least one negative aspect about their houses:

Our house has good heating but it is very old (S16-M, In-depth interview).
Our house has three rooms and a living room. But the walls are damp (S18-F, In-depth interview).

In both quantitative and qualitative sense, students statements about their houses such as *being too small, cold, unheated, poorly maintained and old* reflect that one of the important problems of refugees is *housing*.

Life and Work Outside School: Contributing to The Household Budget

Table 13. Employment Status Outside of School Hours

Employment Status	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Yes	56	20,0	20,1	20,1
No	222	79,3	79,9	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 13 presents the opinions of refugee high school students on whether they work outside of school hours. Accordingly, the majority of the participants (222 students; 79.3%) stated that they did not work outside of school hours, while 56 participants (20%) stated that they did. Some of them also stated that they had a job outside of school hours. All international legal regulations and documents related to children underline the inviolability of the child's wellbeing and the right to education. Therefore, the fact that 56 students stated that they work outside school hours is a problem to be noted. Some of the interviewed students stated that they were employed in the following way:

I work as a cleaner and tea seller in an association. I get 750 TL per month and I pay 500 TL for the rent of our house (S6-M, In-depth interview).

I go to work after school without coming home and work until 8 p.m. I work at a tea shop in Hamamyolu. On weekends, I work between 8 a.m. and 8 p.m. I make 2300 TL per month (S13-M, In-depth interview).

It should also be noted that child labor is a strategy used by refugee families to cope with poverty. In addition, the students met their school needs with the money they earned and this was reflected in the words of one student as follows:

I started working in the summer. When I work, I cover my and my brother's school expenses. I work as a busboy and server (S23-F, In-depth interview).

It would not be wrong to say that child labor, which has become a global problem with migration movements and disrupts the education process, increases child exploitation and opens the door to many problems.

We Don't Have a Regular Income

Table 14. Income Status of The Household

Income Status of The Household	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Very bad	21	7,5	7,6	7,6
Bad	70	25,0	25,2	32,7
Normal	144	51,4	51,8	84,5
Good	40	14,3	14,4	98,9
Very good	3	1,1	1,1	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 14 presents the views of refugee high school students on the income status of their households. Accordingly, 144 respondents answered *normal*, 70 respondents answered *bad*, 40 respondents answered *good*, 21 respondents answered *very bad* and only 3 respondents answered *very good* regarding the income status of their families. Due to migration, millions of people leave their assets and professions behind, are deprived of a regular income in the countries they live in and fall into the grip of poverty. Indeed, some of the interviewed students stated that their parents were university graduates, had a profession, and earned a good income in their country of origin. The family income statuses of the interviewed students were found to be as follows: 13 of the students had an income between 1000 and 2000 TL, seven of them had an income between 2001 and 3000 TL, two of them had an income between 3001 and 4000 TL, and five of them had an income between 4001 and 5000 TL. Some of the interviewed students said the following about the income status of their families:

Our financial situation is very bad. We cannot buy anything (S3-M, In-depth interview).

Our financial situation is average. We cannot buy everything (S5-M, In-depth interview).

We have a lot of economic difficulties (S12-F, In-depth interview).

Income status is a factor that determines families' strategies regarding education and the reproduction of their children's cultural capital. "Families with strong economic capital send their children to the educational institutions of their choice and aim to reproduce cultural capital. As the privileges of social class increase, cultural capital increases in parallel (Karademir ve Kaya, 2020, p. 650)." Therefore, it is difficult to say that the economic capital of refugee households living in a disadvantaged way in different countries far from their homelands is sufficient for the activities they will carry out to strengthen the cultural capital of their children.

Money Is Hard to Find: Saving For Needs Or Postponing Needs

Table 15. Which Needs They Have Difficulty Meeting

Which Needs They Have Difficulty Meeting	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Food expenses	78	27,9	28,1	100,0
Clothing expenses	113	40,4	40,6	100,0
Phone bill	78	27,9	28,1	100,0
Personal needs	157	56,1	56,5	100,0
Cost of activities such as cinema, theater, sports	154	55,0	55,4	100,0
Transportation (tram, bus, plane, train tickets) costs	78	27,9	28,1	100,0
Other	10	3,6	3,6	100,0

Table 15 presents the views of refugee high school students on which needs they have difficulty meeting. In this question, students were given the opportunity to mark multiple options. Accordingly, more than half of the students (157 students; 56.1%) stated that they have difficulty in meeting their personal needs; more than half of the students (154 students; 55%) stated that they have difficulty in meeting the costs of attending activities such as cinema, theater, and sports; 113 stated that they have difficulty in meeting clothing costs; 78 stated that they have difficulty in meeting food costs; 78 stated that they have difficulty in meeting phone bills, and 78 stated that they have difficulty in meeting transportation costs. Some of the students interviewed stated the following about how they meet their communication needs:

I do not top up my phone every month, I top it up occasionally (S1-M, In-depth interview).
I have a cell phone but no line (S27-M, In-depth interview).

Some described their difficulties, particularly in terms of transportation, personal needs, leisure activities, communication costs, and clothing:

I do not participate in any social activities (S12-F, In-depth interview).
I walk from home to school (S14-M, In-depth interview).

In short, *personal needs*, and *participation in activities such as going to cinema and theater*, and *performing sports* stand out as needs that are difficult to meet.

The Construction of Social Capital

Table 16. The Group of Friends They Have

The Group of Friends They Have	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
All of them are from my own country	68	24,3	24,5	100,0
I have Turkish friends as well	197	70,4	70,9	100,0
I have friends from other countries too	116	41,4	41,7	100,0
Other	8	2,9	2,9	100,0

Table 16 above presents the views of refugee high school students on the friend groups they have. The students were given the opportunity to choose more than one option for this question. Accordingly, more than half of the participants (197 students; 70.4%) reported having Turkish friends, 116 of them having friends from other countries, and 68 of them reported having a group of friends from their own country. In addition, eight of them answered other. Some of the interviewed students stated the following:

I don't have many Turkish friends because I have language problems (S11-M, In-depth interview).

I have both Turkish and immigrant friends (S14-M, In-depth interview).

I have a few friends from Iran and Afghanistan. I don't have many friends from the local community that I communicate with (S22-F, In-depth interview).

I mostly have friends at school. Both local and immigrant (T24-F, In-depth interview).

Factors such as being a migrant, poverty and exclusion can undoubtedly have an impact on the formation of friendships. Refugee students also participate in the school environment with their habitus and capital and try to build friendship networks to the extent of their capabilities.

I'm a Refugee, But: Can We Spend Time Together?

Table 17. Frequency of Activities, Spending Time, Having Fun and Playing Games with Friends

Frequency of Doing Activities With Friends	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Always	34	12,1	12,2	12,2
Sometimes	191	68,2	68,7	80,9
Never	51	18,2	18,3	99,3
Total	278	99,3	100,0	

Table 17 presents the views of refugee high school students on the frequency of doing activities, spending time, having fun, and playing games with friends. Accordingly, the majority of the participants (191 students; 68.2%) answered sometimes, 51 said never and 34 said always with regards to spending time and doing activities with friends. Some of the interviewed students said the following on this subject:

I have Iraqi immigrant friends, there are 5 or 6 of us. We travel with them (S8-M, In-depth interview).

I have Afghan friends. I spend more time with them (S16-M, In-depth interview).

Most of my friends are Iranian. I also have Turkish friends (S21-M, In-depth interview).

It would fair to say that the social, economic and cultural capital and the disadvantages and inequalities of being an immigrant are the factors that shape the friendship relations between local and refugee students.

Civil Society Practices: (Non)Participation in The Democratic Life of The City

Table 18. Whether They Are a Member of Any Civil Society Organization, Association or Political Party

Membership to a Non-Governmental Organization, Association or Political Party	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Yes	6	2,1	2,2	2,2
No	272	97,1	97,8	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 18 presents the views of refugee high school students on their membership to civil society organizations, associations or political parties. As can be seen, almost all of the students (272 students; 97.1%) stated that they were not members of any civil society organization, association or political party, while six stated that they had such a membership. Among the students interviewed, only one student was found to have a relationship with civil society organizations. This student explained that he worked in an association outside of school hours and contributed to the household budget with the money he earned:

I work at A. G. Association, I work as a tea-brewer and cleaner (S6-M, In-depth interview).

Except for the student working in the association, none of the students interviewed mentioned that they were members of or in contact with civil society organizations, associations or political parties in Eskişehir. Therefore, students do not seem to meet their need for participation at an adequate level. On the other hand, as Max-Neff emphasizes, if the need for participation is not met, there are problems in meeting other needs (Hatiboğlu Eren, 2016, p. 7-8).

Practices of Active Citizenship: Building Social, Cultural and Symbolic Capitals in The Absence of Economic Capital

Table 19. Social Activities They Participate in The City They Live (in Eskişehir)

Activities They Participate in The City They Live in	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Youth organizations	14	5,0	5,0	100,0
Environmental organizations	9	3,2	3,2	100,0
Human rights organizations	13	4,6	4,7	100,0
Charity activities	20	7,1	7,2	100,0
Municipal activities	22	7,9	7,9	100,0
Sports club activities	41	14,6	14,7	100,0
Political party activities	4	1,4	1,4	100,0
NGO activities	5	1,8	1,8	100,0
Arts-related activities	15	5,4	5,4	100,0
Summer school activities	16	5,7	5,8	100,0
Other	28	10,0	10,1	100,0

Table 19 shows the views of refugee high school students on the social activities they participate in their city (Eskişehir). The students were given the opportunity to mark more than one option for this question. Accordingly, 41 of the participants reported that they participated in the activities of sports clubs, 22 in municipal activities, 20 in philanthropic (charity) activities, 16 in activities of summer schools, 15 in artistic activities, 14 in youth organizations, 13 in human rights organizations, 9 in environmental organizations, 5 in activities of non-governmental organizations, and 4 in activities of political parties. In addition, 28 participants answered other. Looking at the data in the table, it is clear that students mostly participate in *sports, municipal, charitable and other activities*. The activities of political parties and NGOs were the activities in which the participants showed the least interest. These data overlap with the data in the previous table. As seen in the previous table, almost all of the students (97.1%) are not members of any political party, association, or non-governmental organization. Participation in many activities in daily life is undoubtedly related to financial status. Even when participating in activities that do not require money, it is necessary to have a certain amount of money for eating, transportation and various expenses. Therefore, it should be noted that the quality of the activities that students participate in outside of school hours has a correlational relationship with their poverty status.

Socialization Practices in The Grip of Poverty: Lack of Free Time

Table 20. Leisure Activities

Leisure Activities	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Frequency of Attending Cinema, Theater, Sports Competitions				
Always	15	5,4	5,4	5,4
Sometimes	90	32,1	32,4	37,8
I do not attend them	108	38,6	38,8	76,6
Never	65	23,2	23,4	100,0
Total	278	99,3	100,0	
Frequency of Reading Books, Daily Newspapers, Magazines, Etc.				
Always	38	13,6	13,7	13,7
Sometimes	178	63,6	64,0	77,7
I do not read them	36	12,9	12,9	90,6
I never read them	26	9,3	9,4	100,0
Total	278	99,3	100,0	
Frequency of Eating Out (Outside the Home)				
Always	9	3,2	3,2	3,2
Sometimes	173	61,8	62,2	65,5
I never eat out	96	34,3	34,5	100,0
Total	278	99,3	100,0	
Frequency of Going To Places Such As Cafes, Tea Gardens, etc. with Schoolmates				
Always	13	4,6	4,7	4,7
Sometimes	109	38,9	39,2	43,9
I do not go to such places	87	31,1	31,3	75,2
I never go to such places	69	24,6	24,8	100,0
Total	278	99,3	100,0	
What Do You Do On Days Off From School and During Summer Holidays?				
I work if I can get a job	122	43,6	43,9	100,0
I go to a Qur'an course	41	14,6	14,7	100,0
I do my daily prayers	58	20,7	20,9	100,0
I spend time with my Turkish friends	64	22,9	23,0	100,0
I spend time with my friends from my country	56	20,0	20,1	100,0

I go on vacation	40	14,3	14,4	100,0
I do handicrafts at home to earn some extra money	21	7,5	7,6	100,0
I go to a language course	23	8,2	8,3	100,0
I participate in sports activities	50	17,9	18,0	100,0
I study and read at home	112	40,0	40,3	100,0
I attend the activities of associations, charities, and NGOs	5	1,8	1,8	100,0
I go to a music course	9	3,2	3,2	100,0
Other	24	8,6	8,6	100,0
Attendance on Field Trips Organized by The School or Class				
Yes	95	33,9	34,2	34,2
No	183	65,4	65,8	100,0
Total	278	99,3	100,0	
Ability to Invite Friends to Your Home to Celebrate a Birthday, Play Games or Do Something Together				
Yes	89	31,8	32,0	32,0
No	189	67,5	68,0	100,0
Total	278	99,3	100,0	
Regular Daily Activities (Swimming, Playing a Musical Instrument, Attending an Organization)				
Yes	50	17,9	18,0	18,0
No	228	81,4	82,0	100,0
Total	278	99,3	100,0	
Are There Any Items (Such As Bicycles, Skates, Scooters, Etc.) That You Use As a Hobby in Daily Life?				
Yes	96	34,3	34,5	34,5
No	182	65,0	65,5	100,0
Total	278	99,3	100,0	

Table 20 presents the views of refugee high school students on leisure time activities, and the following is observed: a) Regarding *the frequency of attending cinema, theater, sports competitions*, 108 of them answered 'I do not go, 90 of them sometimes, 65 of them never and 15 of them always'. b) when the participants' *frequency of reading books, daily newspapers, magazines, etc* is analyzed, 178 of them answered 'sometimes, 38 of them always, 36 of them not often, and 26 of them never; c) when the participants' *frequency of eating out* is analyzed, 173 of them answered 'sometimes', 96 of them answered 'never', and 9 of them answered 'always'; d) when the participants' *frequency of going to cafes, tea gardens, etc. with their school friends* is analyzed, it is seen that 109 of them answered 'sometimes', 87 'never', 69 'never', and 13 said 'always'; e) when the participants were asked *'what they do on the days they do not go to school and during summer vacations'* (students were allowed to mark multiple options for this question), 122 of them said that they work if they find a job, 112 of them study and read books at home, 64 of them spend time with Turkish friends, 58 of them do their daily prayers, 56 of them spend time with friends from my country, 50 responded that they participate in sports-related activities, 41 responded that they attend Qur'an courses, 40 responded that they go on vacation, 23 responded that they attend language courses, 21 responded that they do handicrafts at home to earn extra income, nine responded that they attend music courses, five responded that they participate in the activities of associations, charities, and NGOs, and 24 responded as 'other'; f) regarding participants' *'participation in field trips organized by their school or class'*, 183 of them answered 'no' and 95 of them answered 'yes'; g) regarding participants' *'ability to invite friends to their home to celebrate birthdays, play games or do something together'*, 189 of them answered 'no' and 89 of them answered 'yes'; h) When the participants were asked about *their regular daily activities (swimming, playing a musical instrument, participating in an organization, etc.)*, 228 of them answered 'no', and 50 of them answered 'yes', and i) When the participants were asked about *'whether they have any items that they use as a hobby in daily life'*, 182 of them answered 'no', and 96 of them answered 'yes'. Some of the students explained how they spend their free time as follows:

I play soccer. I don't have time for other activities (S13-M, In-depth interview).

I go home after school. I study, look at the phone or TV. I have no other activities (S16-M, In-depth interview).

I do not participate in any social activities (S8-M, In-depth interview).

The way leisure time is utilized is observed to differ by the gender variable. It would not be wrong to say that the cultural codes carried from the country of origin play a strong role in the emergence of this situation. Some female students explained the following in this regard:

I have no social activities. I go directly home (S20-F, In-depth interview).

I have no social activities whatsoever. I go home after school, I cook. I do everything myself because I live alone (S22-F, In-depth interview).

My mother cannot keep up with everything because she takes care of my brother. I do housework with my brother. That's how I spend my time (S24-F, In-depth interview).

Economic capital is undoubtedly a strong factor that determines how free time is used. Regarding this issue, some students stated the following:

I don't have any social activities because it means expenses (S14-M, In-depth interview).

I can't go out too much. I can't participate because I don't have money (S21-M, In-depth interview).

No, I can't. I don't have the opportunity or time (S23-F, In-depth interview).

Students do not seem to spend their free time with diverse activities. This finding, which can be explained by various reasons (financial situation, weak social capital, working in a job to contribute to the household budget, ingrained cultural stereotypes and perceptions, cultural codes, future anxiety, communication, etc.), especially by poverty, reduces the participation of refugee students in the urban culture.

A Life Dependent On Aid: Are The Aids Enough?

Table 21. Their Views on The Aids They Receive

The Financial Assistance Received	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Social Cohesion Assistance (ESSN-Red Crescent Card)	170	60,7	61,2	100,0
Conditional Education Assistance (CCTE)	12	4,3	4,3	100,0
Language Support Assistance	12	4,3	4,3	100,0
Social and Economic Support Assistance (SED)	14	5,0	5,0	100,0
Conditional Health Assistance (CHA)	3	1,1	1,1	100,0
Conditional Child Health Assistance	2	0,7	0,7	100,0
Other	8	2,9	2,9	100,0
Total	278	99,3	100,0	100,0

Table 21 presents the views of refugee high school students on the aid they receive, whether the aid is sufficient or not, and how they view Türkiye's practices in helping refugees. The students were allowed to mark more than one option for this question. Accordingly, more than half of the participants (170 students; 60.7%) stated that they received Social Cohesion Assistance (ESSN-Red Crescent Card), 14 received Social and Economic Support Assistance (SED), 12 received Conditional Education Assistance (CEA), 12 received Language Support Assistance, three received Conditional Health Assistance (CHA), and two received Conditional Child Health Assistance. Some of the students interviewed stated the following:

We receive 1000 TL from the Social Assistance Foundation and 600 TL from the Red Crescent (Kızılay) (S7-M, In-depth interview).
I receive S.E.Y aid (S15-M, In-depth interview).
I get help from social services. I get it because I live in a dormitory and I am orphaned. I get 600 TL.
I also get it from the Red Crescent and the UN (S22-F, In-depth interview).

Some of the interviewed students said that they asked for money from their acquaintances in different countries, pointing to *transnational migrant networks*. It would be fair to say that this money, also called *remittances* in migration literature, contributes to the formation of diasporic relations and transnational spaces.

Getting Out of The Poverty Trap: But How?

Table 22. What Needs to be Done to Overcome Poverty?

Ways to Cope With Poverty	Frequency	Percentage	Valid Percentage	Cumulative Percentage
Skilled people should be identified and employed	202	72,1	72,7	100,0
Vocational courses should be offered	176	62,9	63,3	100,0
Free meals should be offered at schools	61	21,8	21,9	100,0
The amount of assistance should be increased	129	46,1	46,4	100,0
Local handicrafts should be taught	60	21,4	21,6	100,0
Other	7	2,5	2,5	100,0

Table 22 presents the views of refugee high school students on what should be done to overcome poverty. The participants were allowed to choose more than one option for this question. Accordingly, the majority of the students (202 students; 72.1%) answered that the skills of refugees should be identified and they should be given jobs; more than half of the students (176 students; 62.9%) answered that vocational courses should be organized for refugees; 129 of them answered that the aids currently provided to us should be increased; 61 of them answered that refugee students should be given free meals in schools, and 60 of them answered that we should be taught local handicrafts in the city where we live. In addition, seven of them answered other. Some of the students interviewed said the following:

We save our money, wait, and then buy stuff (S15-M, In-depth interview)
We pay attention to our expenses (S19-M, In-depth interview).
We can turn the gas on only for two hours a day so that the natural gas bill is not too high (S23-F, In-depth interview).

The students can be said to experience a multidimensional poverty, which lowers the possibility that the strategies they use to cope with poverty will be successful. The strategies they use are similar but they also differ according to the established relationship networks.

CONCLUSION

The phenomenon of migration has been a part of human history since ancient times. Individuals, families and groups migrate for a variety of reasons, from escaping persecution, war and famine to increasing life expectancy (Garcia Coll, 2012, p. vii). Undoubtedly, children form one of the most vulnerable and disadvantaged groups in migration, and one of the most important problems awaiting children in countries of asylum is poverty. For a long time, poverty has been defined on a monetary basis as not being able to meet minimum needs or lacking the income necessary to meet basic needs. However, it has become clear that this paradigm, which was dominant for a long time on poverty, has become dysfunctional in the era of globalization, which has taken deeper roots with neoliberal policies. On the other hand, the increasing global child poverty is becoming an even bigger problem with the refugee child poverty caused by international migration movements. Child poverty, which is characterized by deepening inequalities, must be addressed with “a definition that focuses on inequalities in children's access to social resources beyond household income-based poverty (Akkan, 2022, p. 150)”. In the current study, it was concluded that refugee high school students experience a multidimensional poverty that emerges in various areas.

The financial status of the household is one of the factors that negatively affect students' education. Most of the students in our study were found to walk to and from school and use public transportation, which is a strategy they use to cope with poverty. One of the focal issues in the context of refugeeism and poverty is social exclusion. More than half of the students did not encounter social exclusion at school, and those who reported having encountered exclusion resorted to certain strategies to cope with it. In addition, students have different perspectives in benefiting from the opportunities offered by the school. Another variable mentioned in multidimensional poverty perspectives is the *right to participation*. The students' level of participation in school activities is observed to be low. Although there are no obstacles to participation in these activities, refugee children seem reluctant to do so.

The students are also observed to meet their needs that emerged during the Covid-19 pandemic by their own means and with the help they received. They tried to get help from their acquaintances in their country of origin or in a third country and thus strived to hold on to transnational solidarity networks. On the other hand, one of the problems that migration poses for refugees is undoubtedly *health*. Children who contract various diseases during migration may also face the problem of not being able to access health services in the countries they seek refuge in. Most of the students participating in the study do not seem to have any major health problems. They mostly go to public hospitals, most of them have health insurance, pay money when they buy medicine without a prescription, and pay patient co-payments.

Most of the students who participated in the study live in rented accommodation and do not have a room of their own. Child labor is another serious problem caused by migration. A considerable number of students work in precarious jobs outside of school hours. In addition, students have difficulty in meeting their expenses, and they do not spend much time with their friends engaging in diverse activities. Likewise, their level of interest in civil society organizations in their city (Eskişehir) is low. The weakness of active citizenship and civil society practices reduces the participation of refugee children in the democratic life of the city they live in and negatively affects the process of building their cultural and social capital. It is further observed that students attribute vital importance to the aid they receive; however, they think it is insufficient. In addition, the students and their families resort to transnational migrant networks as a strategy to cope with poverty.

When all these results are considered in a holistic way, it should be said that the refugee high school students participating in the study experienced a multidimensional poverty that emerged in various domains. Therefore, we strongly recommend that future research focuses on refugee children's poverty experiences by various factors such as *gender, country of origin, rotational poverty and exclusion, parental education status, reasons for migration, samples to be selected from different cities, strategies to cope with poverty, strategies to cope with poverty within and outside the household, and refugee students studying at different education levels*. Therefore, studies that examine *refugee child poverty* not only in monetary terms but also from a multidimensional perspective will definitely make a significant contribution to the literature. Finally, as Pemberton, Gordon and Nandy (2012, p. 24) emphasize, it is not right to set an arbitrary child poverty income threshold, which is likely to lead to inaccurate results; perhaps a human rights approach is needed to highlight these issues.

REFERENCES

- Akkan, B. (2022). Child poverty in the age of crises: Thoughts on the child's well-being 'ecosystem'. *Cogito*, (105-106). Istanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Alkire, S. and Santos, M. E. (2010). Multidimensional Poverty Index. OPHİ (*Oxford Poverty and Human Development Initiative*), 1-8. <https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-MPI-Brief.pdf> (14.10.2023)
- Arabacı, R. Y. (2019). The World Bank's new international poverty thresholds and the reevaluation of global poverty. *Social Security Journal*, 9(1), 123-140. DOI: 10.32331/sgd.582630
- Aydın, D., Şahin, N. and Akay, B. (2017). The effects of migration on child health. *İzmir Dr. Behçet Uz Journal of Pediatric Diseases*, 7(1), 8-14. DOI: 10.5222/buchd.2017.008
- Beja, E. (2021). Human Development Index and Multidimensional Poverty Index: Evidence on their Reliability and Validity. *Munich Personal RePEc Archive*, 1-8. Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/108501/>
- Ceylan-Çakmak, Z. (2019). *A Comparison of Developed and Developing Countries in the Field of Human Poverty and Human Development Index* (Unpublished master's thesis). Aydın Adnan Menderes University Graduate School of Social Sciences, Aydın.
- Creswell, J. W. (2015). *A concise introduction to mixed methods research*. SAGE Publications, University of Nebraska-Lincoln.
- Duclos, J. Y. (2011). UNDP's multidimensional poverty index. *Fondation pour les études et recherches sur le développement international*. 1-20. JEL Codes: D31; D63; I32; O15
- Fisher, M. H. (2022). *The History of Migration*. (Translated by H. D. Aydoğan). Istanbul: İnkılap Kitabevi.
- Garcia Coll, C. G. (2012). Introduction: The global, the local-children and immigration around the world. *The impact of immigration on children's development* (pp. vii-ix). Volume Editor: Cynthia Garcia Coll, Basel: Karger AG, <https://watermark.silverchair.com/000333102.pdf> (14.10.2023)
- Harunoğulları, M. (2016). Syrian refugee child laborers and their problems: The case of Kilis. *Migration Journal*, 3(1), 29-63. Retrieved from www.gocdergisi.com
- Hatiboğlu Eren, B. (2016). Models for evaluating human needs from a social work perspective and feminist contributions. *Society and Social Service*, 27(1), 161-178. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/tsh/issue/38633/448514>
- İlerisoy, M. (2022). Mixed method research: Philosophical foundations and design types. *Journal of Social Sciences*, 16(33), 251-266. <http://dx.doi.org/10.29228/tbd.2007.64918>
- Human Rights Watch (2015). *When I Picture My Future, I See Nothing*. Retrieved November 2, 2023, from <https://www.hrw.org/sites/default/files/report>

- Karademir, C. Ö. and Kaya, M. (2020). Evaluation of class inequality through Bourdieu's concepts of capital and habitus: A descriptive analysis of the film "Parazit". *TRTaKaDe-Mi*, 5(10), 644-667.
- Kaya, S., Güzel Polat, Ö. and Yiğit, R. (2020). Refugee children within the scope of universal children's rights. *Journal of Health and Life Sciences*, 2(2), 79-84. DOI: 10.33308/2687248X.202022197
- Kılıç, J. (2022). *Designing a National Multidimensional Poverty Index for Turkey (2010-2020)* (Unpublished doctoral dissertation). İzmir Democracy University Graduate School of Social Sciences, İzmir.
- Kılıç, J. and Tunçsiper, B. (2021). Relationship between multidimensional poverty and economic growth: System GMM analysis for Turkey and some countries (2010-2018). *Manisa Celal Bayar University Journal of Social Sciences*, 19(4), 101-114. DOI: 10.18026/cbayarsos.958758
- Özdemir, M. Ç., Özkan, Y., Erdoğan, E., Kişioğlu, H. and Akın, F. (2021). Proposal of a Multidimensional Poverty Detection Scale for University Students. *Journal of Management and Economics Research*, 19(4), 292-311. DOI: 10.11611/yead.990825
- Pemberton, S., Gordon, and Nandy, S. (2012). Child rights, child survival and child poverty: the debate, *Global Child Poverty And Well-Being: Measurement, concepts, policy and action* (pp. 19-37). (Edited by Alberto Minujin and Shailen Nandy), Bristol: The Policy Press University of Bristol.
- Sarvan, S. and Efe, E. (2020). Syrian Child Refugees and Their Problems. *Balıkesir Health Sciences*, 9(1), 55-62. Retrieved from: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/balikesirsbd>
- Seth, S. (2010). *Essays in multidimensional measurement: Welfare, poverty, and robustness*. Unpublished Doctoral Thesis. USA, Nashville, Tennessee: Graduate School of Vanderbilt University.
- Tunçer, A. S. and Aydoğan, C. (2017). The problem of immigrant poverty: The case of Kırşehir. In Yatkın, A. (Ed.), *11th Public Administration Symposium: The Role of Public Administration in Solving International Migration and Refugee Issues* (pp. 1831-1845). Elazığ.
- Tunçsiper, B. and Kabakçı Günay, E. (2021). Evaluation of the global multidimensional poverty index as a new poverty measurement method in the context of low-income countries. *Current and Selected Readings in Social Sciences*, 1-17.
- Wagle, U. (2008). Multidimensional approach to poverty. In U. Wagle, *Multidimensional poverty measurement: Concepts and applications* (pp. 55-85). New York: Springer. <http://www.springer.com/gp/book/9780387758749> (14.10.2023)

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi’ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <http://dergipark.gov.tr/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

►Journal of Social Policy Studies is a peer-reviewed and scientific journal published four times a year by the Ministry of Family and Social Services Publications are accepted in two languages, Turkish and English.

►The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.

►The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the “blind refereeing”; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.

►The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation. Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).

►The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.

►Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <http://dergipark.gov.tr/spcd> via Dergipark system.

►For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

Notlar

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, resembling notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

Notlar

Notlar

[illegible]

[illegible]